

Iedereen beschermd
tegen armoede?

Sociaal onrecht treft
1 op 7 mensen in ons land

Dossier

Campagne Welzijnszorg 2014

welzijnszorg^{vzw}
samen tegen armoede

Redactie

Bert D'hondt

Eindredactie

Isabelle de Meyere

Taalcorrectie

Machteld Uyttersprot

Foto's

Layla Aerts

Ontwerp

Gevaert Graphics

Citaten

Welzijnsschakels

Druk

Gevaert Printing

D/2013/9620/2 aan te passen

V.U.

Welzijnszorg vzw

Daniëlle Colsool

Huidevetterstraat 165

1000 Brussel

Met dank aan

Welzijnsschakels, Netwerk tegen Armoede, sector Samenlevingsopbouw, CAW Groep, beweging.net, Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting, Brusselse Welzijnsraad, de welzijnszorgprojecten en de collega's bij Welzijnszorg

Prijs: € 10

Artikelcode: **WZZ-2014-2001**

www.welzijnszorg.be

info@welzijnszorg.be

Facebook: Welzijnszorg, Samen

tegen armoede

Twitter: @welzijnszorg

Inhoudstafel

Partners 6

Voorwoord 10

Inleiding: Armoede, een schending van je grondrechten 12

1. Wat is armoede? 13
2. Sociale grondrechten 15
3. Sociale (onder)bescherming 16
4. Geef mensen waar ze recht op hebben 17

DEEL 1 SOCIALE BESCHERMING

1. De principes van de sociale zekerheid: een solidaire verplichte verzekering 28

- a. Pril begin 28
- b. Verplichte verzekering 28
- c. Sociaal pact voor sociale vrede en solidariteit 29
- d. De terugkeer van het individueel schuldmodel 30

2. De onderdelen van de sociale zekerheid en de gaten in de paraplu 32

- a. De werkloosheids- en faillissementsverzekering 34
 - RVA en partners 34
 - Werkloosheidsverzekering 34
 - Werkloosheidsuitkeringen op basis van werk 36
 - Inschakelingsuitkeringen 39
 - Belang van arbeidsbemiddeling op maat 41
 - Werkende armen, een vergeten groep 43
- b. De ziekte- en invaliditeitsverzekering 46
 - RIZIV en partners 46
 - Geneeskundige verzorging 46
 - Arbeidsongeschiktheid en invaliditeit 58
- c. Arbeidsongevallenverzekering 68
- d. Verzekering voor beroepsziekten 68
- e. De pensioenen 70
 - De RVP en onze pensioenen 70
 - Welk pensioen heeft de Belg? 70
 - Hogere kosten en lage inkomens leiden tot onderbescherming 76
 - Hoger armoederisico door hervormingen 77
- f. Gezinsbijslagen 78
 - De RKW en de zesde staatshervorming 78
 - Rechthebbende, rechtgevendende en bijslagtrekkende 78
 - Soorten gezinsbijslagen en toeslagen 79
 - Onderbescherming van gezinnen in armoede 81
 - De kinderbijslag en de zesde staatshervorming 83
- g. De jaarlijkse vakantie 86

3. De sociale bijstand 87

- a. Uitgangspunten en principes: vangnet onder de sociale zekerheid 87
- b. Onderdelen in de sociale bijstand 88
 - Het leefloon 88

- De Inkomensgarantie voor Ouderen 93
- Tegemoetkoming voor mensen met een handicap: Inkomensvervangende tegemoetkoming en Integratietegemoetkoming 97
- Gewaarborgde kinderbijslag 101
- Aanvullende steun: op maat of willekeur? 102

Aanbevelingen 110

DEEL 2: TOEGANKELIJKE EN KWALITATIEVE DIENSTEN

1. Recht hebben versus recht krijgen 122

2. Een brede waaier aan diensten en voorzieningen voor sociale bescherming 123

- a. Overheidsdiensten 123
- b. Middenveld 124
 - Vakbonden 124
 - Mutualiteiten 126
 - Algemeen welzijnswerk 128
 - Opbouwwerk, verenigingen en organisaties 128
- c. Private personen en bedrijven 129
 - Private personen 129
 - Bedrijven 129

3. Werken aan toegankelijke en kwalitatieve diensten 130

- a. Extra aandacht voor de verhoogde kwetsbaarheid bij bijzondere doelgroepen 130
 - Plattelandsbewoners 130
 - Zelfstandigen en landbouwers 130
 - Gezinnen van buitenlandse herkomst 131
 - Jongeren 131
 - Multiprobleemgezinnen 131
- b. Proactieve dienstverlening in de strijd tegen onderbescherming 132
- c. Werken aan toegankelijke diensten 134
 - Fysieke afstand en drempels 134
 - Openingsuren 134
 - Onthaal 134
 - Procedures intake en doorverwijzing 135
 - Uitvoeringssnelheid 135
 - E-loket en telefoonnummers 136
 - Klare taal 136
- d. Werken aan kwalitatieve diensten 138
 - Duidelijkheid 138
 - Opvolging 138
 - Cliëntoverleg 139

- Uitputten van rechten 139
 - Tevredenheidsmeting 140
 - Klachtenprocedures 141
- e. Automatische rechtentoekenning 141
 - Stand van zaken op Vlaams niveau 141
 - Stand van zaken op federaal niveau 143
 - Moeilijkheden met de automatische toekenning 145
 - f. Op zoek naar nieuwe concepten om onderbescherming tegen te gaan 146
 - Zorgnetwerk 147
 - Erfbetredersnetwerk 148
 - Scharniernetwerken 148
 - ModeM 148
 - TupperCare 148
 - Brugfiguren 149
 - g. Geïntegreerde basisvoorzieningen: lokale ankerplaats in de strijd tegen onderbescherming 152
 - Geïntegreerde basisvoorziening: definitie en kwaliteitscriteria 152
 - Basisschakelmethodiek 152
 - Geïntegreerde basisvoorzieningen in het bestuurlijke landschap 153

Aanbevelingen 154

DEEL 3: ALS ONDERBESCHERMING LEIDT TOT SCHULDEN

1. Te laag inkomen + te hoge kosten = schuldoverlast 160
2. Verschillende vormen: van budgetbegeleiding tot collectieve schuldenregeling 164
3. Budget- en schuldhulpverlening als factor in onderbescherming 164
 - a. Budgetbegeleiding 164
 - b. Budgetbeheer 164
 - c. Schuldbemiddeling 165
 - d. Collectieve schuldenregeling 166
4. Onderbescherming door schulden 169

Aanbevelingen 170

DEEL 5: DE POLITIEKE EISEN

beweging.net, CAW, Netwerk tegen Armoede, Samenlevingsopbouw en Welzijnsschakels voeren samen met Welzijnszorg campagne

beweging.net

beweging.net is een netwerk van elf sociale en christelijke organisaties, waarvan Welzijnszorg een geassocieerde partner is. De organisaties van het netwerk beweging.net zijn: ACV, CM, Femma, kwb, Familiehulp, Ziekenzorg CM, Pasar, Wereldsolidariteit, KAJ, Internationaal Comité en Okra.

De elf christelijke en sociale organisaties willen in het netwerk oplossingen zoeken voor problemen van vandaag, elkaar versterken, wegen op het beleid en zo antwoorden vinden die ze alleen niet kunnen realiseren, die hun eigen expertise overstijgen.

Het netwerk, vrijwilligers en hun organisaties nemen een onmisbare plaats in tussen de staat en de markt. Met de netwerkformule wil beweging.net de hedendaagse uitdagingen efficiënt en flexibel aanpakken.

Naast emancipatie van werknemers en economische groei gecombineerd met welvaart en herverdeling, schuift beweging.net ook 'kwaliteit van het leven' naar voor.

beweging.net

Postbus 20
1031 Schaarbeek
www.beweging.net

CAW

Een Centrum Algemeen Welzijnswerk of CAW is een plaats waar iedereen terecht kan met vragen en problemen. De elf CAW's in Vlaanderen bieden mensen de nodige hulp in hun regio en dragen zo bij tot het algemeen welzijn van de Vlaamse en Brusselse bevolking. De CAW's focussen daarbij voornamelijk op de meest kwetsbaren in de maatschappij. Heel wat mensen hebben namelijk niet de middelen of vinden niet vlot de weg naar hulp.

De hulpverlening die de CAW's bieden is vertrouwelijk en vrijwillig. Samen met de cliënten zoeken hulpverleners naar een oplossing, naar de mogelijkheden die bij hen en hun omgeving te vinden zijn. Zij kunnen mensen de weg wijzen naar andere diensten of instanties die hun sociale rechten kunnen verzekeren.

Dagelijks komen de CAW's in contact met kansarmen. De praktijk in de centra toont aan dat deze groep blijft groeien en dat de maatschappij hen onvoldoende ondersteuning en bescherming biedt. De CAW's willen zich gezamenlijk inzetten voor deze mensen en ervoor zorgen dat zij vlot kunnen geholpen worden.

De CAW's bundelen daarom graag de krachten met Welzijnszorg om de strijd tegen armoede en sociale onderbescherming aan te gaan. Onze laagdrempelige, toegankelijke, veelzijdige en gratis hulp kan hier alvast een steentje toe bijdragen.

CAW

Potvlietlaan 4
2600 Berchem
www.caw.be

Netwerk tegen Armoede

In het Netwerk tegen Armoede werken 58 verenigingen in Vlaanderen en Brussel samen met het uiteindelijke doel armoede en sociale uitsluiting uit te bannen. In de verenigingen staan mensen die in armoede leven centraal. Zij nemen er op alle niveaus het woord.

Deze verenigingen kunnen voor ondersteuning van hun werking beroep doen op het team van het Netwerk tegen Armoede. Ook de onderlinge uitwisseling van ervaringen, visies, succesverhalen en leerprocessen tussen de verenigingen is een belangrijke opdracht voor het Netwerk.

Op basis van de ervaringen en de meningen van de mensen maken de verenigingen en het Netwerk dossiers op en stappen daarmee naar de overheid, de betrokken diensten, het brede middenveld en de publieke opinie. Dit met het oog op armoedebestrijding!

Het Netwerk tegen Armoede werkt ook aan de verbetering van de beeldvorming rond mensen in armoede en het wegwerken van vooroordelen.

Netwerk tegen Armoede

Vooruitgangstraat 323, bus 6
1030 Brussel
www.netwerktegenarmoede.be

Samenlevingsopbouw

Samenlevingsopbouw investeert in de kracht van mensen zodat zij opnieuw greep krijgen op hun leven en hun omgeving. Samen met hen zetten we politici er toe aan om uitdrukkelijk te kiezen voor armoedebestrijding, solidariteit en herverdeling.

Samenlevingsopbouw komt op voor:

- ▶ het recht op een menswaardig bestaan
- ▶ iedereen, maar in de eerste plaats voor mensen in maatschappelijk kwetsbare posities: mensen in armoede, sociale huurders, thuislozen, alleenstaanden, mensen zonder wettig verblijf, laaggeschoolde langdurig werklozen ...

Samenlevingsopbouw:

- ▶ ondersteunt deze mensen in hun strijd tegen uitsluiting en achterstelling
- ▶ werkt samen met hen aan structurele veranderingen voor hun noden en problemen
- ▶ wil een beleid dat luistert naar en aandacht heeft voor deze groepen, en duidelijk kiest voor een sociaal beleid

Samenlevingsopbouw zet in op:

- ▶ de toegang tot sociale grondrechten: behoorlijke huisvesting, onderwijs, sociale zekerheid, gezondheid, arbeid, gezond leefmilieu, culturele en maatschappelijke ontplooiing
- ▶ werken in aandachtsgebieden: gebieden met gebrekkige of slechte leefomstandigheden als gevolg van achterstelling en uitsluiting

Samenlevingsopbouw

Vooruitgangstraat 323 bus 2
1030 Brussel
www.samenlevingsopbouw.be

SAMENLEVINGSOPBOUW

Welzijnsschakels

In 147 Welzijnsschakels in Vlaanderen gaan vrijwilligers de strijd aan tegen armoede. Ze zetten zich in, samen met mensen die uitsluiting ervaren door armoede of afkomst, om armoede in hun omgeving bespreekbaar te maken. Vrijwilligers maken ontmoeting mogelijk, individueel en in groep, en creëren kansen: samen met mensen met armoede-ervaring organiseren ze groepsactiviteiten, bieden ze praktische steun of vorming aan.

Vrijwilligers bieden een luisterend oor en vangen signalen op over problemen op het vlak van mobiliteit, huisvesting, diensten en organisaties. Samen bundelen we de signalen en krijgen we de kans om zo mee de campagne van Welzijnszorg te voeden. Welzijnsschakels brengen deze bekommernissen ook graag in dialoog met OCMW's, gemeenten, scholen, organisaties ... en voeren actie voor een goede toegang tot een kwaliteitsvolle dienstverlening, huisvesting, gezondheidszorg, kinderopvang, arbeid ... Want elke mens verdient respect en een waardige plaats in de samenleving.

Welzijnsschakels

Huidevettersstraat 165
1000 Brussel
www.welzijnsschakels.be

welzijnsschakels
ELKE SCHAKEL TELT

Beste lezer,

Voor je ligt het dossier bij de campagne 'Iedereen beschermd tegen armoede?' van Welzijnszorg. Op de cover zie je een man die een paraplu omhooghoudt. Een paraplu die hem beschermt wanneer het weer wisselvallig is of onverwachts omslaat en druppels naar beneden vallen. Ook in het leven is het soms wisselvallig en kan een tegenslag plots opduiken. Dan hebben we nood aan bescherming, aan een paraplu die ons beschermt tegen die plotse gebeurtenissen.

In dit dossier bekijken we deze paraplu van naderbij. We kennen in België een lange geschiedenis van sociale bescherming. Onze sociale zekerheid, de sociale bijstand en verschillende vormen van diensten en voorzieningen beschermen tegen verschillende armoederisico's: wie ziek wordt, krijgt zorgen die grotendeels betaald worden door een solidaire verplichte verzekering. Mensen met een handicap ontvangen een uitkering. Verlies je je baan, dan is er de werkloosheidsuitkering ...

Dankzij dit systeem, waar we allemaal gebruik van maken, hoeven de meesten onder ons zich weinig of geen zorgen te maken. Onze sociale bescherming is een van de meest uitgebouwde ter wereld.

'Iedereen beschermd tegen armoede?' is de slogan van de campagne. De aandachtige lezer ziet het vraagteken staan. Heeft iedereen wel zo'n paraplu en is de kwaliteit ervan bij iedereen even goed? Wie Welzijnszorg kent, weet jammer genoeg al het antwoord op deze vraag... Welzijnszorg voert campagne omdat het nodig is: één op zeven mensen in ons land leeft in armoede en zit in een situatie van onderbescherming. Er zitten gaten in de paraplu van onze sociale bescherming.

We bekijken wat onderbescherming precies inhoudt. Daarna lees je in dit dossier meer over de paraplu van de sociale zekerheid en de sociale bijstand: de belangrijkste mechanismen van sociale bescherming in ons land. Hoe zit die bescherming in elkaar? Hoe komt het dat mensen ondanks die bescherming toch in armoede belanden? En vooral, wat kan er gedaan worden om dat te voorkomen?

Systemen van sociale bescherming door uitkeringen, tegemoetkomingen en hulpverlening, werken pas wanneer mensen krijgen waar

ze recht op hebben. Dat kan door toegankelijke en kwaliteitsvolle diensten uit te bouwen die mensen ondersteunen en samen met hen te proberen om de problemen aan te pakken. Zo'n diensten wachten niet af tot iemand de weg vindt naar de dienstverlening, ze moeten proactief op zoek gaan naar mogelijke situaties van onderbescherming. Zo bereik je mensen die zelf de weg niet vinden of tegengehouden worden door allerlei drempels. Bovendien is voorkomen beter dan genezen en zorgen toegankelijke en kwaliteitsvolle diensten ervoor dat mensen niet in een situatie van onderbescherming terechtkomen.

Wie rechten heeft moet deze ook krijgen. Niet alleen dienstverlening kan hieraan bijdragen. Een eenvoudige regelgeving en, waar mogelijk, het automatisch toekennen van rechten, zorgen voor een betere sociale bescherming.

Tenslotte staan we stil bij de situatie van wie in schulden terechtkomt. Hoe zorgen we ervoor dat deze groep vat blijft houden op zijn eigen leven? De sociale bescherming is niet altijd afgestemd op deze groep, waardoor overmatige schuldenlast vaak tot diepe armoede leidt.

Het kan zeker anders. Daarom besteden we in dit dossier aandacht aan projecten die de strijd aangaan tegen onderbescherming. Welzijnszorg steunt deze projecten, dankzij de steun van vele schenkers. Ook onze campagnepartners maken elk op hun terrein mee het verschil. Het is niet verwonderlijk dat zij een sterke bijdrage leverden aan de opmaak van dit dossier. We vertrekken vanuit de inhoudelijke inbreng van mensen in armoede die in lokale welzijnschakelgroepen de knelpunten van sociale onderbescherming naar boven spitten. Onze campagneprojecten en –partners brachten vanuit hun invalshoek en (ervarings)kennis heel wat studiemateriaal in. Mede dankzij al die mensen en organisaties ligt dit dossier voor jou. Na het lezen heb je hopelijk een goede kijk op sociale bescherming en ben je nog meer overtuigd en gewapend om samen met al die partners de strijd aan te gaan tegen sociale onderbescherming. Misschien kunnen we dan op een dag stellen: 'Iedereen beschermd tegen armoede!'

Veel leesplezier,

Bert D'hondt

Inleiding

Armoede, een schending van je grondrechten

1. Wat is armoede?

“Armoede is een netwerk van sociale uitsluitingen, dat zich uitstrekt over meerdere gebieden van het individuele en collectieve bestaan. Het scheidt de armen van de algemeen aanvaarde leefpatronen van de samenleving, zodanig dat een kloof ontstaat die zij niet op eigen kracht kunnen overbruggen.”
Professor Jan Vranken, Universiteit Antwerpen, 2002

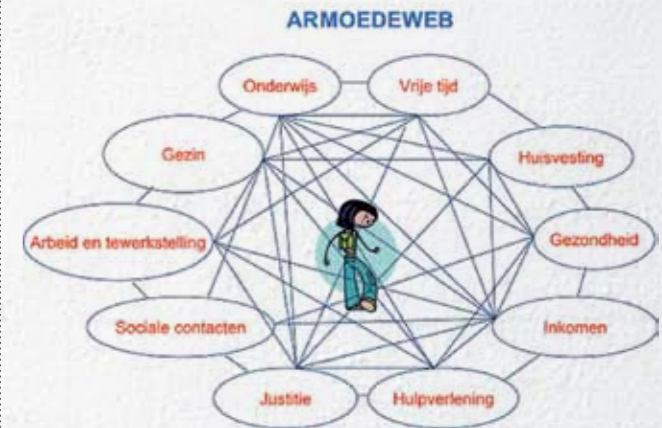
Deze definitie van professor Jan Vranken beschrijft goed de complexiteit van armoede. Armoede heeft betrekking op alle levensdomeinen: inkomen, werk, gezondheid, huisvesting, onderwijs ... Mensen in armoede worden blootgesteld aan allerlei vormen van uitsluiting die vaak hand in hand gaan met elkaar.

Een leven in armoede betekent vaak dat je niet altijd op eigen kracht de kloof met de samenleving kan overbruggen, laat staan zelf uit de armoede geraken. Willen we als samenleving armoede bestrijden, dan moeten we dus ook werk maken van een systeem van sociale bescherming dat mensen beschermt tegen risico's en uitsluiting in die verschillende levensdomeinen.

“Zonder geld val je overal buiten. Het doet er ineens niet meer toe of je ook je best hebt gedaan of wat je kan. Het ergste is dat je niet meer mee mag doen.”

Vandaag moeten we vaststellen dat dit niet gelukt is. Meer dan 1,6 miljoen mensen leven in ons land in armoede, goed voor 15,3% van de bevolking. In Vlaanderen is dat 9,8%, terwijl het armoedecijfer in Brussel tussen de 27% en 40% ligt.¹

Figuur 1: Het armoedeweb

Armoede is een complex probleem. Het gaat om uitsluiting op verschillende vlakken. Armoede is het ontbreken van kansen en het niet mogen en kunnen meedoen, er niet bij horen. Deze uitsluiting zorgt er bovendien voor dat je rechten niet gegarandeerd zijn. En de ene uitsluiting brengt de andere met zich mee: wie in een krotwoning leeft, heeft vaak geen plaats om zijn huiswerk te maken en wie niet meekan in het onderwijs vindt moeilijk de weg naar werk.

Het spinnenwebmodel hierboven toont aan dat armoede niet gewoon een optelsom is, maar een verwevenheid van uitsluitingsmechanismen in verschillende levensdomeinen. Het is een web waar je niet zomaar uit kunt ontsnappen en dat zowel een zichtbare als een minder zichtbare kant heeft.

“Tot 2001 is mijn leven normaal verlopen, gedurende 25 jaar: 2 kinderen, 2 kleinzoons. Maar dan volgde mijn echtscheiding. Ik zat in de politiek, ik heb in de OCMW-raad gezeten, heb vrijwilligerswerk gedaan. Ik kende alles van deze materie.”

De complexiteit van armoede zorgt er ook voor dat het meten van armoede niet eenvoudig is. De hierna vermelde cijfers uit de EU-SILC enquête meten de financiële armoede. Wie minder heeft dan 60% van het mediaan inkomen van een land valt onder de armoedegrens. In 2012 lag de armoedegrens voor België op € 1.000 voor een alleenstaande. Ondertussen is die armoedegrens al opgeschoven. Door problemen bij het laatste EU-SILC onderzoek is er sinds oktober 2012 geen nieuwe update². Er kwamen vanuit verschillende hoeken wel nieuwe schattingen. Zo legde de VVSG (Vlaamse vereniging van steden en gemeenten) in september 2013, bij de laatste aanpassing van de uitkeringen, de armoedegrens voor een alleenstaande op € 1.028.³

Voor gezinnen wordt een volwassene of een kind ouder dan 14 meegeteld met een factor 0.5, een jonger kind met een factor 0.3. Dit betekent dat een koppel minstens € 1.542 nodig heeft om uit de armoede te blijven. Een koppel met twee kinderen (bijvoorbeeld met een kind van 15 en een van 8 jaar) heeft € 2.364 nodig.

Een andere manier om inkomensarmoede te meten is het werken met de budgetstandaard. Hierbij wordt berekend wat iemand minimaal nodig heeft om te kunnen leven en participeren in de samenleving. Aan de hand van verschillende ‘korven’ goederen zoals voeding, kleding, gezondheid, ontspanning ... komt men tot een minimaal budget per maand. Deze berekening doet men voor verschillende gezinstypes. Zo komt men aan een bedrag van € 1.074 voor een alleenstaande vrouw, € 1.427 voor een koppel en € 2.369 voor een koppel met 2 kinderen (15 en 8 jaar).⁴

De bedragen van de budgetstandaard en de Europese armoedegrens liggen vrij dicht bij elkaar. Afhankelijk van de gezinssamenstelling ligt de budgetstandaard dan weer net onder, dan weer net boven de Europese armoedegrens. Het is belangrijk om te weten dat bij de budgetstandaard het absolute minimum voorzien is. Zo kan de budgetstandaard geen rekening houden met kosten voor ziekte omdat deze te sterk verschillen. Het gaat dus enkel over personen in goede gezondheid.

De budgetstandaard heeft het voordeel dat je vertrekt vanuit de nood van mensen. Het nadeel is dat vergelijkingen met andere landen niet mogelijk zijn omdat er tot nog toe geen eenvormig systeem bestaat. Aangezien in ons land de budgetstandaard en de armoedegrens zo dicht bij elkaar liggen, stellen zich weinig problemen met de keuze van een armoedegrens. Wanneer je inkomen deze minima niet haalt, is het onmogelijk om volwaardig mee te tellen in onze samenleving.

“Ik heb nooit honger gehad, maar ook geen biefstuk gegeten. Er moet iets voor gedaan worden.”

Inkomensarmoede zegt echter niet alles. Daarom kan het interessant zijn om te kijken naar de subjectieve armoede: hoe schatten mensen zelf hun situatie in?

Figuur 2: Het subjectief armoederisico in België en armoederisico op basis van inkomen volgens verschillende karakteristieken in % .(EU-SILC 2011)⁵

Karakteristieken	Subjectieve armoede	Inkomensarmoede
Totaal	20,8	15,3
Mannen	19,2	14,6
Vrouwen	22,4	16,0
+65	18,4	20,2
-65	/	14,4
Werkenden	13,2	4,2
Werklozen	37,9	37,8
Alleenstaande ouder	49,4	38,5
Laag onderwijsniveau	29,4	25,4
Gemiddeld onderwijsniveau	20,1	12,6
Hoger onderwijsniveau	11,2	7,2

Zoals duidelijk blijkt uit figuur 2 schatten alle groepen, behalve 65-plussers hun eigen situatie slechter in dan de meting volgens inkomen. Dit heeft te maken met de relatieve armoedegrens van 60% van het mediaan inkomen, die bijvoorbeeld niets zegt over de kosten die bij sommige gezinnen hoger oplopen dan het gemiddelde. Wie net boven die armoedegrens zit, kampt wel degelijk met heel wat onzekerheid. Met andere woorden, het bereiken van de armoedegrens is het absolute minimum waar we naar moeten streven. Daarnaast moeten we ook aandacht hebben voor het beperken van de kostprijs van huisvesting, gezondheidszorg, kinderopvang, mobiliteit ...

2. Sociale grondrechten

België heeft in zijn grondwet aandacht voor sociale grondrechten. Artikel 23 van de grondwet zegt:

“Ieder heeft het recht een menswaardig leven te leiden.(...) Die rechten omvatten inzonderheid:
^{1°} *het recht op arbeid en op de vrije keuze van beroepsarbeid in het raam van een algemeen werkgelegenheidsbeleid dat onder meer gericht is op het waarborgen van een zo hoog en stabiel mogelijk werkgelegenheidspeil, het recht op billijke arbeidsvoorwaarden en een billijke beloning, alsmede het recht op informatie, overleg en collectief onderhandelen;*

- 2° *het recht op sociale zekerheid, bescherming van de gezondheid en sociale, geneeskundige en juridische bijstand;*
- 3° *het recht op een behoorlijke huisvesting;*
- 4° *het recht op de bescherming van een gezond leefmilieu;*
- 5° *het recht op culturele en maatschappelijke ontplooiing.”*

Het garanderen van deze grondrechten moet gebeuren door de wetgever.

De armoedecijfers leren ons dat de garantie van deze grondrechten voor heel wat mensen geen realiteit is. Je kan bijna alle aspecten van armoede, zoals te zien in het armoedeweb, onder één van deze grondrechten plaatsen. Eigenlijk stelt de grondwet hiermee duidelijk dat armoede geen plaats heeft in onze samenleving.

In de praktijk neemt de overheid in ons land best wel voldoende maatregelen om deze rechten te garanderen:

- ▶ We kennen in België een minimumloon voor alle sectoren. Dit zorgt ervoor dat de meeste werknemers voldoende middelen verwerven om in hun levensbehoeften te voorzien.
- ▶ Er wordt toegezien op de arbeidsvoorwaarden in ons land: beperking van de arbeidstijden, regels over veiligheid ... Dit gebeurt via sociaal overleg (comité voor veiligheid en preventie op het werk, ondernemingsraad) zelfs tot op het bedrijfsniveau.
- ▶ Er werden door de overheid arbeidsbemiddelingsdiensten opgericht (VDAB, Actiris, Forem) om mensen te begeleiden en te ondersteunen in hun zoektocht naar werk.
- ▶ Via voornamelijk sociale woningbouw wordt ervoor gezorgd dat gezinnen met lagere inkomens toch een betaalbare woning kunnen huren.

- ▶ Er is een betaalbaar en kwaliteitsvol systeem van eerstelijns en tweedelijns juridische bijstand
- ▶ Het onderwijs zorgt ervoor dat mensen zich kunnen ontplooiën aan een relatief lage prijs.
- ▶ Het hele systeem van de sociale zekerheid zorgt voor sociale bescherming op verschillende vlakken zoals gezondheid en werkgelegenheid.

...

Een samenleving zonder armoede zou erin slagen om alle sociale grondrechten voor iedereen te garanderen. Dat lukt (voorlopig) niet. De regels, wetten en systemen om die grondrechten te garanderen, vertonen lacunes waardoor mensen uit de boot vallen.

3. Sociale (onder)bescherming

In dit dossier willen we de focus leggen op onze sociale (onder)bescherming. Wat verstaan we hier dan onder?

Onderzoekers onderscheiden drie types van onderbescherming.

In het eerste type definiëren ze onderbescherming als een situatie waarbij iemand die recht heeft op een minimuminkomen, daar geen gebruik van maakt. Daardoor valt de persoon onder de inkomensgrens van het leefloon. Het gaat dus om zuiver financiële onderbescherming. Een tweede ruimere definitie van onderbescherming focust niet enkel op die minimuminkomens maar op een breder pakket financiële en sociale hulp- en dienstverlening. Hierbij zijn mensen in onderbescherming, diegenen die hun rechten op financiële en sociale hulp- en dienstverlening niet uitputten. Een derde definitie behandelt onderbescherming zeer ruim als elke schending van een van de sociale grondrechten.⁶

Wij kiezen er in dit dossier voor om verder te werken met de tweede definitie en op zoek te gaan naar de onderbescherming die mensen ondervinden in de financiële en sociale hulp- en dienstverlening, meer bepaald in de systemen van sociale zekerheid en sociale bijstand.

Welke mogelijkheden biedt deze bescherming? Werkt die grote paraplu die ons moet beschermen tegen onweer en tegenslag in ons leven? Zitten er gaten in die bescherming waardoor mensen onvoldoende of niet beschermd worden? Behalve goede systemen van sociale bescherming moeten mensen in staat zijn om gebruik te maken van die rechten, van die bescherming. Daarvoor kijken we naar goede diensten die mensen de gepaste hulp geven waar nodig, maar eveneens naar systemen die mensen automatisch geven waar ze recht op hebben.

Wanneer je sociale bescherming heel ruim bekijkt (3de definitie) gaat dit over de hele organisatie van de samenleving. Zo zie je bijvoorbeeld in figuur 2 dat een goede scholing het armoederisico aanzienlijk verkleint. Ook huisvesting speelt een belangrijke rol. Zo hebben huurders (33,1% in België, 20,6% in Vlaanderen) een veel groter armoederisico dan eigenaars (8,8% in België, 6,8% in Vlaanderen).⁷ Om deze armoederisico's te bestrijden zal je niet alleen een beleid moeten voeren met een voldoende hoge inkomensbescherming maar ook een huisvestingsbeleid waar extra sociale huurwoningen en ondersteuning van de huurmarkt een grotere rol in speelt, ook bij de besteding van de middelen. Binnen dit dossier en deze campagne zullen we deze beleidsdomeinen niet verder uitdiepen. Wel verwijzen we naar eerdere campagnes waarbinnen we zowel onderwijs als huisvesting ruim aan bod lieten komen.⁸

“Armoede is iets anders dan te weinig geld hebben. Aan eten kom je wel. Maar er is ook andere armoede: de mensen bekijken je zo.”

4. Geef mensen waar ze recht op hebben

Alle systemen van sociale bescherming kunnen maar efficiënt werken wanneer mensen die recht hebben op die bescherming er ook een beroep op kunnen doen. Dat lijkt logisch maar de praktijk wijst uit dat dit vaak niet zo is. In het volgend hoofdstuk zal dit duidelijk blijken bij de bespreking van de verschillende takken van de sociale zekerheid en de sociale bijstand.

We behandelen onderbescherming volgens de definitie die het VLAS (Vlaams armoedesteunpunt) eraan geeft: “Onderbescherming is de situatie waarin personen zich bevinden die – ongeacht de oorzaak – de rechten en diensten waarop zij aanspraak kunnen maken, niet realiseren.”⁹

Dit gaat dus zowel over de financiële onderbescherming door te lage uitkeringen of vergoedingen, als om het niet ontvangen van uitkeringen en vergoedingen waar je wel recht op hebt.

De ingewikkelde regelgeving maakt het in ons land moeilijk om je rechten te kunnen uitputten. Allerlei voorwaarden worden gesteld. Die zijn niet altijd op elkaar afgestemd waardoor mensen tussen verschillende stoelen vallen. Wie administratief minder sterk staat valt vaak uit de boot. Hoewel maatregelen soms specifiek bedoeld zijn om de meest kwetsbaren te ondersteunen, is de weg naar

die maatregelen geplaveid met mechanismen die net die groep uitsluiten. De vrees dat er iemand onterecht van een recht zou genieten neemt bijna altijd de overhand op de bezorgdheid dat er een veelvoud van dat aantal het recht niet zouden krijgen. De strijd tegen fraude is uiteraard zeer belangrijk maar het zou goed zijn als de strijd tegen onderbescherming en niet opname van rechten eraan voorafgaat.

“Mensen moeten beseffen dat arm zijn niet betekent dat je een slecht mens bent. De maatschappij kleeft een etiket op je.”

Regelgeving op elkaar afstemmen en vereenvoudigen is een belangrijke stap naar een betere rechtentoekenning. Waar mogelijk moet gewerkt worden aan automatisering. De overheid beschikt over heel wat gegevens, een efficiënt gebruik daarvan kan die automatisering mogelijk maken.

Mensen hebben nood aan ondersteuning en hulp, zeker wanneer zij het moeilijk hebben. Daarvoor bestaat in ons land een scala aan diensten. Vakbonden, mutualiteiten, CAW's, OCMW's, VDAB ... proberen mensen te helpen en te ondersteunen. Toch geven mensen in armoede aan dat ze niet altijd toegang hebben tot deze diensten of zich niet geholpen voelen. De afstand is te groot waardoor mensen eenvoudigweg niet tot bij de hulpverlening geraken. De hulpverlener oefent tegelijk een controlefunctie uit waardoor de angst bestaat dat mensen hun verhaal niet kwijt kunnen of sancties vrezen. Hoewel mensen een beroep doen op de hulpverlening blijkt dat ze niet al hun rechten uitputten. Soms worden bepaalde zaken over het hoofd gezien worden of geeft men enkel een antwoord op een specifieke vraag, zonder de hele context te bekijken. De communicatie tussen mensen in armoede en hulpverleners verloopt vaak stroef.

Bovendien wordt er te weinig aandacht besteed aan proactieve dienstverlening. Dienstverlening die niet wacht tot iemand een vraag komt stellen, maar zelf op zoek gaat naar mogelijke onderbescherming of hulpvragen.

Uiteraard moet er rekening gehouden worden met de (beperkte) mogelijkheden en middelen waarover die diensten beschikken. Als je dreigt te verdrinken in je dossiers dan kan je niet proactief op zoek gaan naar problemen. Als de tijd er niet is voor een echt gesprek en het analyseren van de situatie zal je ook niet op andere knelpunten botsen. Wanneer diensten zich in buurgemeenten of de stad bevinden zal niet iedereen tot bij hen geraken.

Ook is de drempel om hulp te vragen vaak erg hoog. Het is niet eenvoudig om te erkennen dat je in een probleemsituatie zit of dat je in armoede leeft.

De strijd tegen sociale onderbescherming is dus ook een strijd voor een toegankelijke en kwaliteitsvolle dienstverlening. Mensen moeten het gevoel hebben dat ze recht hebben op deze hulp- en dienstverlening en dat het niet om een gunst gaat. Mensen in armoede zelf worden beïnvloed door het maatschappelijk debat. Wanneer de samenleving naar armoede kijkt als een individueel probleem, waar je zelf voor verantwoordelijk bent, dan kan dit zo ervaren worden door al diegene die uit de boot vallen.

In dit dossier willen we dit ontcrachten. Sociale bescherming is een recht van iedereen. Armoede is een schending van je grondrechten. Wij willen dat de gaten in de sociale bescherming gedicht worden en dat iedereen een beroep kan doen op ondersteuning en hulp en zijn rechten kan uitoefenen.

Eindnoten

- 1 Cijfers EU-SILC 2011. Voor Brussel zijn de cijfers te beperkt waardoor een exacte meting niet mogelijk is.
- 2 De resultaten van de EU-SILC enquête van 2012 zullen pas later bekend gemaakt worden omwille van problemen met de juistheid van de gegevens die uit de steekproef kwam. Hierdoor heeft de FOD Economie geen jaarlijkse update van de armoedegrens bekendgemaakt voor 2013.
- 3 VVSG, Wijziging bedragen in het instrument voor het berekenen van aanvullende steun, 5 september 2013.
- 4 Cijfers budgetstandaard: <http://193.191.186.169/remi/berekening.php>
- 5 http://www.armoedebestrijding.be/cijfers_aantal_armen.htm
- 6 Pauwels, F. e.a. Onderbescherming en proactief handelen. Samen op zoek naar oorzaken en remedies in Zuid-Oost Vlaanderen, OCMW Visies, 2, p. 19-23.
- 7 Dierckx, D. e.a., Armoede en sociale uitsluiting, Jaarboek 2013. Acco, Leuven, 2013, p. 360.
- 8 Hiervoor kan je de dossiers van de campagnes 2013, 'Armoede (op den) buiten' en 2011, 'Armoede is geen kinderspel' raadplegen.
- 9 Eeman, L., Van Regenmortel, T. Automatische rechtentoekenning en proactief handelen, Een verkenning op lokaal niveau met bijzondere aandacht voor mensen met een laag inkomen, Vlas studies 4, April 2013, p. 7.

Dak- en Thuislozen: onderbescherming niet alleen een gebrek aan thuis

Dak- en thuislozen kennen vaak een zeer ingewikkelde problematiek. Niet enkel is er een gebrek aan vaste en kwaliteitsvolle huisvesting, ook hun gezondheid laat vaak te wensen over. Regelmatige tewerkstelling komt zelden voor en soms ontbreekt zelfs elke vorm van sociale bescherming.

De groep dak- en thuislozen is zeer heterogeen. Zo zijn er heel wat mensen zonder papieren die dak- of thuisloos zijn. Voor hen zijn de mogelijkheden op sociale bescherming nog beperkter, zoals we elders in dit dossier behandelen.

De dak- en thuislozen die wel legaal op het grondgebied verblijven, hebben niet altijd de nodige papieren. Mensen zijn niet meer in orde met de ziekteverzekering, zijn ambtelijk geschrapt uit het rijksregister of kunnen bij gebrek aan officieel verblijf geen beroep doen op bepaalde rechten. Nochtans hebben zij nog steeds recht op sociale bescherming, maar de toegang tot die bescherming is vaak erg moeilijk.

Referentieadres

Eén van de problemen die opduiken is de nood aan een adres. Dit heb je nodig om de meeste rechten zoals werkloosheidsuitkering, kinderbijslag ... te kunnen krijgen (voor een leefloon is dit niet nodig). Dit is bij de meeste mensen de hoofdverblijfplaats. Normaal gezien mag de gemeente niet weigeren om je in te schrijven, ook niet wanneer het bijvoorbeeld

gaat om een campingadres waar je niet permanent mag verblijven.

Wanneer men echter vaststelt dat je niet meer woont op de plaats waar je ingeschreven bent, dan kan je administratief geschrapt worden. Heel wat dak- en thuislozen komen in die situatie terecht. Zij kunnen dan een referentieadres vragen. Dit kan zowel bij een privépersoon als bij het OCMW.

Voor een referentieadres bij een privépersoon moet je vanzelfsprekend de toestemming hebben van de persoon in kwestie. Je post en documenten zullen op dat adres toekomen. Dit heeft geen gevolgen voor het statuut van die privépersoon (geen verandering van alleenstaande naar samenwonende). Er wordt wel aangeraden om dit op papier te zetten.

Bij het OCMW van de plaats waar je verblijft kan je ook een referentieadres vragen. Wanneer je een te laag inkomen hebt om een betaalbare woning te vinden, mogen ze dit niet weigeren.

De theorie achter het referentieadres lijkt te kloppen. Het is een sterk instrument tegen ambtelijke schrapping en het helpt om je sociale rechten te kunnen uitputten. De praktijk is echter niet altijd zo rooskleurig.

Het Netwerk tegen Armoede en andere organisaties die met daklozen werken, geven aan dat er vaak in

OCMW's anders wordt omgegaan met de wetgeving en men niet altijd even happig is om enerzijds referentieadressen bij derden toe te staan en anderzijds zelf een referentieadres te geven, zonder verdere verplichtingen zoals een activeringstraject. Soms staan dak- en thuislozen nog ergens geregistreerd, terwijl ze er al lang niet meer verblijven. Het is dan goed dat het OCMW tegelijk de schrapping op de oude woonplaats én het nieuwe referentieadres regelt.¹

Het referentieadres is uiterst belangrijk voor dak- en thuislozen en in de strijd tegen onderbescherming. Zonder adres kan je immers zo goed als geen enkel recht uitoefenen.

Gezondheidszorg

Wanneer je in orde bent met je mutualiteit of aangesloten bent bij de Hulpkas voor Ziekte- en Invaliditeitsverzekering, dan gelden dezelfde regels als voor elke burger. Je kan aanspraak maken op de verhoogde tegemoetkoming wanneer je daar recht op hebt. Om je in te schrijven bij de mutualiteit heb je echter een adres nodig, één van de redenen waarom dat referentieadres essentieel is.

Voor wie uit de ziekteverzekering is gevallen door schrapping in het Rijksregister, is er een systeem van dringende medische hulp. We verwijzen hier naar de tekst over mensen zonder papieren voor meer uitleg over dit systeem en de bijhorende knelpunten.

Dak- en thuislozen hebben vaak fysieke en/of psychische problemen. Zelfs wanneer ze in orde zijn met de ziekteverzekering zijn er extra drempels: het gebrek aan inkomen, het leven op straat, de nodige verzorging kunnen krijgen, medicatie kopen ... In het geval van mentale problemen is de kostprijs

vaak nog een grotere drempel en is het dagelijkse leven van een dak- of thuisloze al helemaal niet afgestemd om bijvoorbeeld therapie te volgen op regelmatige basis.

Vanuit opvanginitiatieven en gespecialiseerde diensten zoals 'Dokters van de Wereld' proberen hulpverleners de ergste noden te lenigen. Gezondheidsproblemen en het gebrek aan adequate zorg blijft echter een zeer belangrijke uitsluitingsfactor bij deze mensen.

Tewerkstelling

Ook hier gelden, wanneer je een adres hebt, in principe dezelfde regels als bij iemand anders. Zonder adres kan je wel recht hebben op een werkloosheidsuitkering maar zal je deze niet ontvangen.

Sommige daklozen hebben een betaalde job, hoewel dit eerder zeldzaam is. Meestal gaat het om een tijdelijke baan of wat bijklussen om toch maar een klein inkomen te hebben. Het is natuurlijk niet evident om je vanuit zo'n precaire situatie op de arbeidsmarkt te begeven.

Vanuit die positie is het beter dat, wanneer ze aankloppen bij het OCMW eerst de prangende problemen worden aangepakt alvorens een activeringstraject te starten. Zonder vaste verblijfplaats een vaste job vinden is zo goed als onmogelijk.

OCMW-steun

Wie dakloos is kan bij het OCMW aankloppen voor een leefloon of andere financiële en materiële steun. Om een leefloon te ontvangen heb je geen adres nodig, maar moet je wel voldoen aan andere voorwaarden (zie deel 2 bijstand). Sommige van deze voorwaarden, zoals de bereidheid tot werk,

zijn sterk voor interpretatie vatbaar. Zo kan men om gezondheidsredenen, of omwille van een specifieke situatie, (tijdelijk)vrijgesteld worden hiervan. Ons lijkt een situatie van dakloosheid zo'n specifieke situatie, maar dit wordt niet altijd zo aanvaard. Is dit een kwestie van lokale autonomie of eerder het doorschuiven van problemen naar andere gemeenten?

Zelfs bij weigering van een leefloon kan het OCMW nog andere manieren van materiële of financiële steun leveren. Hier geldt een totale vrijheid van het OCMW, hoewel ze in theorie gebonden zijn aan hun opdracht om de menselijke waardigheid te verzekeren.

In 2013 is men in 5 grote steden in België gestart met een project 'Housing First', naar internationaal voorbeeld. Dit concept vertrekt van het eerst verstrekken van degelijke huisvesting met woonbegeleiding, zonder voorwaarden. Pas

daarna wordt er op andere levensdomeinen verder gewerkt aan de maatschappelijke integratie. We gaan hier niet verder in op dit concept.¹ Het is ook nog te vroeg om al resultaten te zien. Wel opvallend was dat 18% van de deelnemers geen enkel inkomen heeft.³ In een toelichting van het Belgisch Platform tegen armoede en sociale uitsluiting werd gewezen op de totale afwijzing van gevestigde overheidsstructuren als oorzaak. Slechte ervaringen voordien, kwaadheid of de voorwaardelijkheid die het OCMW vraagt, belemmeren de toegang.

Het is goed dat een project als 'Housing first' die voorwaardelijkheid verlaat. Heel wat hulpverleners uit het Algemeen Welzijnswerk, daklozenorganisaties, medische verzorgers proberen hun steentje bij te dragen om ook aan deze doelgroep hun sociale rechten te garanderen en langzaam te werken aan maatschappelijke integratie.

Eindnoten

- ¹ Cijfers EU-SILC 2011. Voor Brussel zijn de cijfers te beperkt waardoor een exacte meting niet mogelijk is.
- ² De resultaten van de EU-SILC enquête van 2012 zullen pas later bekend gemaakt worden omwille van problemen met de juistheid van de gegevens die uit de steekproef kwam. Hierdoor heeft de FOD Economie geen jaarlijkse update van de armoedegrens bekendgemaakt voor 2013.
- ³ VVSG, Wijziging bedragen in het instrument voor het berekenen van aanvullende steun, 5 september 2013.
- ⁴ Cijfers budgetstandaard: <http://193.191.186.169/remi/berekening.php>
- ⁵ http://www.armoedebestrijding.be/cijfers_aantal_armen.htm

vzw Den Draai

“Onderbescherming in Heist-op-den-Berg: wie en waar?”

coordinator@vzwdendraai.be

www.vzwdendraai.be

De vzw Den Draai is een vereniging waar kansarmen en niet-kansarmen samen de strijd tegen armoede en uitsluiting in de regio Heist-op-den-Berg aangaan.

Waarvoor staat Den Draai?

Iedereen geeft zijn ‘eigen draai’ aan de werking en daar ligt nu net ook de kracht van Den Draai. De bezoekers en vrijwilligers vinden er gezelligheid, ontmoetingsmogelijkheden, een nieuwe kans, de gelegenheid om nog eens buiten te komen, vorming, een betaalbare uitstap...

Den Draai streeft naar een gemeenschappelijk doel: de strijd aangaan tegen de armoede en de bijhorende (sociale) uitsluiting in en rond omgeving Heist-op-den-Berg.

Den Draai is lid van Welzijnsschakels en sinds januari 2012 een erkende vereniging waar armen het woord nemen en aangesloten bij het Netwerk tegen Armoede.

Het project: “Onderbescherming in Heist-op-den-Berg: wie en waar?”

In dit project wil Den Draai in eerste instantie een inventaris maken van de redenen en oorzaken van onderbescherming in Heist-op-den-Berg. Daarvoor bevragen ze mensen in armoede over de drempels, de moeilijkheden en de redenen waardoor zij niet bij het OCMW en bij andere diensten in de gemeente geraken. Met andere woorden, waarom zij in een situatie van onderbescherming zitten.

Den Draai wil een lijst maken van de soorten onderbescherming in hun gemeente en welke mensen hiermee te maken hebben.

Nadien, in een 2de fase van het project willen ze uit deze gegevens een aantal knelpunten halen om gerichte acties rond op te zetten en zo concrete situaties van onderbescherming in de gemeente aan te pakken. Hiervoor zal de dialoog aangegaan worden met de verantwoordelijken van het OCMW en verschillende diensten in Heist-op-den-Berg.

Als vereniging waar armen het woord nemen en welzijnsschakel proberen ze telkens samen met de mensen uit de doelgroep aan de slag te gaan en hun stem te laten horen.

Efrem vzw

info@efrem.be

www.efrem.be

Efrem vzw biedt individuele begeleiding op maat aan personen die (mede) omwille van hun zelfstandige activiteit in de problemen (dreigen) te komen. Omdat onze maatschappij op alle niveaus nog een merkwaardige blinde vlek heeft voor de problematiek van deze doelgroep, is het zeer belangrijk om hen een aanprekpunt te bieden en om bestaande diensten te versterken om te leren met deze doelgroep om te gaan. Op deze manier kan er proactief en zelfs preventief opgetreden worden en wordt onderbescherming tegengegaan.

De werking van de vereniging berust op 7 pijlers:

- Het aanbieden van een integrale individuele sociale hulpverlening
- Een netwerk van vrijwilligers en specialisten uitbouwen die daaraan meewerken
- Ontwikkeling van methodieken en knowhow
- Wegen effenen bij de publieke opinie en bij allerhande instanties en besturen
- De noden van zelfstandige ondernemers inventariseren en aankaarten
- Het verenigen van (ex-)zelfstandigen in praatgroepen
- Het begeleiden van ondernemers bij een procedure gerechtelijke reorganisatie

Efrem vzw bereikt vooral eenmanszaken en kleine vennootschappen met zeer diverse zelfstandige activiteit. Een belangrijk luik in de werking is de schuldhulpverlening. Ongeveer 40% van de hulpvragers kan de zelfstandige activiteit behouden, de overige 60% wordt begeleid naar en doorheen stopzetting of faillissement. In 2012 werden 519 nieuwe begeleidingen opgestart en een tweede kantoor geopend in Gent. Efrem vzw werkt samen met de vzw Tussenstap voor een gezamenlijke vrijwilligerswerking. Ook met ‘Boeren op een Kruispunt’, gespecialiseerd in hulp aan land- en tuinbouwers in moeilijkheden is er een samenwerking. Zo proberen ze de situatie van onderbescherming bij zelfstandigen in moeilijkheden te verbeteren en de problematiek onder de aandacht te brengen van het beleid. Zowel op federaal, Vlaams als lokaal niveau.

Deel 1

Sociale bescherming

1. De principes van de sociale zekerheid: een solidaire verplichte verzekering¹

a. Pril begin

De sociale zekerheid is niet van vandaag op morgen ontstaan. De hele paraplu van de sociale zekerheid zoals we die nu kennen, is niet in een keer gemaakt en ingevoerd maar het resultaat van zowat 150 jaar evolutie en ontwikkeling. Vanaf het begin was het bestrijden van armoede en het verkleinen van risico's het centrale doel van de sociale zekerheid.

Ten tijde van de eerste industriële revolutie veranderde de samenleving sterk. Waar vroeger de familie en caritas ervoor moesten zorgen dat mensen niet in armoede belandden of toch minimaal iets te eten hadden, veranderde dit. Er ontstond een arbeidersklasse, mensen werkten voor een loon in een fabriek en dit had gevolgen. Als je ziek was, of nog erger, arbeidsongeschikt werd, of je job verloor kon je op niets terugvallen.

De concentratie van arbeiders in de steden en de zeer zichtbare armoede zorgden ervoor dat "Burgerlijke Godshuizen" en "Burelen van Weldadigheid" werden opgericht, een soort voorlopers van de huidige OCMW's. Maar ook de arbeiders zelf bleven niet bij de pakken zitten en besloten zich samen te verzekeren tegen bepaalde risico's. Er werden "Maatschappijen van onderlinge bijstand" opgericht. Dit waren verzekeringskassen waar arbeiders vrijwillig bij konden aansluiten en mits het betalen van een bijdrage kon men zich verzekeren voor het geval dat men werkloos werd of door ziekte getroffen was.

Ook tegen ouderdom kon men zich verzekeren. De opkomst van de arbeidersbeweging zorgt voor de omvorming van de Maatschappijen voor onderlinge bijstand tot mutualiteiten.

Het duurde nog tot 1891 voor de overheid deze mutualiteiten begon te subsidiëren. Dit was nodig om grote crisissen op te vangen en gaf ook de mogelijkheid om meer structuur te geven aan de tot dan toe zeer lokale initiatieven. Zo ontstonden in die periode de landsbonden van de mutualiteiten.

Sommige werkgevers, vaak vanuit een christelijke inspiratie, richtten kinderbijslagkassen op. Vanuit hun overtuiging ondersteunden ze zo hun arbeiders om een kroostrijk gezin te stichten. Tot op vandaag is het in onze sociale zekerheid zo dat de kinderbijslag door de werkgevers georganiseerd wordt.²

b. Verplichte verzekering

In de 19de eeuw bleven de eerste scheuten van sociale bescherming een vrijwillige verzekering. Pas in 1903 volgde de eerste verplichte verzekering, namelijk deze tegen arbeidsongevallen. Het was wachten tot het interbellum voordat ook een verplichte verzekering volgde voor gezinsbijslagen, pensioenen, beroepsziekten en betaald verlof, dit althans voor werknemers. Zelfstandigen die ook nu nog een aparte sociale zekerheid hebben, moesten zich enkel verplicht aansluiten voor de gezinsbijslag. Ook de eerste wet

voor een gewaarborgd inkomen voor gehandicapten zag het licht in het interbellum.

c. Sociaal pact voor sociale vrede en solidariteit

Oorlogen zijn vaak de basis voor grote maatschappelijke evoluties. Uiteraard is dit geen rechtvaardiging van de oorlogsgruwel. Zo kwam het algemeen stemrecht er na WO I en werd met het 'Sociaal pact' na WO II de basis gelegd voor de sociale zekerheid zoals we die vandaag kennen. Het pact steunde op twee pijlers: de sociale vrede en de solidariteitsgedachte.

De verschillende verzekeringen werden voor alle werknemers verplicht, daarnaast gingen ook de uitkeringen omhoog. De Rijksdienst voor Sociale Zekerheid (RSZ)³ werd opgericht en het beheer van de sociale zekerheid zou paritair verlopen, namelijk door werknemers en werkgevers samen.

De moderne sociale zekerheid was geboren. Tot op vandaag wordt de sociale zekerheid paritair beheerd. Met akkoorden tussen werknemers- en werkgeversorganisaties probeert men dit te doen in een klimaat van sociale vrede. Ook de solidariteitsgedachte is nog steeds aanwezig. De sterkste schouders dragen de zwaarste lasten door bijvoorbeeld hogere bijdragen op hogere lonen te betalen. Daarnaast zijn de verschillende generaties solidair met elkaar aangezien onze pensioenen werken met een repartitiestelsel (de huidige werkenden betalen voor de huidige gepensioneerden). In de kinderbijslagregeling zijn gezinnen zonder kinderen solidair met gezinnen met kinderen. Gezonde mensen zijn solidair met zieken ...

Toch moeten we vaststellen dat deze mooie principes van herverdeling en solidariteit niet iedereen beschermen tegen sociale risico's. De solidariteit staat onder druk, sommigen stellen zelfs de verplichting in vraag. De paraplu van de sociale zekerheid vertoont grote gaten.

De mensen en de politiek vragen zich af of deze sociale zekerheid nog betaalbaar is. De inkomsten komen meer en meer uit alternatieve financiering, terwijl ze vroeger bijna uitsluitend uit bijdragen op loon kwamen. De arbeidskosten moeten omlaag ... maar wie betaalt dan de sociale zekerheid? Een steeds grotere groep gepensioneerden moet een toereikend pensioen krijgen, onze steeds verbeterende gezondheidszorg kost handenvol geld ...

Mensen in armoede vragen zich tegelijk af hoe zij dan wel moeten rondkomen met die veel te kleine uitkeringen, het deel van de zorg dat ze zelf moeten betalen, dat kleine pensioentje dat hen te wachten staat ... Niet iedereen blijkt beschermd tegen armoede.

Zelfstandigen bouwen eigen sociale zekerheid uit

De sociale zekerheid voor zelfstandigen is niet dezelfde als deze voor werknemers, ook de ontstaansgeschiedenis verschilt. Met een verplichte kinderbijslagregeling in 1937 werd de eerste stap gezet. Maar de volgende stappen lieten heel wat langer op zich wachten. Het verplichten van een sociale verzekering lag veel moeilijker in de hoofden van de zelfstandigen. Pas in 1956 kwam er een verplichte pensioenverzekering en in 1964 een verzekering tegen grote risico's voor geneeskundige verzorging. Arbeidsongeschiktheid werd in 1971 verzekerd.

Ook vandaag zijn de systemen voor zelfstandigen verschillend van deze voor werknemers. Zeer recent werd de kinderbijslagregeling gelijk getrokken. Bij de regionalisering wordt dit immers een universeel systeem, los van het statuut.

d. De terugkeer van het individueel schuldmodel

De sociale zekerheid is ten dele een verzekeringssysteem waarbij je bijdraagt en zo rechten opbouwt voor wanneer je zelf nood hebt aan zorg of tegemoetkomingen. Het is ook een verzekeringssysteem in die zin dat ze je eigen welvaartsniveau zou moeten beschermen. Zo is je werkloosheidsuitkering, althans in het begin van je werkloosheid, afhankelijk van je laatst verdiende loon. Het verzekeringsprincipe zorgt ook voor een universeel systeem. Op die manier krijgt ook de rijkste groep gezinnen met kinderen een gezinsbijslag of wordt hun gezondheidszorg evenveel terugbetaald als bij een gemiddeld gezin. Wel is er een zekere selectiviteit. Zo kunnen mensen met een laag inkomen de verhoogde tegemoetkoming krijgen in de gezondheidszorg, of is er een verhoogde kinderbijslag voor gezinnen die het moeilijk hebben.

Dat verzekeringsprincipe staat onder druk. Soms door ingrepen in het systeem. Zo is de werkloosheidsuitkering geëvolueerd naar een

systeem van bijstand waarbij je sneller terugvalt op een forfaitair bedrag dat voor iedereen gelijk is. Ook het solidariteitsprincipe staat onder druk. Denk maar aan de discussies of je mensen niet moet uitsluiten van zorg omwille van een ongezonde levensstijl, moet iemand die zelf nog een vermogen heeft een uitkering krijgen als hij zijn werk verliest, moeten rijken wel gezinsbijslagen krijgen ...

Zo'n beweringen zijn vaak ingegeven door een kijk op armoede vanuit het 'individueel schuldmodel'. Dat houdt in dat je zelf de verantwoordelijkheid draagt voor de problemen waarin je bent terechtgekomen of dat het je eigen verantwoordelijkheid is als je er niet snel genoeg uit geraakt. Vanuit deze kijk op de samenleving kan je werkloosheidsuitkeringen beperken in de tijd (wie wil werken, vindt werk) of ongezond gedrag bestraffen (rokers verdienen geen zorg).

Vaak vergeet men bij zulke beweringen de basisprincipes van de sociale zekerheid of de maatschappelijke context. Zo zijn er geen banen voor iedereen, zijn er veel oorzaken van een

ongezonde levensstijl. We mogen echter het belang van herverdeling en sociale transfers niet onderschatten. De armoede in België bedraagt 15,3%. Zonder sociale uitkeringen zou de armoede 26,8% zijn, als we ook de pensioenen weglaten zou de armoede 42% bedragen.⁴

Tabel 1: Armoederisicopercentage (<60% van het mediaan netto-inkomen) vóór alle sociale overdrachten, na pensioenen en na alle sociale overdrachten, België en gewesten, SILC 2011 (inkomen 2010) Voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest zijn geen cijfers beschikbaar.

	België			Vlaams Gewest			Waals Gewest		
	Totaal	Vrouw	Man	Totaal	Vrouw	Man	Totaal	Vrouw	Man
Vóór alle soc. overdrachten	42,0	44,3	39,6	37,7	40,3	35,2	45,9	48,1	43,5
Na pensioenen	27,8	28,4	27,1	21,9	22,7	21,2	32,8	33,5	32,0
Na alle soc. overdrachten	15,3	16,0	14,6	9,8	10,3	9,3	19,2	20,5	17,9

2. De onderdelen van de sociale zekerheid en de gaten in de paraplu

In de sociale zekerheid in België zijn er drie stelsels: het werknemersstelsel, het stelsel voor zelfstandigen en het stelsel voor ambtenaren. Het stelsel voor werknemers is het grootste van de drie. Dit bestaat uit zeven onderdelen, ieder met hun

eigen parastatale (overheidsorganisatie met een zekere vorm van onafhankelijkheid). Het geheel wordt overkoepeld door de Rijksdienst voor Sociale Zekerheid (RSZ) die ook de inning van de bijdragen voor zijn rekening neemt.

De zeven onderdelen van de sociale zekerheid voor werknemers en hun parastatalen

- ▶ Gezinsbijslag – RKW: Rijksdienst voor Kinderbijslag voor werknemers
- ▶ Werkloosheidsverzekering – RVA: Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening
- ▶ Pensioenen – RVP: Rijksdienst voor Pensioenen
- ▶ Ziekte- en invaliditeitsverzekering – RIZIV: Rijksinstituut voor Ziekte- en Invaliditeitsverzekering
- ▶ Arbeidsongevallen – FAO: Fonds voor Arbeidsongevallen
- ▶ Beroepsziekten – FBZ: Fonds voor beroepsziekten
- ▶ Jaarlijkse vakantie: RJV: Rijksdienst voor Jaarlijkse Vakantie

Voor **Zelfstandigen** zijn er vijf takken in de sociale zekerheid. Geneeskundige verzorging, arbeidsongeschiktheid of invaliditeit, moederschapsverzekering, gezinsbijslag, pensioen en faillissement. De geneeskundige verzorging bij zelfstandigen wordt door het RIZIV beheerd.

Voor **ambtenaren** kent de sociale zekerheid dezelfde takken als bij werknemers. De eigen overheid is verantwoordelijk voor inning en uitbetaling. Voor de lokale en provinciale overheden is er de Rijksdienst voor Sociale Zekerheid van de Plaatselijke en Provinciale Overheidsdiensten (RSZPPD). Voor de geneeskundige verzorging vallen ambtenaren helemaal onder de werknemersregeling en het RIZIV.

Tabel 2: Uitkering uitgedrukt als percentage van de armoederisicogrens (Berekening FOD Sociale zekerheid)⁵

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	NOV 2010	SEPT 2011	NOV 2012	JAN 2013	OKT 2013
Inkomensgarantieuitkering voor Ouderen															
Alleenstaande	78	78	77	76	79	79	91	92	92	92	93	95	93	93	93
Koppel	69	70	69	68	70	71	81	82	82	82	82	84	83	83	82
Inkomensvervangende tegemoetkoming															
Alleenstaande	74	77	76	72	73	72	73	76	74	75	75	77	75	75	75
Koppel met twee kinderen	68	70	69	66	67	66	67	68	66	67	67	68	67	67	66
Leefloon															
Alleenstaande	74	77	76	72	74	72	73	76	74	75	75	77	75	75	75
Koppel	66	68	67	64	66	64	65	68	65	66	66	68	67	67	66
Koppel met twee kinderen	65	67	66	63	64	63	64	66	64	64	64	66	64	64	64
Eénoudergezin met twee kinderen	86	88	87	83	85	83	84	86	83	84	84	86	85	85	83
Gewaarborgd minimumpensioen voor een volledige werknemersloopbaan															
Alleenstaande															
- rustpensioen	109	109	111	106	107	105	106	107	106	108	108	106	104	104	103
- overlevingspensioen	107	107	109	105	106	104	104	106	104	107	107	105	103	103	101
Koppel	91	91	92	88	90	88	88	88	87	88	88	88	87	87	86
Minimum werkloosheidsuitkering (7 maand werkloos)															
Alleenstaande	84	93	92	88	89	87	87	89	86	87	87	90	88	88	87
Koppel	74	74	73	69	71	69	69	70	68	69	69	71	70	70	69
Koppel met twee kinderen	71	74	73	70	71	70	70	71	69	69	69	71	70	70	69
Eénoudergezin met twee kinderen	94	93	92	88	89	88	88	89	86	87	87	89	87	87	86
Minimum invaliditeitsuitkering															
Alleenstaande	98	101	101	96	98	96	101	102	101	103	104	106	104	104	103
Koppel met twee kinderen	80	82	81	80	81	80	82	83	82	83	82	84	83	83	81
Minimumloon															
Alleenstaande	130	130	133	130	127	125	128	130	130	128	126	127	125	125	122
Koppel met twee kinderen	89	89	91	90	88	87	88	89	88	88	88	88	87	87	84

In de tabel worden de uitkeringen vergeleken met de armoederisicogrens. Hierbij stelt zich het probleem dat we wel de uitkeringsbedragen op 1 oktober 2013 kennen, maar niet de armoederisicogrens van 1 oktober 2013. De resultaten van de EU-SILC enquête met de inkomens van 2013 – op basis waarvan een benadering van de armoederisicogrens van 1 oktober 2013 zal berekend worden - zullen immers pas in de loop van 2015 bekend zijn. Daarom wordt hier verondersteld dat de mediaan van de inkomensverdeling op korte termijn aan een zelfde ritme evolueert als de prijzen. De armoederisicogrens van 1 oktober 2013 wordt daarom berekend door de meest recent geobserveerde waarde van de mediaan te vermenigvuldigen met het stijgingsritme van de prijzen. Voor deze berekening werden de geharmoniseerde consumentenindex van juli 2010 (registratie Belgostat 109,85) en deze van september 2013 (registratie Belgostat 120,07) gebruikt. Op basis van beide cijfers werd een stijgingspercentage berekend. Dit percentage werd toegepast op de armoederisicogrens die berekend werd op basis van de EU-SILC 2011 cijfers. De EU-SILC 2011 cijfers zijn de laatste gekende EU-SILC-resultaten op het moment van de berekening.

Tabel 2 maakt alvast duidelijk dat wanneer je moet rondkomen van een uitkering, deze bijna altijd onder de armoedegrens ligt. Voor een koppel is de situatie nog slechter dan voor een alleenstaande. We gaan hier verder op in bij de verschillende onderdelen van de sociale zekerheid.

a. De werkloosheids- en faillissementsverzekering

● RVA EN PARTNERS

De RVA (Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening) beheert de werkloosheidsverzekering. Hieronder vallen een heel aantal groepen: in maart 2014 telden we 669.032 'vergoede werklozen'. Daarvan zijn er 309.886 in het Vlaamse gewest, 96.671 in het Brussels Hoofdstedelijk gewest en 262.475 in het Waalse gewest. De groep 'vergoede werklozen' is een verzameling van verschillende groepen zoals de volledig of deeltijds werklozen, werklozen na studies, werklozen met bedrijfstoelag (vroegere bruggepensioneerden zowel onder de oude als de nieuwe regeling⁶), oudere werklozen⁷ en mensen met sociale en familiale moeilijkheden⁸. Deze heel diverse groep krijgt een uitkering van de RVA. Daarnaast vergoedt de RVA ook nog mensen met tijdskrediet, tijdelijke werkloosheid, loopbaanonderbreking.

Erg veel mensen krijgen dus een RVA-uitkering. Ook zijn er grote gewestelijke verschillen. Wallonië en vooral Brussel, tellen procentueel meer werkzoekende werklozen dan Vlaanderen. Maar ook in Vlaanderen zelf is de werkloosheid ongelijk verspreid. Zo zijn er in Zuid-West-Vlaanderen aanzienlijk minder werklozen dan in bijvoorbeeld Limburg of de stad Antwerpen. Opvallend is dat voor andere RVA-uitkeringen zoals tijdskrediet of loopbaanonderbreking, Vlaanderen meer uitkeringsgerechtigden kent.

De RVA werkt samen met verschillende partners. Zo is de arbeidsbemiddeling in handen van de regionale arbeidsbemiddelaars VDAB, Acitirs en Forem. Ook voor het betalen van werkloosheidsuitkeringen ben je aangewezen op een van de partners van de RVA. In dit geval de vakbonden of de hulpkas voor werkloosheidsuitkeringen (voor wie geen lid is van een vakbond).

● WERKLOOSHEIDSVERZEKERING

Toelatingsvoorwaarden

Zoals eerder vermeld is de werkloosheidsverzekering een sociale, solidaire verzekering. Om van de verzekering te kunnen genieten moet je er dus deel van uitmaken. Dit kan door studies (daarover verder meer) of op basis van werk. Je moet gedurende een bepaalde periode gewerkt hebben om zo je rechten op te bouwen. Welzijnszorg voerde in 2009 en 2010 de campagne 'Werk armoede weg'. Een van de eisen was toen om de toelatingsvoorwaarden te versoepelen voor de groep die ook voordien al een werkloosheidsperiode achter de rug had. De zogenaamde referentieperiode, de tijd waarin je een minimaal aantal gewerkte dagen moet bewijzen, is verlengd bij de hervorming van de werkloosheidsuitkeringen in 2012.

Personen met tijdelijke contracten hebben door deze wijzigingen meer kans om toegelaten te worden tot het stelsel. Deze aanpassing wil een antwoord bieden op de evolutie van de arbeidsmarkt en is tegelijk een compensatie voor de versterkte degressiviteit.

Maar voor personen met een zwakke arbeidsmarktpositie riskeren de toegangsvoorwaarden nog te streng te zijn. De jobs die zij verrichten zijn erg kort, en worden afgewisseld met langdurige periodes van werkloosheid.⁹

Soepeler toegang tot de werkloosheidsverzekering

De hervorming heeft de toegang op basis van gepresteerde arbeidsdagen versoepeld. De referentieperiode is verlengd. Wie jonger is dan 36, dient voortaan 12 maanden voltijdse arbeid te bewijzen in de laatste 21 maanden in plaats van vroeger in de laatste 18 maanden. Voor wie tussen 36 en 49 jaar oud is, bedraagt de nieuwe referentieperiode nu 33 maanden, in plaats van 27 maanden, voor de vereiste 18 maanden werk. En voor de 50-plussers ligt deze periode nu op 42 maanden, in plaats van 36 maanden, voor 18 maanden werk. De terugkeer naar de 1ste vergoedingsperiode voor werklozen die zich in de 2de of 3de periode bevinden is eveneens versoepeld. Het aantal arbeidsdagen dat men dient te bewijzen is hetzelfde gebleven. Maar omdat er een referentieperiode is ingevoegd, mag de tewerkstelling in zekere mate onderbroken zijn. Voortaan geldt dat men kan terugkeren naar de 1ste periode indien men 12 maanden voltijds gewerkt heeft in een tijdsspanne van 18 maanden. Indien men deeltijds gewerkt heeft 'met behoud van rechten' en tenminste in een halftijdse arbeidsregeling (of 18 uur per week), dient men 24 maanden te kunnen bewijzen in een periode van 33 maanden. Voor deeltijdse werknemers 'met behoud van rechten' die ten minste 1/3de (of 12 uur per week) werken, gelden respectievelijk 36 en 45 maanden.

De passende betrekking

Wanneer je aan deze toelatingsvoorwaarden voldoet heb je recht op een werkloosheidsuitkering, maar dat recht is niet onvoorwaardelijk. Hoewel de uitkeringen bij ons (nog) niet beperkt zijn in de tijd, moet je voldoen aan voorwaarden om je uitkering te behouden. Aangezien het om een sociale zekerheidsuitkering gaat, is er geen middeltoets. Je krijgt je uitkering onafhankelijk van hoeveel andere middelen of bezittingen je hebt.

De belangrijkste vereiste is de werkbereidheid. Wie in de werkloosheidsverzekering zit, moet beschikbaar zijn voor de arbeidsmarkt. Dit houdt in dat je een passende dienstbetrekking moet aanvaarden. Wat houdt dit in?¹⁰

► Gedurende de eerste vijf maanden van werkloosheid mag je een job weigeren die niet

overeenkomt met je diploma of beroep. Voor wie jonger is dan 30 is deze termijn slechts 3 maanden. Voor de hervorming gold een termijn van zes maanden.

► De afstand tot je werk moet 'aanvaardbaar' zijn. Deze afstand is gewijzigd tot 60 km van de woonplaats (voorheen 25 km). Ook verdere afstanden zijn aanvaardbaar als de verplaatsingstijd per dag minder dan 4 uur bedraagt.¹¹

Voor veel groepen kan je ernstig vragen stellen of deze voorwaarden haalbaar zijn. De campagne 'Armoede (op den) buiten' van Welzijnszorg in 2013 gaf duidelijk aan dat de mobiliteit in plattelandsgebieden allesbehalve voldoende is. Mensen in armoede kunnen zich vaak geen wagen veroorloven. Met het openbaar vervoer deze verplaatsingen maken is erg moeilijk, zo niet onmogelijk. Een auto aanschaffen voor een

onzekere, laagbetaalde baan is een grote meerkost die deze mensen niet kunnen dragen. Hiermee wordt geen rekening gehouden. Evenmin met de combinatie tussen werk en gezin. Kinderopvang, schoolgaande kinderen, zorg voor familieleden ... zijn niet altijd te combineren met een zogenaamde passende betrekking. Wanneer je je moet verplaatsen van het platteland naar de stad, of omgekeerd, en zeker binnen een plattelandsgebied, is de mobiliteit verre van verzekerd. Heel wat industrieterreinen en KMO-zones zijn niet of moeilijk bereikbaar met het openbaar vervoer.

De ingekorte termijn waarop je een baan kan weigeren op basis van je diploma of beroep gaat ook voorbij aan het manifest gebrek aan beschikbare vacatures. Al heel snel moet je gelijk welke baan aannemen, ongeacht je eerdere ervaring in een sector en je voorkeur of talenten.

● WERKLOOSHEIDSUITKERINGEN OP BASIS VAN WERK

Versterkte degressiviteit in de uitkeringen

Het bedrag van de werkloosheidsuitkeringen verschilt van persoon tot persoon. Het is afhankelijk van een aantal factoren: je laatste loon, gezinssituatie en anciënniteit. In november 2012 werd de werkloosheidsverzekering hervormd. De beleidsmakers wilden wie pas werkloos was een uitkering geven die dicht aansloot bij het laatste loon. Wie langer werkzoekend was, moest zijn uitkering sneller zien afnemen dan voor de hervorming, de zogenaamde versterkte degressiviteit. Dit om mensen aan te zetten sneller aan de slag te gaan.

“Met u kunnen we niets meer doen” kreeg ik als boodschap. Ik wil nog werken, maar ze zeggen: “Ge hebt niet juiste diploma. En eer je een diploma hebt, ben je te oud”

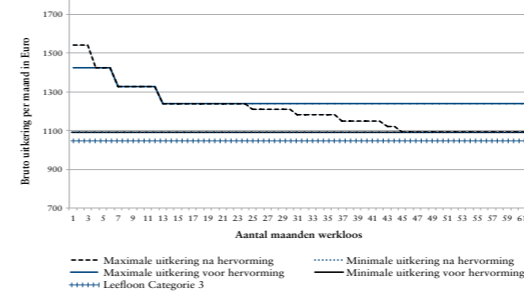
Degressiviteit in de werkloosheidsuitkering is niets nieuws. Het heeft onder meer te zien met het verzekeringsprincipe in de sociale zekerheid. Je geeft werkzoekenden in eerste instantie niet enkel een uitkering om uit de armoede te kunnen blijven, maar om hun levensstandaard grotendeels te kunnen behouden tijdens een periode van tegenslag (het werkloos worden). Geleidelijk verandert de uitkering eerder in een bijstandsprincipe, waar het belang van het vorige loon in de berekening verdwijnt. Zo beland je op een minimumuitkering. Het verzekeringsprincipe komt zo sterk onder druk.

In tabel 3 zie je verschillende simulaties, de situaties voor en na de hervorming. Je kan zien dat vooral de maximale uitkering de eerste maanden effectief hoger uitvalt, maar ook dat de afbouw van de uitkering sneller en sterker is dan voorheen. Al deze simulaties hebben één ding gemeen: op termijn zakt het inkomen tot onder de armoedegrens.

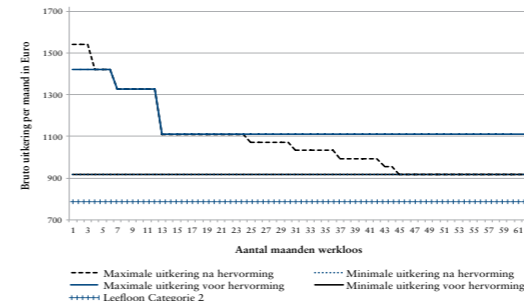
In het geval van samenwonenden zakt de uitkering uiteindelijk zelfs tot onder het niveau van het leefloon. Wanneer twee samenwonenden allebei een uitkering ontvangen dan zitten ze in het statuut van ‘bevoorrecht samenwonende’ en wordt er een toeslag gegeven op de uitkering zodat deze niet langer onder de grens van het leefloon duikt. Deze correctie vermijdt niet dat deze groep een uitkering heeft ver onder de armoedegrens.¹²

Tabel 3: Tijdsprofiel van de minimum- en maximumuitkeringen, voor en na hervorming, voor een werkloze met een beroepsverleden van 15 jaar, bedragen in prijzen van februari 2012.¹³

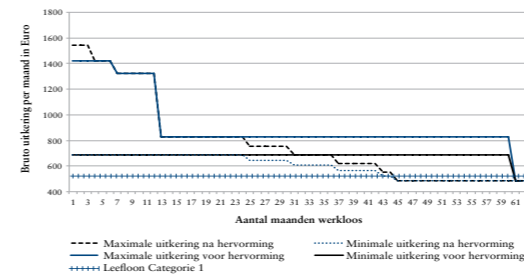
A. Samenwonende met gezinslast

B. Alleenwonende

C. Samenwonende zonder gezinslast

Tabel 4: Werkloosheidsuitkeringen voor samenwonende met gezinslast¹⁴

	Minimum per dag	Maximum per dag	Minimum per maand	Maximum per maand
maand 1-3	43,65	61,66	1.134,90	1.603,16
maand 4-6	43,65	56,92	1.134,90	1.479,92
maand 7-12	43,65	53,05	1.134,90	1.379,30
maand 13-14	43,65	49,58	1.134,90	1.289,08
maand 15-24 (eventueel (1))	43,65	49,58	1.134,90	1.289,08
maand 25-30 (eventueel (1))	43,65	48,39	1.134,90	1.258,14
maand 31-36 (eventueel (1))	43,65	47,21	1.134,90	1.227,46
maand 37-42 (eventueel (1))	43,65	46,02	1.134,90	1.196,52
maand 43-48 (eventueel (1))	43,65	44,84	1.134,90	1.165,84
vanaf maand 49 (eventueel (2))	43,65	43,65	1.134,90	1.134,90

Bedragen geldig vanaf 01.09.2013

Tabel 5: Werkloosheidsuitkeringen voor alleenstaande¹⁵

	Minimum per dag	Maximum per dag	Minimum per maand	Maximum per maand
maand 1-3	36,66	61,66	953,16	1.603,16
maand 4-6	36,66	56,92	953,16	1.479,92
maand 7-12	36,66	53,05	953,16	1.379,30
maand 13-14	36,66	44,46	953,16	1.155,96
maand 15-24 (eventueel (1))	36,66	44,46	953,16	1.155,96
maand 25-30 (eventueel (1))	36,66	42,90	953,16	1.115,40
maand 31-36 (eventueel (1))	36,66	41,34	953,16	1.074,84
maand 37-42 (eventueel (1))	36,66	39,78	953,16	1.034,28
maand 43-48 (eventueel (1))	36,66	38,22	953,16	993,72
vanaf maand 49 (eventueel (2))	36,66	36,66	953,16	953,16

Bedragen geldig vanaf 01.09.2013

Tabel 6: Werkloosheidsuitkering voor samenwonende¹⁶

	Minimum per dag	Maximum per dag	Minimum per maand	Maximum per maand
maand 1-3	27,49	61,66	714,74	1.603,16
maand 4-6	27,49	56,92	714,74	1.479,92
maand 7-12	27,49	53,05	714,74	1.379,30
maand 13-14	27,49	33,05	714,74	859,30
maand 15-24 (eventueel (1))	27,49	33,05	714,74	859,30
maand 25-30 (eventueel (1))	25,87	30,31	672,62	788,06
maand 31-36 (eventueel (1) (3))	24,24	27,58	630,24	717,08
maand 37-42 (eventueel (1) (3))	22,62	24,84	588,12	645,84
maand 43-48 (eventueel (1) (3))	20,99	22,11	545,74	574,86
vanaf maand 49 (eventueel (2) (3))	19,37	19,37	503,62	503,62

Bedragen geldig vanaf 01.09.2013

(1) Afhankelijk van het aantal jaren beroepsverleden. 2 maanden bijkomend per jaar beroepsverleden. Onder bepaalde voorwaarden behoudt u bedrag van deze fase onbeperkt

(2) Het minimumbedrag dat steeds wordt toegekend na uitputting van het aantal maanden (1)

(3) Verhoogd tot (minstens) **25,43 EUR** als u en uw partner uitsluitend werkloosheidsuitkeringen ontvangen en het dagbedrag van de uitkering van de partner niet meer bedraagt dan **33,05 EUR**

● INSCHAKELINGSUITKERINGEN

(WERKLOOSHEIDS-UITKERINGEN OP BASIS VAN STUDIES)

Je kan een uitkering uit de werkloosheidsverzekering krijgen op basis van je studies: de inschakelingsuitkering (vroegere wachtuitkering). Met deze uitkeringen worden schoolverlaters ondersteund om na hun studies een start te maken op de arbeidsmarkt.

Toelatingsvoorwaarden en bedragen

Om een inschakelingsuitkering te krijgen moet je aan verschillende voorwaarden voldoen. Eerst en vooral moet je je inschrijven als werkzoekende en een beroepsinschakelingstijd (vroeger wachttijd)

doorlopen van 12 maanden (voor de hervorming 9 maanden). Tijdens deze beroepsinschakelingstijd is het vanzelfsprekend ook de bedoeling om te zoeken naar een goede baan. De RVA zal dit tijdens de 7de en 11de maand van deze periode controleren met een evaluatiegesprek. Je zal slechts een uitkering ontvangen als beide gesprekken een positieve evaluatie krijgen. Eens je een inschakelingsuitkering ontvangt volgen nog meer evaluaties elke zes maand. In totaal kan je maximaal drie jaar inschakelingsuitkeringen krijgen, eventueel verlengd met zes maanden, wanneer je al een tewerkstelling van eveneens zes maanden kan bewijzen. Tenslotte geldt ook de voorwaarde dat je jonger dan 30 moet zijn bij de aanvraag van de inschakelingsuitkering.¹⁷

Inschakelingsuitkeringen

De bedragen van deze uitkeringen zijn zeer laag en forfaitair:

- ▶ Samenwonenden met gezinslast ontvangen € 42,53 per dag; € 1.105,78 per maand.
- ▶ Alleenwonenden ontvangen:
 - jonger dan 18 jaar: € 12,09 per dag; € 314,34 per maand
 - van 18 tot 20 jaar: € 18,99 per dag; € 493,74 per maand
 - vanaf 21 jaar: € 31,46 per dag; € 817,96 per maand
- ▶ Samenwonenden ontvangen:
 - jonger dan 18 jaar: € 10,25 per dag; € 266,50 per maand
 - 18 jaar en ouder € 16,36 per dag; € 425,36 per maand
- ▶ Bevoorrechte samenwonenden (= partner beschikt slechts over vervangingsinkomen) ontvangen:
 - jonger dan 18 jaar: € 10,86 per dag; € 282,36 per maand
 - 18 jaar en ouder: € 17,44 per dag; € 453,44 per maand

Een deel van deze jongeren woont nog thuis, voor hen zal dit soms geen probleem opleveren aangezien de ouders kunnen bijdragen in de leefkost. Wie thuis al armoedeproblemen kent zal deze met een inschakelingsuitkering niet oplossen. Er zijn echter heel wat jongeren die niet meer bij hun ouders wonen. Soms hebben ze al een partner en kinderen, soms zijn ze tijdens hun studies al alleen gaan wonen.

Dit neemt nog verder toe, getuige daarvan zijn onder meer de steeds grotere groep studenten die tijdens hun studie al een beroep moeten doen op OCMW steun.

Drempels voor jongeren in armoede

De vereisten voor de inschakelingsuitkeringen lijken op het eerste gezicht wel begrijpelijk. Je wordt als jongere aangezet om snel werk te maken van het vinden van een baan en dit wordt sneller gecontroleerd dan bij oudere werkzoekenden. Je moet aantonen dat je je best doet. In de praktijk is dit meestal minder evident voor wie in armoede leeft. Voor de eerste evaluatiegesprekken voor je recht krijgt op je uitkering word je uitgenodigd, eventueel wordt een herinnering bezorgd met aangetekend schrijven. Wie niet komt opdagen, krijgt een negatieve evaluatie en geen recht op een uitkering, althans tot een volgende uitnodiging voor gesprek. Sommige jongeren zullen ook hier al moeilijkheden ondervinden. Het gebrek aan administratieve vaardigheden is een eerste drempel.

Deze drempel wordt nog verhoogd bij de evaluaties nadat je je recht op een uitkering geopend hebt. Dan moet je namelijk een schriftelijke vraag van de RVA beantwoorden met een schriftelijk antwoord waarin je bewijst dat je actief naar werk zoekt of kan

je zelf een gesprek aanvragen om dit te bewijzen. Voor jongeren in armoede is een gesprek vaak een betere manier om zich te verantwoorden en uitleg te geven, het invullen van officiële documenten en dit alles schriftelijk bewijzen is een zeer grote drempel.

Het feit dat het evaluatiegesprek nu enkel op eigen vraag kan, verhoogt de kans dat ze hier niet op ingaan. Bij een negatieve evaluatie (van het schriftelijk antwoord of het gesprek) worden ze opgeroepen voor een gesprek binnen de maand. Als deze evaluatie weer negatief is, wordt je uitkering gedurende zes maanden geschorst waarna je zelf eventueel opnieuw een aanvraag kan indienen.

Voor vele jongeren kan deze procedure haalbaar zijn. Voor jongeren in armoede die in een precaire situatie zitten is dit niet evident. De gevolgen kunnen zeer groot zijn. Bij schorsing kunnen ze enkel terugvallen op OCMW-steun als ze hier al recht op hebben. Je moet immers een inkomenstoets ondergaan waarbij ook het eventuele inkomen van familieleden in rekening wordt gebracht. Bovendien is de drempel naar het OCMW voor veel mensen erg groot waardoor ze geen steun aanvragen.

“Eigenlijk heb ik een probleem, want ik denk dat ik niet als werkzoekende bij de VDAB ben ingeschreven. Onlangs was ik op de VDAB-site naar werk aan het zoeken en daar stond dat ik niet ben ingeschreven...”

Dit kan betekenen dat ze niet sneller ingeschakeld worden op de arbeidsmarkt (wat wel de bedoeling is van de regelgeving) maar net al op jonge leeftijd verder wegdrijven van de arbeidsmarkt.

Een ander groot probleem is de krapte op de arbeidsmarkt. De jeugdwerkloosheid is hoog en zeker voor laaggeschoolde kwetsbare groepen is het moeilijk om een goede baan te vinden. Je hebt tenslotte maar drie jaar de tijd om je recht op een werkloosheidsuitkering te openen. Zoals eerder aangegeven zijn de voorwaarden hiervoor versoepeld. Toch blijft het zeker voor starters op de arbeidsmarkt moeilijk om aan het aantal gewerkte dagen te komen, door periodes van werkloosheid, kortlopende interim-contracten of enkel kansen op deeltijds werk.

Dit systeem gaat te vaak voorbij aan de leefwereld van jongeren in armoede. Ze zijn minder vaardig in het verzamelen van de juiste informatie. Hierdoor dreigt een negatieve evaluatie en het uitblijven van een uitkering. Zonder de nodige begeleiding is het zoeken van een job voor hen minder evident. De lage scholing, de krapte op de arbeidsmarkt, het toenemend belang van online instrumenten, minder administratieve vaardigheden ... zorgen ervoor dat hun kansen op de arbeidsmarkt laag liggen. Net diezelfde moeilijkheden vergroten ook de kans op een negatieve evaluatie. Een schriftelijke respons op de controle door de RVA is veel minder evident en mondeling kan het voor deze jongeren veel moeilijker zijn om zich te bewijzen.

“Geen diploma, vertrek maar ... Geen rijbewijs, vertrek maar ...”

FGTB berekende dat op 1 januari 2015 55.000 gezinnen slachtoffer zullen zijn van deze hervorming (51% samenwonenden, 20% alleenstaanden en 29% gezinshoofden).¹⁹ Vanzelfsprekend zal een groot deel van deze jongeren een beroep moeten doen op het OCMW om toch nog een - veel te laag - inkomen te hebben. De verschuiving vanuit de werkloosheid naar de bijstand verkleint de kansen op een goede job en om opnieuw rechten op te bouwen in de werkloosheidsverzekering. Een gelijkaardige beweging valt te verwachten bij de groep oudere werklozen, waarbij een strenger systeem hen naar de invaliditeit duwt, daarover verder meer. Deze maatregelen zullen volgens ons de kans op een goede duurzame activering verkleinen, terwijl ze net het tegendeel beogen.

● BELANG VAN ARBEIDSBEMIDDELING OP MAAT

De regionale arbeidsbemiddelingsdiensten moeten werkzoekenden begeleiden en ondersteunen op de weg naar werk. VDAB (Vlaanderen), Actiris (Brussels Hoofdstedelijk gewest) en Forem (Wallonië) staan hiervoor in. Verderop in dit dossier zullen we het nog uitgebreid hebben over toegankelijke dienstverlening. Toegankelijkheid zou voor alle organisaties steeds een prioriteit moeten zijn, ook voor bijvoorbeeld de RVA, de vakbonden en andere spelers op het terrein van tewerkstelling.

Voor de werkloosheidsverzekering is het belang van een goede en toegankelijke begeleiding cruciaal, zowel om effectief een passende baan te vinden als voor het openen en behouden van rechten. Voor wie het moeilijk heeft op de arbeidsmarkt is deze begeleiding van nog groter belang.

Welzijnszorg behandelde tijdens de campagnes 'Werk armoede weg' in 2009 en 2010 uitgebreid

deze problematiek. Zo werd gevraagd om via werkwelzijnstrajecten begeleiding te voorzien die rekening houdt met de leefwereld van mensen in armoede. Wanneer je in armoede leeft is het niet hebben van een baan zelden het enige probleem. Om te komen tot een duurzame tewerkstelling moeten heel wat problemen en drempels tezamen aangepakt worden.

“Ik ben al vaak bij de VDAB geweest.
Twee keer per week ga ik er naar toe.
Soms geven ze me vacatures, ik bel voor de
job maar er mankeert altijd wel iets: geen
auto, niet de nodige papieren ...
Ik ga terug om interims te zoeken in
interimkantoren. Ik vraag het altijd, maar
het lukt niet.”

Goede arbeidsbemiddeling vergt investeringen. Investeren in voldoende arbeidsbemiddelaars zodat er tijd is om mensen echt op weg te helpen en naar hun verhaal te luisteren. Ondersteuning die niet enkel aanwezig is op internet zodat mensen die geen toegang hebben tot internet of minder gemakkelijk hun weg vinden daarop, de nodige informatie krijgen. Jammer genoeg verloopt de communicatie van VDAB meestal via email. Dit is voor veel mensen niet het gepaste instrument. De digitale kloof beperkt zich niet tot het gebrek aan toegang tot het internet, maar houdt ook in dat de vaardigheden met het internet beperkt zijn. Mails worden niet of te laat gelezen, passend antwoord is moeilijk... deze groep heeft nood aan een meer persoonlijke aanpak. De sluiting van verschillende werkwinkels of de beperkte openingstijden ervan beperken de kans op persoonlijke begeleiding. Het is absoluut noodzakelijk dat er voor de meest kwetsbare groepen begeleiding gegeven wordt op hun maat, dicht bij hun woonplaats.

● WERKENDE ARMEN, EEN VERGETEN GROEP

Een vaak vergeten groep, die in een situatie van onderbescherming zit, zijn de werkende armen. Bij werkende armen bestaat het grootste deel van hun inkomsten uit een inkomen uit arbeid. Dit zijn zowel werknemers als zelfstandigen. Bij de werknemers tellen we 3,5% arme werkenden. Bij zelfstandigen is dit 12,7%. Om verschillende redenen dienen de inkomensgegevens voor zelfstandigen in de SILC-enquête vooralsnog met de nodige voorzichtigheid behandeld te worden. Peilen naar de netto-inkomsten van zelfstandigen in het jaar voor het moment van de bevraging is bijvoorbeeld niet evident, omdat zelfstandigen op dat moment die rekening nog niet kunnen maken. Een andere reden is dat het kleine aantal zelfstandigen in de EU-SILC steekproef de betrouwbaarheid belemmert. Het cijfer van 12,7% laat vermoeden dat de armoede onder zelfstandigen heel wat hoger is dan die onder werknemers. De ernstige materiële deprivatie toont echter een tegengesteld beeld: het cijfer van werkende zelfstandigen (1,9%) ligt lager dan dat van werknemers (2,6%).²⁰

Armoede bij zelfstandigen kan verschillende oorzaken hebben. Structureel een te laag loon hebben, waardoor er een situatie van permanente armoede ontstaat is daar één van. Problemen met betalingen door klanten (die zelf misschien in de problemen zitten), wegenwerken die lang aanslepen, gezondheidsproblemen, te weinig kennis over management ... kunnen allemaal aan de bron liggen van armoede bij zelfstandigen.

In totaal komt het aantal werkende armen in België op 4,2% (3,1% in Vlaanderen, 4,3% in Wallonië), bij werklozen is dit maar liefst 37,8%.²¹ (De meest recente cijfers uit EU-SILC 2012 geven voor België een stijging aan tot 4,6%²²)

Slechts een beperkt percentage van de werkenden leeft dus in armoede, ook in vergelijking met andere landen is dit beperkt. Binnen de EU27 ligt het aantal werkende armen op 8,7%.²³

De percentages tussen EU landen verschillen sterk. Volgens Eurostat loopt dit op tot 19,1% in Roemenië, maar ook in rijkere lidstaten ligt dit percentage hoog: 9% in het Verenigd Koninkrijk, 7,8% in Duitsland en 8% in Frankrijk. Binnen de Europese unie is er een toename van het aantal werkende armen, ook in de vroegere 15 lidstaten. Het is duidelijk dat te lage of ontbrekende minimumlonen, mini-jobs²⁴ en het ontbreken van diensten ook voor werkenden grote armoederisico's inhouden.

De lage cijfers in België verbergen een grote groep mensen. In totaal zijn er zo'n 300.000 werkende armen in België waarvan zo'n 220.000 werknemers. Daarmee is de groep van werkende armen in absolute cijfers vergelijkbaar met het aantal werkloze armen en drie keer zo hoog als het aantal mensen met een leefloon.²⁵

De aanpak van armoede bij werkenden vraagt vanzelfsprekend een voldoende hoog minimumloon. In België bedraagt het minimumloon € 1501,82 bruto voor iemand van 21 jaar. Dit is op zich voldoende hoog om uit de armoede te blijven voor de meeste gezinnen. Een koppel met enkel één minimumloon als inkomen, valt ook onder de armoedegrens. Meestal zijn het specifieke groepen werknemers die in armoede belanden. Zo zijn tijdelijke contracten een risicofactor, periodes van tewerkstelling worden afgewisseld met periodes van werkloosheid, deeltijdse contracten leveren minder verdiensten op, kosten van kinderopvang of verplaatsingen zijn te hoog. De combinatie van kortlopende deeltijdse contracten met een

laag loon, zoals vaak voorkomend in de horeca, poets- of de verkoopsector, zorgen niet voor een inkomen dat je uit de armoede houdt of haalt. Zeker alleenstaande ouders of gezinnen met slechts 1 loon lopen op die manier extra risico om ondanks een job toch in armoede te belanden.

Het zal niet voldoende zijn om het minimumloon op te trekken. Ook de duurzaamheid van arbeidscontracten en het voorzien van betaalbare mobiliteit en diensten die arbeid mogelijk maken is nodig. Meestal zijn het de laagbetaalde jobs waarbij de vergoedingen voor verplaatsingen beperkt zijn tot het wettelijk minimum, terwijl in andere sectoren de effectieve kosten vergoed worden of zelfs bedrijfswagens in het loonpakket zitten.

In totaal heeft 1 op 5 mensen in armoede een betaalde baan. Zij worden niet allemaal meegeteld bij de groep 'werkende armen' omdat er veel mensen zijn die enkel zeer kortlopende (dag) contracten hebben of slecht deeltijds werk. Wanneer hun inkomen uit arbeid lager is dan dat van hun uitkering, worden ze niet meegeteld als werkende armen.

De aanpak van dit probleem komt zelden aan bod in het armoededebat. Voor deze groep geldt het mantra dat werk de beste bescherming is tegen armoede niet: de grote groep die van het ene korte interimcontract naar het andere holt zonder werkzekerheid en mensen die onvrijwillig deeltijds moeten werken aan een laag loon.

Armoede en onderbescherming bij zelfstandigen

Het blijkt zeer moeilijk om de armoede onder zelfstandigen te meten. Zo'n 12,7% van de zelfstandigen is arm volgens de EU-SILC cijfers, een daling tegenover 2009, toen dit nog 15,2% was. Er wordt echter wel gewaarschuwd bij de interpretatie van deze cijfers. Het staaft zelfstandigen is enerzijds beperkt, anderzijds is het niet altijd mogelijk om de netto-inkomsten al te bepalen van het jaar voorheen omdat de rekening nog niet gemaakt is.²⁶

Er wordt door de RSVZ bekeken hoe hoog de aangegeven inkomsten zijn. Zo kwam men in 2012 aan 16% zelfstandigen in hoofdberoep die een inkomen hadden onder de armoedegrens. Ook dit cijfer zal waarschijnlijk wel een overschatting zijn. Onder meer omdat het hier gaat over een individueel inkomen dat geen rekening houdt met andere inkomsten in het gezin, de sterke schommeling van het inkomen van jaar tot jaar en het moeilijker kunnen bepalen wat al dan niet met het inkomen moet betaald worden of wat in het kader van de zelfstandige activiteit al verrekend is.²⁷

Een andere manier om een zicht te krijgen op de armoede bij zelfstandigen is het aantal aanvragen tot vrijstelling van sociale bijdragen te bekijken. Wie als zelfstandige 'behoefstig' is, kan deze vrijstelling vragen om zo een beetje meer ademruimte te krijgen. Op dat moment wordt er ook wel gekeken naar het inkomen van andere gezinsleden. De Commissie voor vrijstelling van bijdragen kan dan een beslissing nemen. Gevolg is wel dat je voor de periode van vrijstelling geen pensioenrechten opbouwt.²⁸

In 2012 waren er 26.600 aanvragen voor vrijstelling. Wanneer we kijken naar het aantal goedgekeurde aanvragen dan is er een verdubbeling tussen 2007 en 2011 vast te stellen.²⁹

Armoede onder zelfstandigen is een realiteit. Het duurde lang voor dit onderwerp voldoende aandacht kreeg, zowel bij de overheid, de zelfstandigen(organisaties) als bij de hulpverlening. De voorbije jaren zijn er echter stappen vooruit gezet. Zo zijn er nu verschillende organisaties zoals Efrem vzw, Tussenstap en Boeren op een Kruispunt vzw, die zich specifiek met deze problematiek bezighouden, maar vorming geven aan traditionele hulpverleners van bijvoorbeeld OCMW 's helpt. Het is belangrijk dat zelfstandigen in armoede terecht kunnen bij de hulpverlening en begrepen worden. Vaak blijft het moeilijk om bijvoorbeeld de financiële nood te bepalen, het mentale aspect van een (nakend) faillissement in te schatten ...

De faillissementsverzekering

Deze verzekering is de meest recente tak van de sociale zekerheid bij zelfstandigen. Dit geldt voor:³⁰

- ▶ zelfstandigen die failliet werden verklaard
- ▶ zelfstandigen die niet in staat zijn om hun schulden te vereffenen door kennelijk onvermogen en voor wie een collectieve schuldenregeling geldt
- ▶ zaakvoerders, bestuurders en werkende vennoten van een handelsvennootschap die failliet werd verklaard
- ▶ vanaf 1 oktober 2012: zelfstandigen die door bepaalde gebeurtenissen (natuurrampen, allergie, brand ...)

ongewild hun activiteit moeten onderbreken of stopzetten en daardoor plots geen inkomen meer hebben (gedwongen stopzetting). Ze bezorgt zelfstandigen een tijdelijke uitkering na faillissement, wanneer men door te hoge schulden in collectieve schuldbemiddeling belandt, of bepaalde situaties van overmacht waardoor de zaak gedwongen moet stopgezet worden.

De verzekering geldt niet bij frauduleuze faillissementen.

Om de faillissementsverzekering aan te vragen kan je als zelfstandige terecht bij je sociaal verzekeringsfonds. Dit kan je doen tot het einde van het tweede kwartaal volgend op het faillissement.

De verzekering geeft je een uitkering gedurende maximum 12 maanden (dit kan wel gespreid worden over verschillende periodes tijdens een carrière. Daarnaast geeft ze bescherming voor het behoud van de gezinsbijslag en recht op geneeskundige verzorging gedurende vier kwartalen.

Problemen

Hoewel de faillissementsverzekering in 2012 nog uitgebreid is, blijft het een weinig gebruikt instrument. Zo meldt Unizo dat de faillissementsverzekering een flop is en er voorlopig slechts € 20.935 opgenomen is van het voorziene budget van € 3,5 miljoen.³¹

Er zijn een aantal redenen waarom de faillissementsverzekering weinig gebruikt wordt:³²

- ▶ Het is een residuaire verzekering: eerst dien je eventuele andere uitkeringsrechten (bv. werkloosheidsuitkering) te laten gelden. De aanvraag bij de RVA neemt dan tijd in beslag en in afwachting van die beslissing is het OCMW de enige oplossing om niet geheel zonder inkomen te vallen.
- ▶ Je bouwt geen rechten op voor je pensioen gedurende de periode dat je geniet van de faillissementsverzekering.
- ▶ De verzekering is beperkt in de tijd, in tegenstelling tot de werkloosheidsverzekering.

Ook geven de organisaties die werken met zelfstandigen aan dat ook zelfstandigen in moeilijkheden een beroep moeten kunnen doen op deze verzekering. Nu moeten zij zich eerst failliet laten verklaren. Zij pleiten voor een stopzettingsvergoeding voor wie stopt met een zelfstandige activiteit die niet langer leefbaar is. Zo zou deze groep al voor de uitspraak van een faillissement een uitkering kunnen krijgen.³³ Zelfstandigen in moeilijkheden geloven vaak nog in de levensvatbaarheid van hun zaak, al dan niet terecht. Dit houdt hen tegen om hulp te gaan zoeken, omdat ze dan vrezen dat ze hun zaak zullen moeten stopzetten. De oorzaken van moeilijkheden bij zelfstandigen kunnen structureel zijn en dan zal er ingezet moeten worden op gepaste begeleiding die ervoor zorgt dat de zelfstandige in kwestie hiervan overtuigd raakt. Wanneer er door onvoorziene omstandigheden problemen opduiken en er echt een levensvatbare zaak is, dan zou een tijdelijke begeleiding, met financiële hulp, een betere oplossing zijn.

b. De ziekte- en invaliditeitsverzekering

● RIZIV EN PARTNERS

Het RIZIV (Rijksinstituut voor ziekte- en invaliditeitsverzekering) beheert de ziekte- en invaliditeitsverzekering. De eigenlijke naam is de GVV-verzekering wat staat voor geneeskundige verzorging en uitkeringen. Het RIZIV heeft verschillende opdrachten gekregen voor dit beheer.³⁴

- ▶ Het organiseren van de vergoeding voor medische kosten in overeenstemming met de terugbetalingstarieven.
- ▶ Het uitkeren van vervangingsinkomens bij arbeidsongeschiktheid, invaliditeit, adoptie-, moeder- of vaderschapsverlof.
- ▶ Mee de reglementering uitwerken van de GVV-verzekering in samenwerking met de overheid en de partners van het RIZIV.
- ▶ Overleg organiseren tussen de verschillende partners van de GVV-verzekering
- ▶ Financieren van de zorgverleners en de mutualiteiten.
- ▶ Informeren, evalueren en controleren van de zorgverleners, de ziekenfondsen en, in sommige gevallen, de patiënten (de sociaal verzekerden).

Het RIZIV doet dit met verschillende partners die een belangrijke rol spelen om de bescherming tegen gezondheidsproblemen te garanderen. De grootste partners zijn de mutualiteiten, zij staan in voor uitbetaling, terugbetaling en dienstverlening aan hun leden. Voor wie geen lid is van een mutualiteit is er de Hulpkas voor Ziekte- en Invaliditeitsuitkering (HZIV). Ook de zorgverleners zijn partners van het RIZIV. Dit gaat dan over de vertegenwoordigers van ziekenhuizen, artsen, apothekers ... Daarnaast zijn ook de vakbonden en werkgevers als partners van het sociaal overleg, vertegenwoordigd in het RIZIV. Het zou te ver leiden om alle mechanismen en overlegorganen hier uit de doeken te doen. Maar het is goed om weten dat zowel voor het dagelijks beheer als voor afspraken, zoals terugbetaling van geneesmiddelen, verschillende partners betrokken zijn.

● GENEESKUNDIGE VERZORGING

De verzekering voor geneeskundige verzorging is waarschijnlijk diegene waar zowat iedereen al eens een beroep op gedaan heeft. Ze geldt voor iedereen die is ingeschreven in het rijksregister, dus voor werknemers, zelfstandigen, ambtenaren, jong, oud... De enige uitzonderingen hierop zijn vluchtelingen, mensen zonder papieren en mensen die omwille van bijvoorbeeld dak- en thuisloosheid uit de verzekering zijn gevallen (zie kaderstukken). Voor deze groepen geldt in principe wel altijd het recht op dringende medische hulp.

Het principe van de verzekering van geneeskundige verzorging is eenvoudig. De verzekering betaalt (een deel van) de kosten voor verzorging en medicatie terug aan de patiënt of rechtstreeks aan de zorgverstrekker of -instelling (derdebetalersregeling). Die verzekering zou ervoor moeten zorgen dat iedereen betaalbare kwaliteitsvolle zorg krijgt.

De gezondheidskloof

Ook bij deze verzekering moeten we vaststellen dat niet iedereen de bescherming krijgt die nodig is. Dit is niet enkel het gevolg van onderbescherming in de ziekteverzekering, maar van een ontoereikend inkomen, gebrekkige huisvesting ... Er zitten gaten in de paraplu van de sociale bescherming. Dit uit zich duidelijk in de gezondheidskloof tussen arm en rijk. Mensen in armoede zijn vaker ziek, hebben meer last van chronische aandoeningen, kampen vaker met psychische problemen ... Dit resulteert in een verschil in leeftijdsverwachting tussen rijk en arm en nog een groter verschil in gezonde levensverwachting.

Tabel 7: Levensverwachting op 25 jaar bij mannen volgens opleidingsniveau³⁵

Opleidingsniveau	1991	2001
Hoger	52,68	55,03
Hoger middelbaar	50,59	52,52
Lager middelbaar	49,66	51,33
Lager	47,84	49,29
Geen diploma	47,45	47,56
Totaal	49,15	51,38

Tabel 8: Gezonde levensverwachting op 25 jaar bij vrouwen volgens opleidingsniveau³⁶

Opleidingsniveau	1997	2004
Hoger	44,73	47,10
Hoger middelbaar	43,41	41,27
Lager middelbaar	40,88	42,01
Lager	34,70	36,27
Geen diploma	33,31	28,92
Totaal	38,91	40,42

Tabel 7 en 8 maken pijnlijk duidelijk hoe groot de gezondheidskloof is. Een man die nu 25 is en geen diploma heeft mag zich verwachten aan 7,5 jaar minder lang leven. Een vrouw zonder diploma van 25, zal voor haar 54ste gezondheidsproblemen krijgen, haar hooggeschoolde leeftijdsgenoot leeft tot haar 72ste in goede gezondheid. Dit gaat over gemiddelden, maar wie deze cijfers bekijkt moet zich ernstig vragen stellen. Niet alleen over de toegankelijkheid en betaalbaarheid van onze gezondheidszorg of over de levensomstandigheden van verschillende groepen in onze samenleving, maar ook over langer werken. Er wordt verwacht dat iedereen langer aan de slag blijft, maar grote groepen van de bevolking hebben al voor de pensioenleeftijd ernstige gezondheidsproblemen, voor hen kan het zijn dat werken onmogelijk wordt. Arm maakt ziek en ziek maakt arm, de slagzin van de Welzijnszorgcampagne in 1998, geldt nog steeds. Meer kans op ziekte betekent meer gezondheidskosten en een laag inkomen vergroot je kansen op ziekte.

In een volgend hoofdstuk behandelen we de toegankelijkheid van diensten, waaronder zorg. Hier hebben we het eerst over de betaalbaarheid van de zorg en de situaties van onderbescherming die daardoor ontstaan.

De gezondheidszorg kost veel geld. In het werknemersstelsel van de sociale zekerheid is de gezondheidszorg met 32,9% de grootste uitgavepost, zo stelt het jaarverslag 2012 van de RSZ.³⁷ De kosten nemen nog jaarlijks toe. Dit heeft te maken met enerzijds de vergrijzing, waardoor de groep mensen die meer zorg nodig heeft, toeneemt. Anderzijds met de verbeterde technologie en behandelingen die erg veel geld kosten. Eigenlijk dagen twee goede evoluties (we leven almaar langer

en onze zorg wordt beter) ons uit om het geheel betaalbaar en voor iedereen toegankelijk te houden. Bij nieuwe behandelingen en nieuwe medicijnen is het belangrijkste uiteraard of ze effectief werken. Toch moet de overheid ook zorgen dat de betaalbaarheid bewaakt blijft. Excessieve winsten voor bijvoorbeeld de farmaceutische industrie, dure onnodige onderzoeken ... zetten zware druk op de betaalbaarheid van de gezondheidszorg en komen ook de patiënt niet ten goede.

Naast de grote kost voor de ziekteverzekering, moet de patiënt zelf een deel van de kosten betalen. Het zogenaamde remgeld voor behandelingen en medicijnen, niet terugbetaalde geneesmiddelen, niet-medisch materiaal en hulpmiddelen en ereloonsupplementen verhogen het persoonlijk aandeel aanzienlijk. Dit weegt zwaar door voor mensen in armoede en zorgt voor uitstel van zorg. Zij kunnen dat persoonlijk aandeel niet verkleinen door extra private hospitalisatieverzekeringen. De laatste gezondheidsenquête, deze van 2008, geeft aan dat 14% van de huishoudens medische zorg uitstelt om financiële redenen, bij gezinnen met de 20% laagste inkomens, loopt dit op tot 27%. Gemiddeld geeft een gezin € 125 per maand uit aan gezondheidskosten³⁸

Uitstel van zorg betekent vaak grotere gezondheidsproblemen met de daarbij horende nog grotere kosten zowel voor de patiënt als voor de sociale zekerheid. Werken aan de toegankelijkheid en de betaalbaarheid, zeker van de eerstelijnszorg, betekent zo eigenlijk een besparing.

Ook preventieve zorgen worden door mensen in armoede vaak uitgesteld. Waarom zou je (ook gratis) laten screenen op bijvoorbeeld borstkanker wanneer je niet weet hoe je ooit de bijhorende

behandeling kan betalen. Preventiecampagnes bereiken ook zelden mensen in armoede op een goede manier, omdat ze te weinig rekening houden met de context van een leven in armoede. Wie van dag tot dag leeft kan moeilijk plannen op lange termijn. Wanneer drie maaltijden per dag geen evidentie zijn, dan is gezonde voeding dat nog veel minder. Het Netwerk tegen Armoede wijst erop dat preventiecampagnes op die manier vaak beschuldigend overkomen bij mensen in armoede. De wil, de tijd en de middelen om echt specifieke preventiecampagnes te organiseren voor deze doelgroep ontbreekt. De betrokkenheid van mensen in armoede zelf en hun verenigingen moet hoger zijn, wil de preventie echt op maat zijn. Een folder of brochure enkel op het einde laten aanpassen naar meer begrijpelijke taal zal niet voldoende zijn.³⁹

● BETAALBAARHEIDSDREMPELS EN (GEDEELTELIJKE) OPLOSSINGEN

Verhoogde tegemoetkoming

Het remgeld, het aandeel dat de patiënt zelf moet betalen is vaak te hoog voor mensen in armoede. Dit komt zowel door het erg lage gezinsinkomen als door de soms hoge kosten. Bij de huisarts bedraagt dit remgeld € 6 euro of € 4 met een globaal medisch dossier. Voor mensen met verhoogde tegemoetkoming is dit respectievelijk € 1,5 of € 1.

“Hoeveel dokters kennen het Omnio-statuu hier? In de stad kijkt de dokter niet op als je een klevertje neerlegt. De dokter kijkt naar de code en schrijft het passende briefje. Hier moet je er expliciet naar vragen en dat is heel ongemakkelijk voor mensen die het financieel moeilijk hebben. Het zou anders kunnen.”

Verhoogde tegemoetkoming

De verhoogde tegemoetkoming in de gezondheidszorg betekent dat je minder remgeld moet betalen voor zorg en medicijnen.

Voor wie?⁴⁰

Er zijn drie mogelijke voorwaarden om de verhoogde tegemoetkoming te krijgen:

- ▶ ofwel ontvang je een specifieke uitkering;
- ▶ ofwel ben je in het ziekenfonds ingeschreven onder een specifieke hoedanigheid, bijvoorbeeld weduwe of wees;
- ▶ ofwel op basis van een inkomensonderzoek.

1. Uitkeringen die recht geven op de verhoogde tegemoetkoming:

- ▶ Leefloon of gelijkgestelde steun van het OCMW gedurende drie volledige en ononderbroken maanden.
- ▶ Inkomensgarantie voor ouderen (IGO) of gewaarborgd inkomen voor bejaarden.
- ▶ Tegemoetkoming voor personen met een handicap.
- ▶ Integratietegemoetkoming.
- ▶ Inkomensvervangende tegemoetkoming.
- ▶ Tegemoetkoming voor hulp aan bejaarden.
- ▶ Toeslag voor kinderen met een handicap of aandoening met een erkenning van minstens 66 % ongeschiktheid of 4 punten op de eerste pijler van de medisch sociale schaal.

Hoedanigheden die recht geven op de verhoogde tegemoetkoming:

- ▶ Je bent in het ziekenfonds ingeschreven als wees of als niet-begeleide minderjarige vreemdeling.

Op basis van een inkomensonderzoek:

- ▶ Je bruto belastbaar gezinsinkomen is het voorbije kalenderjaar lager dan € 16.743,70 per jaar, verhoogd met € 3.099,72 per bijkomend gezinslid (bedragen geldig voor aanvragen in 2014).
- ▶ Behoor je tot een van onderstaande groepen, dan is er een andere berekeningswijze van toepassing en wordt rekening gehouden met een maandinkomen (zie inkomen): gepensioneerden, minder-validen, weduwen/weduwenaars, personen die een invaliditeitsuitkering ontvangen, ambtenaren in disponibiteit van wie de ziekteperiode minstens één jaar bedraagt, militairen die tijdelijk, maar minstens één jaar uit hun ambt zijn ontheven wegens ziekte, eenoudergezinnen en personen die minstens één jaar ononderbroken arbeidsongeschikt of volledig werkloos zijn, of een combinatie van beide.

Wat?⁴¹

- ▶ Terugbetaling ziektekosten: bij uitgaven voor gezondheidszorg betaal je minder remgeld. Dat geldt voor sommige geneesmiddelen, bij een bezoek aan de dokter, tandarts, kinesitherapeut of een andere zorgverlener en bij opname in het ziekenhuis.
- ▶ Regeling betalende derde: bij consultaties bij je huisarts maak je aanspraak op de regeling betalende derde. Hierdoor moet je enkel het remgeld betalen. De rest van het honorarium wordt rechtstreeks afgerekend tussen de arts en het ziekenfonds.
- ▶ Hospitalisatie: lager persoonlijk aandeel in de verblijfskosten en verbod op kamer- en honorariumsupplementen bij opname in gemeenschappelijke kamer of tweepersoonskamer.
- ▶ Maximumfactuur: lager plafondbedrag voor de ziektekosten die je jaarlijks moet betalen. Zodra je kosten tijdens een kalenderjaar € 450 bedragen, krijg je automatisch voor de daaropvolgende prestaties het remgeld volledig terugbetaald.

Naast deze voordelen in de ziekteverzekering krijg je via de verhoogde tegemoetkoming ook heel wat andere voordelen:

- ▶ Lagere bijdrage voor de Vlaamse zorgverzekering: € 10 in plaats van € 25
- ▶ Openbaar vervoer: vijftig procent korting voor trein en bus.
- ▶ Telefoon: recht op sociaal telefoontarief bij arbeidsongeschiktheid of voor 65-plussers.
- ▶ Verwarming: sociaal stookoliefonds of een verwarmingstoelage indien woning wordt verwarmd met bulkpropane, huisbrandolie of verwarmingspetroleum aan de pomp.
- ▶ In sommige regio's: gemeentelijke of provinciale tegemoetkomingen. Meer informatie bij de dienst Maatschappelijk Werk

Problemen met de verhoogde tegemoetkoming

De verhoogde tegemoetkoming probeert een antwoord te bieden aan de betalingsproblemen in de gezondheidszorg. Vroeger was er de verhoogde tegemoetkoming én het Omnio-statuut. Dit laatste was er toen ook al voor mensen met een laag inkomen. Sinds 1 januari 2014 is dit systeem hervormd en vereenvoudigd, sindsdien heet het de 'verhoogde tegemoetkoming'.

Deze vereenvoudiging was mede ingegeven door het groot ondergebruik van het Omnio-statuut. Tot de helft van het aantal gerechtigden van het vroegere Omnio-statuut zou dit niet krijgen. De onbekendheid en de grote administratieve drempel zorgt voor dit ondergebruik.

Welzijnszorg pleitte al in 2008 voor de automatische toekenning van het Omnio-statuut. Met deze vereenvoudiging is dat nog niet gerealiseerd maar zijn er wel al enkele obstakels uit de weg geruimd. Zo zijn er definities zoals deze van 'huishouden' gelijkgesteld, is er een eenvoudiger verklaring op eed over de inkomsten en moeten mutualiteiten ook zelf op zoek gaan naar mogelijke rechthebbenden. Hopelijk zien we hier snel positieve gevolgen van. In het verleden hebben mutualiteiten en

armoedeorganisaties echter ook al inspanningen geleverd om meer mensen hun recht op dit statuut te laten openen. Het blijft daarom nodig om verder stappen te zetten naar een zo groot mogelijke automatische toekenning van de verhoogde tegemoetkoming. Omdat deze ook heel wat rechten opent op andere levensdomeinen, is dit een van de belangrijkste extra rechten voor mensen in armoede.

Eenzijds heb je de problematiek van het ondergebruik van de verhoogde tegemoetkoming en het globaal medisch dossier bij mensen in armoede. Dit zorgt ervoor dat ze niet steeds het tarief krijgen waar ze eigenlijk recht op hebben. Anderzijds is het een symptoom van de sterke inkomensonderbescherming dat zelfs deze bedragen voor de huisarts te zwaar doorwegen op het huishoudbudget.

Forfaitaire eerstelijnszorg

Naast de verhoogde tegemoetkoming die grote kortingen biedt op het remgeld is er ook de forfaitaire eerstelijnszorg, zoals die in wijkgezondheidscentra aangeboden wordt. In zo'n systeem schrijft de patiënt zich in bij een wijkgezondheidscentrum en krijgt dat centrum voor elke ingeschrevene een vergoeding van het RIZIV. De patiënt moet dan per bezoek aan de arts (prestatiegeneeskunde) geen eigen bijdrage meer betalen. De artsen in kwestie krijgen een vast loon. Dit systeem kost niet meer dan de klassieke prestatiegeneeskunde aan de ziekteverzekering en voor de patiënten is het een besparing. Bovendien blijkt in dit systeem de toegang voor kwetsbare groepen hoger te liggen en zorgt het voor een betere gezondheid en gezondheidszorg. Voorlopig zijn er 23 wijkgezondheidscentra in Vlaanderen en Brussel.⁴²

De meeste wijkgezondheidscentra bevinden zich in steden. De resultaten van deze centra vragen om een verdere uitbreiding, niet enkel in de steden, maar ook in meer landelijk gebied. Zo is Samenlevingsopbouw de opstart van een wijkgezondheidscentrum in het Meetjesland aan het onderzoeken. Een structurele ondersteuning vanuit de overheid voor wijkgezondheidscentra en is daarom noodzakelijk om de eerstelijnszorg in ons land te versterken.

De forfaitaire geneeskunde is niet beperkt tot wijkgezondheidscentra. Ook een klassieke huisartsenpraktijk of een groepspraktijk kan dit aanbieden. Voorlopig is dat aanbod zeer beperkt.

Maximumfactuur

Wie erg veel gezondheidszorg nodig heeft, zeker gespecialiseerde zorg, ziet de factuur snel oplopen. Met de **maximumfactuur (MAF)** wordt hierop een antwoord geboden. De maximumfactuur geldt per huishouden en is afhankelijk van het inkomen van het gezin. Voor de inkomens uit 2013 varieert dit van € 1.800 (voor gezinnen met een inkomen boven € 45.378,46) en € 450 (voor gezinnen met een inkomen onder € 17.523,66).⁴³ Eens je de limiet van de maximumfactuur bereikt hebt, betaalt het ziekenfonds automatisch de gemaakte kosten maandelijks terug.

De maximumfactuur helpt zo al te grote gezondheidszorgkosten te vermijden. Het feit dat dit automatisch verloopt, is een goede zaak. Toch blijven er in dit systeem gaten zitten. Zo geldt de maximumfactuur niet voor alle gezondheidskosten. Enerzijds zijn er de kosten voor bijvoorbeeld thuiszorg, wat een gemeenschapsbevoegdheid is en niet onder de maximumfactuur vallen. Anderzijds geldt ze enkel voor prestaties en geneesmiddelen die terugbetaald worden.

Voor mensen in armoede ligt het plafond vaak nog erg hoog. Dit komt opnieuw door het erg laag inkomen en omdat je tijdens het begin van het jaar wel degelijk al het remgeld dient te betalen, pas als je het plafond bereikt hebt gaat de maximumfactuur in. Zo hebben de kosten op die maandbudgetten nog steeds een zeer grote impact. Ook het federaal kenniscentrum voor de gezondheidszorg (KCE) stelt vast dat één op tien gezinnen nog meer dan vijf tot tien procent van hun inkomen uitgeven aan remgelden, vooral chronisch zieken en psychiatrische patiënten.⁴⁴

In onze gezondheidszorg moet je het remgeld zelf betalen. In een ziekenhuis krijg je enkel de factuur van die remgelden (met eventueel nog ereloon-supplementen en andere bijkomende kosten), bij de huisarts of de tandarts betaal je in principe de volledige kost van de prestatie. Het bedrag dat de ziekteverzekering betaalt, krijg je nadien terug via de mutualiteit. Zo is het honorarium van de huisarts bij een raadpleging € 20,92, een gewoon verzekerde met een Globaal Medisch Dossier krijgt hier € 16,92 van terugbetaald. Met dit systeem weet je als patiënt wat de echte kost is van je consultatie, voor de meeste mensen is het op zich geen probleem om enkele dagen te wachten op de terugbetaling van die kosten. Voor mensen in armoede is dat wél een groot probleem. Regelmatig moeten zij dan de aankoop van medicijnen of andere noodzakelijke kosten enkele dagen uitstellen tot de terugbetaling.

Globaal medisch dossier

Het Globaal Medisch Dossier (GMD) wordt door je huisarts aangemaakt. Hierin staan alle gegevens over je gezondheid, je medische voorgeschiedenis, je geneesmiddelengebruik, de gevolgde behandelingen en verslagen van specialisten en andere zorgverleners.

Met het GMD heeft je huisarts een globaal beeld van je gezondheid. Op die manier behoudt hij het overzicht en kan zo een passende behandeling voorschrijven.

Het GMD geeft je korting op het remgeld. Zo wil men mensen aanmoedigen om dit te laten opstellen. Toch zijn er drempels voor mensen in armoede. Zo hebben ze niet altijd een vaste huisarts, weten ze niet wat een GMD is en wat de voordelen zijn, wordt het niet doorgegeven aan een andere huisarts na een verhuis of zijn ze afgeschrikt door de kostprijs. Het GMD is nochtans gratis, maar net als voor een consultatie wordt het pas achteraf terugbetaald door het ziekenfonds. Je moet eerst € 28,15 voorschieten. De derdebetalersregeling biedt hier een oplossing, maar zoals je verder kan lezen wordt deze niet automatisch toegepast.

Regeling betalende derde

Om aan dit probleem tegemoet te komen is er de **regeling betalende derde voor lage inkomens**, ook wel de sociale derdebetalersregeling genoemd. Hierdoor betaalt wie recht heeft op de verhoogde tegemoetkoming enkel het remgeld bij de huisarts. De mutualiteit betaalt dan het resterende bedrag van het honorarium rechtstreeks aan de huisarts. Dit is een afgeleid belang van de toekenning van de verhoogde tegemoetkoming. We weten dat dit nog steeds een groot probleem is voor ongeveer de helft van de beoogde doelgroep. Maar ook bij de specifieke toepassing van de sociale betalende derde zijn er problemen.

Pas vanaf 2015 wordt de toepassing van dit recht een plicht voor de huisartsen. Nu is het nog aan de patiënt om zelf te vragen om de regeling toe te passen. Dat zorgt voor een grote drempel en onzekerheid bij de patiënt. Ook zijn huisartsen niet altijd happig om deze regeling toe te passen omdat ze voor hen extra werk betekent. Om daaraan tegemoet te komen is een automatisering noodzakelijk. Met een goede automatisering, zoals deze trouwens al bestaat bij de apotheker, kan de patiënt zonder het te vragen de correcte afrekening krijgen. Voor de huisarts betekent dit ook het wegvallen van de administratieve last hierbij.

De derdebetalersregeling geldt voorlopig niet bij andere specialisten. Dit zorgt voor onduidelijkheid bij de patiënt en voor een blijvende financiële drempel bij kinesisten, tandartsen ... Hoewel informele regelingen soms een oplossing bieden, kan dat niet als structureel antwoord beschouwd worden. De automatisering en de uitbreiding naar andere zorgverstrekkers moet absoluut prioritair zijn in de strijd tegen onderbescherming in de gezondheidszorg.

Niet terugbetaalde kosten

De hierboven vernoemde maatregelen proberen een antwoord te bieden op de betalingsproblemen van mensen in armoede en mensen met hoge gezondheidskosten die onder de verplichte ziekteverzekering vallen. Dat geldt echter niet voor alle kosten.

Om de extra kosten voor zorg te dragen zijn er sommige andere tegemoetkomingen. Zo krijgen kinderen met een handicap bijvoorbeeld extra kinderbijslag. In Vlaanderen is er de Vlaamse zorgverzekering die een extra tegemoetkoming voorziet voor wie extra zorg nodig heeft. Daarnaast is er ook nog de Tegemoetkoming Hulp aan Bejaarden, de integratietegemoetkoming voor -65 jarigen en de tussenkomsten van het VAPH waarover verder meer.

Voor de niet gedekte gezondheidskosten en de extra kosten die daarbij komen kijken, ben je aangewezen op private verzekeringen. In hoofdzaak gaat het over kosten gebonden aan een hospitalisatie, vandaar ook dat het gaat over hospitalisatieverzekeringen. Het toepassingsgebied van deze verzekeringen is echter ruimer dan enkel de kosten verbonden aan de eigenlijke hospitalisatie.

Voor mensen in armoede, maar ook voor ouderen of mensen met chronische ziekten zijn er echter twee grote problemen met deze extra private verzekeringen: de betaalbaarheid en de toegankelijkheid.

Elke extra verzekering kost geld. Afhankelijk van het type hospitalisatieverzekering, je leeftijd en je medische voorgeschiedenis kan de premie erg hoog oplopen. Wie moet rondkomen met een uitkering of klein pensioen is vaak al niet in staat om de goedkoopste versies hiervan te nemen en moet maar hopen geen grote gezondheidsproblemen te krijgen.

Ook de toegang tot de private verzekeringen is niet optimaal. Een verzekering bekijkt je risico en berekent op basis daarvan de hoogte van de premie die je moet betalen. Wanneer het risico te hoog wordt ingeschat, is de verzekering niet verplicht om je toegang te geven. Dit zorgt ervoor dat zeker de groep ouderen en mensen met gezondheidsproblemen snel uit de boot vallen. Sommige verzekeraars weigeren alle mensen boven de 65, anderen zullen een extra premie aanrekenen. Zelfs bij mutualiteiten, die zelf hospitalisatieverzekeringen aanbieden, is het voor de groep mensen in armoede niet haalbaar om deze kost te dragen. Hospitalisatieverzekeringen dekken niet altijd alle kosten. Zo wordt een opname in de psychiatrie vaak niet gedekt.

Extra private verzekeringen zijn dan ook geen oplossing voor deze problematiek. Zo'n systeem sluit steeds de meest kwetsbare groepen uit. De verplichte solidaire ziekteverzekering kan risico's spreiden over een veel grotere groep en zo betaalbaar houden voor iedereen met de herverdelende mechanismen in het systeem. Een versterking van de verplichte ziekteverzekering moet extra private verzekeringen overbodig maken.

Tariefonzekerheid

We spraken eerder al over het remgeld en het honorarium. Bij de huisarts is dit afhankelijk van het al dan niet hebben van een Globaal Medisch Dossier, het al dan niet hebben van een verhoogde tegemoetkoming en of je op consultatie gaat bij de huisarts, dan wel een huisbezoek vraagt. Dit is al niet eenvoudig. Een factuur van een ziekenhuis is nog ingewikkelder. Je betaalt honoraria, geneesmiddelen, materialen, je kamer ... sommige dingen worden deels door de ziekteverzekering betaald, andere niet. Je moet al heel wat kennis hebben om daaraan uit te geraken. Daarom is het aangeraden om met je ziekenhuisfacturen zeker een bezoek te brengen aan je mutualiteit voor je ze betaalt, zeker als je twijfelt over iets. Zij kunnen je uitleggen wat er bedoeld wordt en kijken of de aangerekende kosten kloppen. Ook ziekenhuizen maken fouten.

Dat de patiënt zelf die stap moet zetten klopt uiteraard niet met de realiteit. Meestal zal men, ondanks de hoge kost, gewoon betalen. Een transparantere facturatie, zonder fouten, moet de verantwoordelijkheid van het ziekenhuis zijn.

Het is zeer belangrijk om bij de keuze van je arts te weten of hij al dan niet geconventioneerd is.

Wat betekent geconventioneerd zijn?

Geconventioneerde zorgverleners gaan akkoord met 'de conventie'. Dat zijn de afspraken die gemaakt worden tussen de ziekenfondsen en de zorgverleners in de schoot van het RIZIV. Wie het akkoord **aanvaardt, respecteert** de vastgelegde tarieven.

Er zijn **drie situaties** mogelijk:

- ▶ De zorgverlener aanvaardt het akkoord met de ziekenfondsen. Dit zijn **geconventioneerde** zorgverleners. Zij rekenen de officiële tarieven aan en mogen geen ereloonsupplementen vragen.
- ▶ De zorgverlener aanvaardt het akkoord met de ziekenfondsen, maar rekent enkel op bepaalde plaatsen of tijdstippen het officiële tarief aan. Dit zijn **gedeeltelijk geconventioneerde** zorgverleners.
- ▶ De zorgverlener aanvaardt het akkoord met de ziekenfondsen niet en bepaalt vrij het honorarium. Dit zijn **niet-geconventioneerde** zorgverleners.

Zorgverleners zijn **niet verplicht** om toe te treden tot het akkoord met de ziekenfondsen. Ze moeten hun patiënten wel **informer** over hun keuze en kunnen hun gegevens hierover zichtbaar in hun wachtkamer bevestigen.

Bron: <https://www.cm.be/ziekte-en-behandeling/zorgverleners/conventie.jsp>

In principe kan de patiënt zelf zijn zorgverlener kiezen. Wil je zeker zijn van het tarief dan kies je dus best een geconventioneerde arts. Je kan dit zien aan het bewijs dat in de wachtkamer hangt. Tot zover de theorie.

In de praktijk kan je je best vooraf informeren of de arts geconventioneerd is of een geconventioneerde specialist eisen in een ziekenhuis waar meerdere artsen dezelfde specialisatie hebben. Je kan vooraf zelf op zoek gaan welke artsen geconventioneerd zijn. De verschillende mutualiteiten bieden hiervoor een online-instrument aan, maar je kan ook via telefoon of in het kantoor van je mutualiteit navraag doen.

Afhankelijk van de specialisatie zijn er meer of minder artsen die de conventie volgen. In totaal zijn er 83% van de artsen die (gedeeltelijk) geconventioneerd zijn. De groep huisartsen die geconventioneerd is, is vrij groot. Bij sommige specialisaties ligt het aantal veel lager, ook regionaal zijn er verschillen.⁴⁵

Bij de keuze van de huisarts kan je dus redelijk eenvoudig bewust kiezen voor een geconventioneerde arts, tenzij in heel landelijk gebied zal deze relatief makkelijk te vinden zijn. Je bent dan niet alleen zeker van de prijs van het consult, de arts is gebonden aan de regelgeving

over bijvoorbeeld de derdebetalersregeling. Niet-geconventioneerde artsen moeten die afspraken niet volgen.

De keuze van een specialist is minder evident. Het is niet altijd mogelijk om in het regionaal ziekenhuis in de buurt een geconventioneerde arts te vinden die de behandeling die jij nodig hebt kan geven, hoewel het ziekenhuis wel een behandeling aan het conventietarief moet garanderen. Bovendien is het bij een ziekenhuisopname niet enkel de consultatie die in prijs verschilt afhankelijk van je keuze maar ook de ereloonsupplementen.

Het is van groot belang dat de patiënten bij de opname in een ziekenhuis kiezen voor een gemeenschappelijke kamer én voor behandelingen aan het conventie- of verbintentstarief. Dit geeft onmiddellijk de zekerheid dat men de tarieven moet respecteren en men je geen extra ereloonsupplementen mag aanrekenen. Als je als 'beschermd patiënt' (onder meer iedereen met een verhoogde tegemoetkoming) kiest voor een gemeenschappelijke kamer, dan mag geen enkele arts ereloonsupplementen aanrekenen, ook de niet-geconventioneerde niet. Het ziekenhuis kan je op eigen initiatief of omdat ze niet beschikken over meerpersoonkamers, perfect alleen op een kamer leggen maar je mag er niet zelf voor kiezen. Wanneer je wel kiest voor een eenpersoonkamer dan kunnen de ereloonsupplementen ontzettend hoog oplopen.

“Toen mijn vrouw uit de kliniek kwam, waren we veel kwijt. We hebben het huis moeten verkopen.”

Een laatste moeilijkheid zit bij de gedeeltelijk geconventioneerde artsen. Zij passen de conventie soms toe. Bijvoorbeeld wel op woensdag en vrijdag, wanneer ze consultaties houden in het ziekenhuis, maar niet op andere dagen wanneer ze consultaties houden thuis. Dit is absoluut onduidelijk voor de patiënt. Wanneer er dan ook nog grote verschillen zijn in de wachttijd voor een behandeling, komt de patiënt zonder dat hij het weet, of bij het gebrek aan echte keuze, toch weer buiten de conventie terecht.

Het is een groot probleem dat de patiënt zelf verantwoordelijk wordt geacht om op zoek te gaan naar de juiste informatie, om de keuze voor een kamer te maken, om te checken of de arts geconventioneerde is ... Als patiënt zit je steeds in een kwetsbare positie, je wil goed en snel verzorgd worden. Op dat moment moet je allerlei keuzes maken waarbij je niet altijd over de volledige informatie beschikt. Dit zorgt voor onzekerheid en hoogoplopend onverwachte kosten maar zet ook de deur open voor misbruik. Het is bijna onmogelijk te weten of de patiënt de juiste en duidelijke informatie gekregen heeft.

De hele conventie kent een lange voorgeschiedenis en elke keer deze herzien wordt, is het een harde onderhandeling. Er wordt een evenwicht gezocht tussen de belangen van de patiënt en die van de zorgverstrekkers. Vanuit de patiënten, zeker deze die het financieel moeilijk hebben, is het eigenlijk onaanvaardbaar dat sommige artsen weigeren aan de conventietarieven te werken. Dit geeft onduidelijkheid voor de patiënt en legt bovendien bepaalde keuzes met verregaande consequenties achteraf in zijn handen. Wie zorg nodig heeft zit bijna altijd in een kwetsbare positie, de kwetsbaarheid van armoede daarbij maakt dat het niet te verantwoorden is om deze keuze door de patiënt te laten maken.

Wie het geluk heeft te beschikken over een hospitalisatieverzekering heeft vaak extra dekking voor (alle) ereloonsupplementen. Eigenlijk zijn zij wel beschermd maar door het huidige systeem zorgt dit voor grote kosten voor de verzekeraars en dus hogere premies en opnieuw een hogere drempel voor wie het financieel niet breed heeft. We kunnen niet anders dan ons afvragen in hoeverre een verplichte conventie geen piste moet worden voor de toekomst. Niet dat we artsen in armoede willen storten maar de vaststelling dat 41,7% van de nieuwe dossiers schuldoverlast ten minste één gezondheidszorgschuld⁴⁶ bevat en het grote uitstel van zorg kan ons enkel doen besluiten dat patiënten wel in armoede belanden door hun gezondheidskosten. De financiering van het systeem moet herzien worden. Een ziekenhuis moet voldoende vergoed worden voor behandelingen zodat onnodige onderzoeken of hoge ereloonsupplementen niet nodig zijn om uit de kosten te komen. En er is een verdere uitbreiding van de forfaitaire geneeskunde voor een beter toegankelijke eerstelijnszorg nodig.

● ARBEIDSONGESCHIKTHEID EN INVALIDITEIT

Bij ziekte worden niet alleen je kosten voor geneeskunde en zorg gedeeltelijk vergoed, maar is er ook een uitkering wanneer je niet kan werken. De eerste dertig dagen krijg je (een deel) van je loon dat door de werkgever gegarandeerd wordt. Nadien volgt een jaar 'primaire arbeidsongeschiktheid', daarna spreekt men van 'invaliditeit'.⁴⁷

Het aantal invaliden in België neemt toe. Eind 2011 telde België 289.814 invaliden (werknemers en zelfstandigen), een toename met 42% tegenover 2001. De stijging wordt onder andere veroorzaakt door de vergrijzing, door de toename van psychische en mentale problemen en evoluties op de arbeidsmarkt. Een recent OESO onderzoek wijst op een derde van de aanvragen op basis van mentale problemen. In Brussel werden gedurende de periode 2008-2011 6,6% van de mensen getroffen door invaliditeit.⁴⁸

Deze hoge cijfers en vooral de toename ervan verwonderen niet. Eerder in dit dossier hadden we het al over de gezondheidskloof. Zo verkeren laaggeschoolden niet altijd in goede gezondheid tot de pensioenleeftijd. De kans dat zij in de invaliditeit belanden is dus groot. De hervorming van de werkloosheidsuitkeringen zou een impact kunnen hebben op het aantal invaliden. Langdurig werklozen hebben niet zelden gezondheidsproblemen, fysiek en mentaal. De stress van een leven in armoede doet hier geen goed aan. De toegenomen eisen op de arbeidsmarkt drijven deze groep naar de arbeidsongeschiktheid.

Binnen de dialooggesprekken in lokale welzijnsschakels ter voorbereiding van deze campagne viel sterk op hoeveel mensen op dat moment of in het verleden arbeidsongeschikt bevonden waren. Vaak maakten zij ook de

overgang mee tussen de werkloosheid, arbeidsongeschiktheid en kortlopende banen. Arbeidsongeschiktheid is geen eenduidig gegeven, zo bleek. Bovendien gaven de mensen ook aan graag te willen werken, maar geen aangepast werk te vinden. Gecombineerd met hun armoedesituatie leidt dit tot gemotiveerde pogingen om opnieuw aan de slag te gaan en bijna even vaak de mislukking te moeten ervaren dat het werk niet vol te houden is of de vaststelling dat er geen geschikte banen beschikbaar zijn.

“Ik wil werken. Ik haat het om thuis te zitten. Maar help me zoeken naar iets wat ik aankan.”

Voorwaarden

Ook in deze regeling gelden toelatingsvoorwaarden om je recht te openen. Zo moet je als werknemer beschikken over een arbeidsovereenkomst (of moet deze minder dan dertig dagen voor de arbeidsongeschiktheid afgelopen zijn) en 120 dagen voltijds of 400 uren deeltijds gewerkt hebben gedurende de voorbije zes maanden (vakantie of eventuele ziekte worden gelijkgesteld).⁴⁹ Je behandelende arts vult dan het formulier arbeidsongeschiktheid in en verklaart dat je meer dan 66% arbeidsongeschikt bent. De adviserende geneesheer van je mutualiteit zal dit controleren en je arbeidsongeschikt verklaren. Dit moet als bediende binnen de 28 kalenderdagen gebeuren, als arbeider binnen de 14 kalenderdagen. Na één jaar beslist de Geneeskundige Raad voor Invaliditeit (GRI) van het RIZIV over de invaliditeit.

Wanneer je al langer dan 30 dagen werkloos bent, moet je de aangifte binnen de 48 uur doen. Als werknemer moet je vanzelfsprekend bij ziekte eerst je werkgever op de hoogte brengen. Aangezien je als werkzoekende geen gewaarborgd loon hebt en dus sneller op een ziekte-uitkering terugvalt, moet deze aangifte op zeer korte termijn. Verder gelden dezelfde toelatingsvoorwaarden waarbij dagen van gecontroleerde werkloosheid gelijkgesteld worden aan gewerkte dagen. Het verschil zit wel in de uitkeringsberekening.

Federale ambtenaren hebben een aparte regeling. Zij krijgen per jaar dienstanciënniteit 21 dagen ziekteverlof (gedurende de eerste drie jaar automatisch een minimum van 63 dagen). Tijdens het ziekteverlof krijgt de ambtenaar zijn volledige wedde. Eens de ziekteverlofdagen opgebruikt zijn, wordt de ambtenaar in 'disponibiliteit' gesteld.⁵⁰

Zelfstandigen tenslotte zijn verzekerd voor ziekte bij hun verzekeringsinstelling. Daarvoor moeten ze al minstens zes maanden bijdragen betaald hebben. Binnen de 28 kalenderdagen moeten zij hun aangifte van arbeidsongeschiktheid aan hun verzekeringsinstelling bezorgen. Ook hier moet de adviserend geneesheer oordelen of deze terecht is en kan hij dit eventueel controleren met een consult. Bij zelfstandigen zijn er ook drie periodes van arbeidsongeschiktheid:

- ▶ Eén maand niet-vergoede primaire arbeidsongeschiktheid
- ▶ Van de 2de tot de 12de maand een vergoede periode van arbeidsongeschiktheid
- ▶ Een periode van invaliditeit vanaf de 13de maandag

Bij de beoordeling van de arbeidsongeschiktheid geldt gedurende het eerste jaar het bestaande beroep als evaluatie. Zo moet een zelfstandig loodgieter beoordeeld worden op zijn mogelijkheid om het werk als loodgieter uit te voeren. Na dat eerste jaar wordt rekening gehouden met alle beroepen die men op basis van opleiding, situatie en gezondheidstoestand nog kan uitoefenen.⁵¹

De voorwaarden van arbeidsongeschiktheid zijn op zich niet problematisch voor mensen in armoede. Wel is de adviserend geneesheer of de GRI een zeer bepalende factor. Hij bepaalt in hoeverre je arbeidsongeschikt bent. Dit is vaak een moeilijk oordeel. Niet elk ziektebeeld is even eenduidig. Zeker voor mentale en psychische problemen is het dikwijls moeilijk voor mensen in armoede om aan een arts die ze niet kennen hun verhaal te doen. De kennis van de arts over een leven in armoede is niet altijd aanwezig, waardoor mensen zich soms niet begrepen voelen.

Je kan bij de arbeidsrechtbank in beroep gaan tegen de beslissing van de adviserend geneesheer. Een kleine wijziging in de beoordeling van de arts kan grote gevolgen hebben. Zo'n juridische procedure is een grote drempel voor iedereen, zeker voor de meest kwetsbare groep. We sluiten ons aan bij het pleidooi van het Interfederaal Steunpunt Armoede om een beroepsprocedure te voorzien buiten de rechtbank, een tweede opinie voor alle adviserende geneesheren zowel binnen het RIZIV als binnen bijvoorbeeld de RVA.

Uitkeringen voor arbeidsongeschiktheid

Zoals in tabel 2 te zien is, liggen de minimale invaliditeitsuitkeringen voor een alleenstaande net boven de armoedegrens, voor samenwonenden vallen ze ruim onder de armoedegrens. De armoedegrens houdt geen rekening met mogelijke extra kosten omwille van de ziekte. Daardoor vallen in die categorie van alleenstaanden heel wat mensen in armoede en onderbescherming.

Werknemers en werkzoekenden

De berekening van de uitkering voor werknemers is vrij ingewikkeld. Voor werknemers en werklozen valt deze uiteen in drie periodes: de eerste zes maanden van de primaire arbeidsongeschiktheid, de tweede zes maanden van de primaire arbeidsongeschiktheid en de daaropvolgende periode van invaliditeit.

Bijkomend is dat de termen 'alleenstaanden', 'samenwonende' en 'gezinslast' anders gedefinieerd worden dan bijvoorbeeld in de werkloosheidsuitkering. Je moet aangeven met wie je samenwoont en wat hun inkomen is. Op basis daarvan wordt dan je statuut als alleenstaande, samenwonende of persoon met gezinslast bepaald, zoals te zien is in tabel 9.

Voor werknemers geldt algemeen dat zij gedurende de primaire arbeidsongeschiktheid terugvallen op 60% van hun loon. Gedurende de eerste zes maanden is er een maximumbedrag maar geen minimum. Wanneer een werkloze arbeidsongeschikt wordt ontvangt deze de eerste zes maanden het bedrag van de werkloosheidsuitkering in dezelfde periode. Gedurende de tweede zes maanden blijft het principe van 60% van het loon gelden, maar zijn er ook minimumbedragen. Voor deze minima gelden dan de categorieën regelmatige⁵⁴ en niet-regelmatige werknemer. De laatste groep valt terug op een minimum gelijk aan het leefloon.

Tabel 9: Inkomensgrenzen samenwonende personen in de invaliditeitsverzekering.⁵³

Gezinssituatie	Persoon met gezinslast	Alleenstaande	Samenwonende
Beroepsinkomen	Tot € 932,98	Tussen € 932,99 en € 1.501,81	Vanaf € 1.501,82
Vervangingsinkomen	Tot € 932,98	Tussen € 932,99 en € 1.026,81	Vanaf € 1.026,82

Tabel 10: Uitkeringen voor primaire arbeidsongeschiktheid werknemers

Uitkeringen	Berekende uitkering op basis van uw brutoloon	Minimumuitkering		maximumuitkering
		Eerste 6 maanden	Vanaf de 1e dag van de 7e maand (minimumbedrag)	
Alleenstaanden	60% van het begrensde loon	€ 43,21 (regelmatig werknemer)	€ 31,44 (niet-regelmatig werknemer)	€ 78,96
Samenwonenden		€ 37,05 (regelmatig werknemer)	€ 31,44 (niet-regelmatig werknemer)	
Met gezinslast		€ 53,99 (regelmatig werknemer)	€ 41,92 (niet-regelmatig werknemer)	

Wanneer werknemers en werkzoekenden na een jaar nog steeds arbeidsongeschikt zijn, vallen ze op een invaliditeitsuitkering. Deze wordt berekend op het laatste loon. Voor iemand met personen ten laste is dit 65% van het laatste loon, 55% voor een alleenstaande en 40% voor een samenwonende. Ook hier gelden maximale en minimale bedragen (zie tabel 11).

Tabel 11: Minimale invaliditeitsuitkeringen voor werknemers

Situatie	Gerechtigden met gezinslast	Gerechtigden zonder gezinslast	
		Alleenstaanden	Samenwonende
Regelmatige werknemer	€ 53,99	€ 43,21	€ 37,05
Niet-regelmatige werknemer (bestaansminimum)	€ 41,92	€ 31,44	€ 31,44

“Nadat mijn dochter ging samenwonen kreeg ik een brief dat ik nog maar € 770 per maand zou ontvangen. Het kan toch niet zijn dat ze u € 300 afnemen? Ik belde hen op: “Ja, mevrouw, dat is nu eenmaal zo. Als alleenstaande heb je zoveel niet nodig.” Nochtans als alleenstaande heb ik nog altijd dezelfde huishuur.”

Dagbedragen worden vermenigvuldigd met het aantal werkdagen per maand. Van dit bedrag wordt normaal 3,5% afgehouden, hetgeen naar de pensioenen gaat, de uitkering mag echter niet onder het minimum vallen. Langdurig invaliden krijgen een ‘inhaalpremie’ van € 308,09 om deels tegemoet te komen aan de geleidelijke ontwaarding van hun uitkering. Dit omdat hun laatste loon in waarde verliest.

Zelfstandigen

De uitkeringen van zelfstandigen tijdens de arbeidsongeschiktheid zijn forfaitair. Ze zijn wel afhankelijk van de periode van de arbeidsongeschiktheid, de gezinssituatie en het al dan niet stopzetten van het bedrijf bij invaliditeit.

Tabel 12: Uitkeringen voor arbeidsongeschiktheid bij zelfstandigen in euro per dag.⁵⁶

	Met personen ten last	Alleenstaande	Samenwonende
Primaire niet vergoedbare periode van één maand	0	0	0
Primaire vergoedbare periode van arbeidsongeschiktheid (2de tot 12de maand)	52,99	40,81	33,13
Algemene invaliditeit zonder stopzetting activiteit	52,99	40,81	33,13
Invaliditeit bij stopzetting activiteit	52,99	43,21	37,05

De dagbedragen worden vermenigvuldigd met het aantal werkdagen per maand. Van deze uitkeringen wordt in principe ook 11,11% bedrijfsvoorheffing afgehouden. Zelfstandigen die al langer arbeidsongeschikt zijn krijgen een jaarlijkse inhaalpremie van € 208,09.

Federale Ambtenaren

Zoals al vermeld krijgen federale ambtenaren 100% van hun loon zolang ze een beroep kunnen doen op ziekteverlofdagen. Daarna vallen ze tijdens de ‘disponibiliteit’ terug op 60% van de laatste wedde of een hoger bedrag indien de 60% lager zou liggen dan de berekening voor werknemers in dezelfde situatie.

Voor federale ambtenaren bestaat er een regeling om bij een ernstige, langdurige ziekte, permanent arbeidsongeschikt verklaard te worden. Op dat moment wordt hij op vervroegd pensioen gestuurd met een jaarlijks bedrag op basis van de laatste wedde en gezinstoestand.⁵⁷

“Ik kreeg bericht van de FOD dat mijn erkenning van handicap werd ingetrokken. Ik moest ook een bedrag terugbetalen. Ik vocht de intrekking van mijn invaliditeit aan bij de arbeidsrechtbank, maar kreeg geen herroeping. Het was een intimiderende ervaring.”

Armoede bij invaliden

Exacte cijfers zijn er niet, maar de armoede bij invaliden wordt geschat op zo'n 25%.⁵⁸ In dit deel van de paraplu van de sociale bescherming zitten grote gaten.

De uitkeringen zijn in veel gevallen te laag. Het meest extreme voorbeeld is de eerste maand van arbeidsongeschiktheid bij zelfstandigen, waar je welgeteld 0 euro ontvangt. Maar ook alle andere minima liggen ofwel onder de armoedegrens, ofwel er maar net boven. De extra kosten die bij ziekte komen kijken duwen mensen verder in de armoede.

De combinatie van ziekte en armoede zorgt niet voor een spoediger herstel, integendeel! Het kan de gezondheidsproblemen, zowel fysiek als psychisch enkel versterken. De kans om opnieuw aan de slag te gaan wordt er enkel kleiner op.

Nochtans merken we bij mensen in armoede zelf heel wat weerstand tegen het arbeidsongeschikt zijn. Het geeft hen het gevoel er niet meer bij te horen, afgeschreven te zijn. Dat gevoel weegt zwaar. Sommigen onder hen hopen opnieuw aan de slag te kunnen, voor anderen is de invaliditeit een permanent gegeven en is de kans om opnieuw te kunnen werken zo goed als onbestaande. De veroordeling tot een leven in armoede is des te schrijnender.

De verschillende periodes in de arbeidsongeschiktheid en de ingewikkelde regelgeving met onder meer andere definities voor personen ten laste of samenwonen, maken dat het uitkeringsbedrag onzeker is. De onduidelijkheid zorgt voor onzekerheid en kan problemen geven om te budgetteren. Een klein inkomensverschil bij één van de personen waarmee je samenwoont, kan zorgen voor een verlaging (of verhoging) van je uitkering. Een soort van onrechtstreekse werkloosheidsval kan ontstaan.

Terug aan de slag na arbeidsongeschiktheid

Na een periode van arbeidsongeschiktheid kan men opnieuw aan de slag gaan. Gedurende het eerste jaar van de arbeidsongeschiktheid zijn dat gelukkig heel wat mensen. Een langdurige ziekte, een zware operatie,... De oorzaken zijn divers maar meestal tijdelijk. Wanneer de adviserend geneesheer beslist dat je opnieuw arbeidsgeschikt bent, kan je terug in je vroegere job beginnen, ofwel moet je opnieuw op zoek op de arbeidsmarkt.

Iets anders wordt het wanneer de arbeidsongeschiktheid langer duurt. Volgens een studie van het RIZIV in 2008 blijkt dat slechts 3,5% van de invaliden uit het systeem geraakt en terug aan het werk gaat.⁵⁹ Dit is niet enkel een zaak van de werknemers maar ook van werkgevers. Zij nemen niet snel iemand aan die terugkomt uit invaliditeit. Want, kan die het werk wel aan? Is er kans op hervatting? Bezorgdheden die wel te begrijpen zijn, maar hoe past dit in een verhaal van activering, controle en de must om iedereen aan het werk te krijgen?

Het is niet eenvoudig om terug aan de slag te gaan na een langere periode van arbeidsongeschiktheid. Je bent uit het werkritme, maar vooral is er twijfel of je het wel aankan om opnieuw aan de slag te gaan. Of je gezondheidsproblemen nu fysiek of mentaal van aard zijn, de kans op terugval is er steeds. Je recht op invaliditeit vervalt niet na de eerste gewerkte dag. Je behoudt in principe je recht op een invaliditeitsuitkering gedurende een bepaalde periode. Zodoende kan je bij een terugval opnieuw een beroep doen op die uitkering.

Toch zijn er nog heel wat valkuilen:

- ▶ Wanneer je terug aan de slag bent en na een tijd opnieuw zou ziek vallen, dan heb je weer recht op gewaarborgd loon. Vanzelfsprekend vindt een werkgever het niet fijn als hij regelmatig een hele maand loon moet betalen aan iemand die wegens ziekte niet kan werken. Mensen zijn bang om daardoor slecht over te komen bij de werkgever en op termijn hun job te verliezen, ze wachten liever wat langer af om meer zekerheid te hebben.

“Ondertussen heb ik 2 operaties gehad, waardoor ik niet meer kan werken. Ik ben afgewezen door een gefrustreerde adviseur: “Werk? Gij kunt niet werken!” Doordat ik mijn geweten niet kan toestaan om invalide te worden, wou ik er mij niet bij neerleggen. Na 6 dagen proberen werken ging het inderdaad niet.”

- ▶ Wanneer je opnieuw voltijds aan de slag gaat en het blijkt dat dit te zwaar doorweegt, dan kan je niet terugvallen op een recht op deeltijds werk, enkel opnieuw naar volledige arbeidsongeschiktheid.
- ▶ Als je terug aan de slag gaat in een andere job, tegen een lager loon, dan zal bij eventuele terugval je uitkering berekend worden op dat lager loon. Je zal dan dus minder ontvangen. Wanneer mensen zich onzeker voelen over hun gezondheid, is het voor hen een financieel risico om te proberen opnieuw aan de slag te gaan.
- ▶ Je kan door opnieuw te beginnen werken verschillende sociale voordelen verliezen. Als invalide heb je recht op een aantal hogere tegemoetkomingen of kortingen voor bijvoorbeeld openbaar vervoer. Bij werkhervatting vallen een deel van die kortingen weg. Gelukkig zijn er ondertussen maatregelen die dit probleem gedeeltelijk oplossen. Zo behoud je de verhoogde toeslag op het kindergeld gedurende 2 jaar en loopt de verhoogde tegemoetkoming in de gezondheidszorg door tot minimaal het einde van het jaar.

“Omdat ik geen diploma heb, of zere rug, of hartaanval gehad heb, wil dat nog niet zeggen dat ik niet meer kan of wil werken.”

Progressieve tewerkstelling⁶⁰

Een mogelijkheid om het werk te hervatten op een meer geleidelijke manier is de progressieve tewerkstelling. Na een periode van arbeidsongeschiktheid, waarbij een werknemer minstens één dag volledig arbeidsongeschikt was, kan het gebeuren dat deze vervroegd opnieuw aan de slag wil. Het gebeurt dan dat iemand toch nog niet voldoende hersteld is om zijn contractuele verplichtingen opnieuw volledig na te leven. In zo'n geval kan de werknemer toch gedeeltelijk aan de slag en kan hij zijn gedeeltelijke beroepsinkomen combineren met de invaliditeitsuitkering. Het is de werknemer die hiervoor het initiatief moet nemen. De werkgever kan dit ook weigeren.

De toelating om het werk gedeeltelijk te hervatten wordt pas gegeven indien de werknemer nog een verminderd verdienvermogen van 50% heeft. Om de 6 maanden wordt deze gezondheidstoestand opnieuw geëvalueerd.

Het systeem van progressieve tewerkstelling geldt ook voor mensen met een chronische ziekte of een handicap. Ook zij kunnen op deze manier opnieuw aan de slag gaan en geleidelijk het percentage tewerkstelling uitbreiden tot op een niveau dat voor hen haalbaar is. Dit systeem hoeft dus niet te eindigen in een volledige tewerkstelling maar kan permanent verdergezet worden.

In het systeem van progressieve tewerkstelling heeft de werknemer recht op een ziekte-uitkering, bovenop het beroepsinkomen. Wel moet het verdienvermogen beperkt blijven tot 50%. Wanneer de werknemer 65 of 70% kan werken, wat mogelijk is volgens de wetgeving, kan de adviserend geneesheer dit verkeerdelijk interpreteren als een hoger verdienvermogen en de ziekte-uitkering stopzetten.⁶¹

Arbeidsongeschikt?

Tot hiertoe hadden we het enkel over de 'volledige arbeidsongeschiktheid', dit betekent voor minstens 66% arbeidsongeschikt verklaard worden door het RIZIV.

Ook de RVA geeft, vanaf 33% arbeidsongeschiktheid, een erkenning voor een arbeidshandicap. Hier wordt een bepaald percentage gebruikt en geeft de arts advies over welke beroepen uitgeoefend kunnen worden. In 2011 bleek slechts 38,6% van de mensen met een arbeidshandicap aan de slag.⁶²

“Ik zag een bord hangen waarop stond dat ze nog werknemers zochten. Ik ging langs voor wat meer informatie. Ik legde aan de balie uit wat mijn eerdere werkervaring was. Toen de mevrouw aan de balie hoorde dat ik in een beschutte werkplaats gewerkt had, zei ze: Stop maar met je verhaal. Je kunt hier niets komen doen.”

Deze groep ontsnapt niet aan controle en activeringsmaatregelen. Maar deze groep kampt met een arbeidsmarkt die geen, of te weinig plaatsen biedt aan hen. Niet enkel op de reguliere arbeidsmarkt, maar ook in de sociale economie wordt er steeds meer verlangd van de werknemers. De crisis heeft bovendien in de sociale economie hard toegeslagen.

Recent werden er afspraken gemaakt tussen het RIZIV, de RVA, het VAPH (Vlaams Agentschap voor Personen met een Handicap) om zich beter op elkaar af te stemmen. Zo wil men vermijden dat mensen nog langer van het kastje naar de muur gestuurd worden en zo bijvoorbeeld door de RVA als volledig arbeidsongeschikt werden bevonden, waarop het RIZIV hen net iets lager inschaalde en dus de boodschap gaf dat ze aan de slag moesten gaan.⁶³ Hopelijk leveren de samenwerkingsakkoorden positieve resultaten op zodat mensen echt verder geholpen kunnen worden en niet telkens een veelvoud aan onderzoeken en controles moeten ondergaan bij diverse overheidsdiensten. Tenslotte willen we nog wijzen op de problematiek van de overmedicalisering. Uiteraard bestaan er handicaps en gezondheidsproblemen. Maar het gevaar schuilt om de hoek dat iedereen die moeilijk zijn plaats vindt op de arbeidsmarkt een medisch etiket opgeplakt krijgt. Het sociaal economische

wordt zo wat meer naar de achtergrond verdrongen. Wie het mentaal moeilijk heeft door de dagelijkse strijd tegen armoede, kan je mentaal ondersteunen. Maar je zal daardoor nooit de armoede oplossen die aan de basis ligt. Aan de andere kant worden mensen met moeilijk vast te stellen aandoeningen zowel mentaal als fysiek, soms ook gecatalogeerd als 'sociaal probleem' en krijgen ze geen erkenning voor hun ziekte of handicap (en geen uitkering). Deze groep dreigt van de ene uitkering (leefloon, werkloosheid) naar de andere (invaliditeit, tegemoetkoming personen met een handicap) gestuurd te worden.

“Ge zijt nu invalide, maar niet gehandicapt. Dat is moeilijk uit te leggen. Het verschil is moeilijk om te zien.”

c. Arbeidsongevallenverzekering

Het vorige deel over arbeidsongeschiktheid ging over gezondheidsproblemen die niet te maken hadden met het werk. Je kan echter ook arbeidsongeschikt worden door een ongeval op het werk. Voor de volledigheid behandelen we hier kort de arbeidsongevallenverzekering.

Iedere werkgever moet een verzekering afsluiten voor mogelijke ongevallen van zijn werknemers. Het fonds voor arbeidsongevallen (FAO) controleert deze verzekeringsinstellingen en de dossiers zowel technisch als medisch.

Een arbeidsongeval is kort gezegd een ongeval dat zich voordoet tijdens het uitoefenen van de arbeidsovereenkomst of op de normale weg van en naar het werk. Let op, het gaat over een ongeval, een plotse gebeurtenis, geen langdurig aanslepend probleem want dan spreken we over beroepsziekten, waarover hierna meer informatie.

De verzekering voor arbeidsongevallen dekt zowel de medische kosten als een vergoeding voor inkomensverlies. Een arbeidsongeval kan leiden tot in eerste instantie tijdelijke, volledige of gedeeltelijke arbeidsongeschiktheid. Voor een volledige arbeidsongeschiktheid krijg je 90%

van het gemiddeld dagloon. Bij een gedeeltelijke arbeidsongeschiktheid wordt er een vergoeding uitbetaald die het verschil tussen het vroegere loon en de huidige vergoeding bijpast.

De periode van tijdelijke ongeschiktheid eindigt wanneer je ofwel genezen bent, ofwel de ongeschiktheid geconsolideerd is. Dat wil zeggen dat er een blijvende ongeschiktheid is.

In dat laatste geval wordt er door de verzekeraar en het slachtoffer een percentage arbeidsongeschiktheid overeengekomen, dat door de FAO bekrachtigd wordt. Op basis daarvan krijg je een jaarlijkse vergoeding die de gederfde inkomsten door die arbeidsongeschiktheid compenseert.

Er zijn jammer genoeg ook vergoedingen en afspraken nodig voor dodelijke arbeidsongevallen. We gaan dit niet verder behandelen.

In het kader van sociale bescherming is het grootste probleem het niet verzekerd zijn tegen arbeidsongevallen. Dit is het geval bij zwartwerk. Naast het feit dat dit niet mag en je door zwartwerk ook geen enkele bijdrage doet aan de sociale bescherming is het vooral gevaarlijk. Een ongeval is snel gebeurd. Mensen in armoede voelen zich door hun situatie soms gedwongen om een beetje bij te verdienen in het zwarte circuit, hetzelfde geldt voor mensen zonder papieren. De werkgevers (vaak ook particulieren die een klus laten uitvoeren) zijn ook niet altijd ter kwader trouw en willen wel degelijk een afgesproken loon uitbetalen. Iedereen tevreden zou je denken? Niet wanneer zich een serieus arbeidsongeval voordoet. Op dat moment ben je niet verzekerd en begint een lijdensweg voor beide partijen.

“Ik ben heel kwaad geweest, ik kan het niet beschrijven.

Mensen willen ook werken, ze willen geen uitkering, ze willen niet ziek zijn, ze willen normaal leven maar kunnen het niet.”

d. Verzekering voor beroepsziekten

Waar er bij een arbeidsongeval sprake is van een plots voorval, is een beroepsziekte te wijten aan een slepend probleem waaraan je tijdens de uitoefening van je beroep blootgesteld wordt. Net zoals de regeling voor arbeidsongevallen gaat het over een beroepsrisico. Het Fonds voor beroepsziekten (FBZ) verzekert je hiertegen en doet de controle en uitbetaling. Hier zijn geen private verzekeraars. Wanneer je slachtoffer (of gezinslid van het slachtoffer) bent van een mogelijke beroepsziekte, dan kan je aanvraag tot erkenning doen. Het is niet eenvoudig om te bepalen wat een beroepsziekte is. Je moet niet enkel aantonen dat je ziek bent, maar tevens dat er een verband is met je beroepsactiviteit. Daarom is er een lijst aangelegd waarop per sector een aantal erkende beroepsziekten staan. Wanneer je in een bepaalde sector werkt en je lijdt aan een ziekte op de lijst dan is die per definitie een beroepsziekte. Dit maakt het eenvoudiger voor het slachtoffer.

Niet alle mogelijke ziekten zijn in lijstjes te vatten, zeker stressziekten en dergelijke zijn moeilijk toe te kennen aan een bepaalde sector. Wanneer je als slachtoffer denkt dat je een beroepsziekte hebt, moet je dat kunnen bewijzen bij het FBZ.

Bij beroepsziekten heb je verschillen tussen tijdelijke of permanente ziektes en gedeeltelijke of volledige arbeidsongeschiktheid.

De vergoeding voor een beroepsziekte is afhankelijk van het percentage arbeidsongeschiktheid en je loon voordat je ziek werd. Soms duiken er zo problemen van onderbescherming op. Wanneer je bijna volledig arbeidsongeschikt bent, maar bijvoorbeeld 80% van je loon ontvangt dan kan dit leiden tot een inkomen onder de armoedegrens (wanneer je uit een laagbetaalde job komt). Bovendien worden deze bedragen wel geïndexeerd, maar zijn ze niet automatisch welvaartsvast, waardoor op termijn deze uitkeringen minder waard worden. Voor wie langdurig beroepsziek is, is dit een gevaarlijke armoedeval.

De pensioenen

● DE RVP EN ONZE PENSIOENEN

De Rijksdienst voor Pensioenen (RVP) is een openbare instelling van sociale zekerheid, verantwoordelijk voor de pensioenen. De 3 opdrachten van de RVP zijn:

- ▶ De burger informeren over de werknemerspensioenen en de Inkomensgarantie voor ouderen (IGO).
- ▶ De werknemerspensioenen en de IGO berekenen.
- ▶ De werknemers- en zelfstandigenpensioenen (berekend door het RSVZ) en de IGO uitbetalen.

Pensioenrechten van zelfstandigen worden dus wel berekend binnen het aparte stelsel van de RSVZ, maar worden door de RVP uitbetaald. Voor ambtenaren is de RSZPPO verantwoordelijk.

Deze diensten zijn enkel verantwoordelijk voor de pensioenen uit de eerste pijler, de wettelijke pensioenen. Het tweedepijlerpensioen (groepsverzekering) wordt geregeld via private verzekeraars. Het pensioensparen, de derde pijler, is een zaak van private banken en verzekeraars.

Binnen de eerste pijler heb je zowel de rust- als de overlevingspensioenen. Een rustpensioen krijg je op basis van de eigen vroegere tewerkstelling eens je de leeftijd van 65 bereikt hebt. Een overlevingspensioen ontvang je op basis van de tewerkstelling van de overleden echtgenoot/-genote. Voor de gepensioneerde is ook de IGO. Dit is een bijstandsuitkering die, in tegenstelling tot het leefloon, wel door een instelling uit de sociale zekerheid (RVP) betaald wordt. We behandelen dit verder in het deel over de bijstand.

In 2012 voerde Welzijnzorg de campagne 'Armoede verjaart niet'. Hieronder nemen we een deel van dit dossier over.⁶⁴

● WELK PENSIOEN HEEFT DE BELG?⁶⁵

De eerste pijler: het wettelijk pensioen

Wanneer je tijdens je loopbaan gewerkt hebt als werknemer, zelfstandige of ambtenaar, dan heb je na je pensionering recht op een wettelijk pensioen. Dit pensioen wordt berekend op basis van je loon gedurende je loopbaan. Deze berekening wordt nog aangepast met een zogenaamd 'herwaarderingscoëfficiënt', dit om je loon uit het begin van je loopbaan aan te passen aan de huidige waarde. Hoe langer je bovendien werkt, hoe hoger je pensioen. Om een volledige loopbaan en dus een volledig pensioen te hebben, moet je 45 jaar gewerkt hebben.

De berekening van het pensioen is echter niet eenvoudig. Zeker niet wanneer je tijdens je loopbaan verschillende functies uitgeoefend hebt. Nog moeilijker wordt het wanneer je deels als zelfstandige, deels als werknemer gewerkt hebt of enkele jaren in het buitenland aan de slag was.

Wil je zelf een idee krijgen hoe groot je wettelijke pensioen ongeveer zal zijn, dan kan je dit via www.kenuwpensioen.be of www.mypension.be.

De federale regering besliste begin 2012 om hervormingen door te voeren in het wettelijk pensioen. Het komt er vooral op neer dat men meer mensen langer aan het werk wil houden. Zowel het aantal loopbaan jaren (minstens 40 jaar tegen 2015) als de minimumleeftijd om met vervroegd

pensioen te gaan (minimum 62 jaar tegen 2016) moeten met deze maatregelen omhoog.

In België ligt de officiële pensioenleeftijd op 65 jaar, zowel voor mannen als voor vrouwen. Dat wil niet zeggen dat iedereen tot 65 werkt. De gemiddelde uitstapleeftijd in België ligt op ongeveer 59 jaar.⁶⁷

Het zou ons te ver leiden om het hele pensioendebat en alle maatregelen hier te bespreken. We willen in dit dossier focussen op de situatie van mensen in armoede. Voor hen is deze eerste pensioenpijler erg belangrijk, want vaak is dit de enige pijler waar zij van genieten.

Figuur 13 maakt duidelijk waarover het gaat bij de eerste pensioenpijler. De verdeling van de pensioenen gaat van zeer laag tot +/- € 1.500 per maand. Mensen die slechts een kortere periode gewerkt hebben, een aantal periodes van inactiviteit hebben gehad in hun carrière of aan een laag loon werkten, komen in de lagere regionen terecht. Voor hen volstaat die wettelijke eerste pijler niet om tot een leefbaar inkomen te komen.

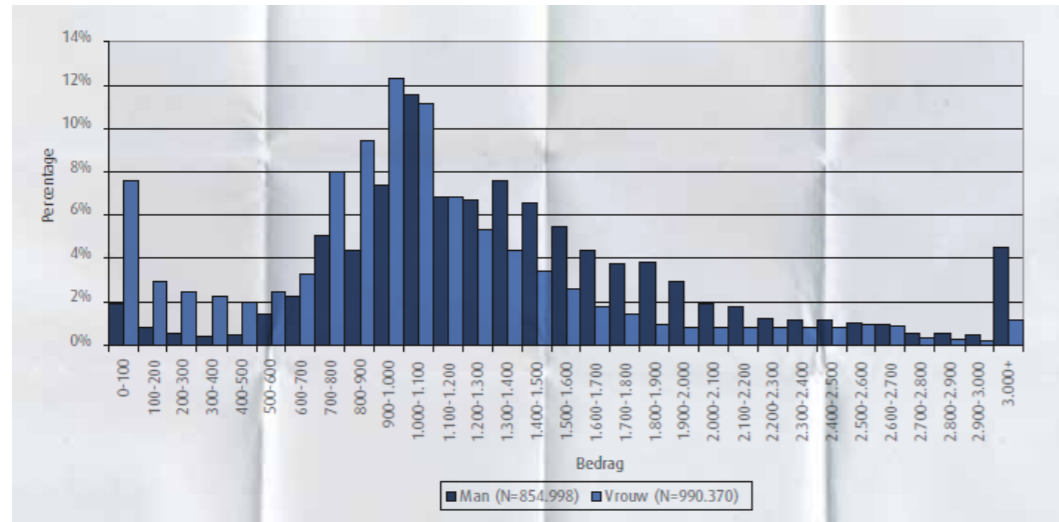
Figuur 13: De hoogte van de pensioenen in België, verdeling tussen eerste en tweede pijler voor werknemers.⁶⁸

De figuur leert ook dat de eerste pensioenpijler voor werknemers een maximumbedrag kent. De grote verschillen in pensioenen worden vanaf dat bedrag bepaald door de tweede pijler. Ook de derde pijler zal van invloed blijken (zie verder).

Het wettelijk pensioen is in ons land laag in vergelijking met de ons omringende landen. De meeste gepensioneerden hebben dus maar een beperkt bedrag ter beschikking (figuur 14).

Figuur 14: Verdeling van de pensioenen, pensioenatlas J. Berghman.

De inkomensbescherming uit de eerste pijler is voor de grootste groep net voldoende om boven de armoedegrens uit te komen. Volgens de RVP was het gemiddelde werknemerspensioen in de eerste pijler in januari 2013 € 1.044, voor zelfstandigen € 811. Dit betekent niet dat deze mensen allemaal op de armoedegrens balanceren. Niet alle inkomsten komen uit deze pijler en ook iemands eigen spaarcenten kunnen een verschil maken. Wel betekent dit dat de groep mensen die door omstandigheden weinig of geen andere inkomsten hebben en er evenmin een spaarpot op nahouden, zeer kwetsbaar zijn. Bovendien zijn dit vaak diezelfde mensen die het tijdens hun arbeidsactieve loopbaan al zeer moeilijk hadden. De kans op een sterke dualiteit tussen groepen gepensioneerden loert hier om de hoek. We moeten daarenboven wijzen op het belang van huisbezit. Hoewel het ook voor eigenaars soms zeer moeilijk is, blijft een eigen huis de zogenaamde vierde pensioenpijler. Maar opnieuw is het net die sociaaleconomische zwakkere groep die geen eigen huis bezit.

Het is van groot belang dat in het pensioendebat niet vergeten wordt dat de eerste pijler de basis vormt voor een leefbaar inkomen voor gepensioneerden en dat de andere pijlers niet voor iedereen toegankelijk zijn. Het inkomen uit de eerste pensioenpijler moet kunnen volstaan om uit de armoede te blijven. Dit is tot op vandaag niet het geval ondanks een aantal recente inspanningen, zeker binnen het stelsel van de zelfstandigen.

Bovendien is het niet voldoende om elke zoveel jaar een stijging van de laagste pensioenen te voorzien. De pensioenen moeten door de index en welvaartsaanpassingen de lonen blijven volgen, anders verarmen gepensioneerden door de jaren heen. De welvaartsvastheid van de pensioenen moet automatisch en gegarandeerd zijn. Dit is nog niet het geval.

Verder heeft de regering beslist om het geld dat beschikbaar is voor de aanpassing van uitkeringen en vervangingsinkomens met 40% te verminderen.

De tweede pijler: de groepsverzekering

De tweede pensioenpijler, bij het grote publiek bekend als de groepsverzekering, is een extra spaarpot die je als werknemer opbouwt samen met je werkgever bij een privéverzekeraar. Deze pijler zorgt zo voor een extra bedrag dat bij pensionering beschikbaar is, in één groot bedrag of als een maandelijkse aanvulling op je pensioen. Zoals te zien was op figuur 3 zorgt dit voor een aanzienlijke extra voor sommigen, in tegenstelling tot anderen. Zo zien we deze aanvulling bij de laagste pensioenen meestal niet. Of ze is er wel, maar dan in heel minimale vorm. Slechts 37% van de huidige gepensioneerden heeft deze tweede pensioenpijler.⁷⁰

De bijstandsuitkeringen (leefloon en IGO) blijven gelukkig wel welvaartsvast. Toch valt te verwachten dat de komende jaren een achteruitgang van de koopkracht van de gepensioneerden zal optreden.

De recente hervormingen in de werkloosheidsuitkeringen en de voorstellen die sommigen formuleren voor het inperken van gelijkgestelde periodes, of het beperken van de werkloosheidsuitkeringen in de tijd, hebben ook een negatieve invloed op de pensioenen uit de eerste pijler. Wanneer men sneller de lagere werkloosheidsuitkering in rekening brengt voor de pensioenopbouw, dan zal dit gevolgen hebben op het bedrag. Wie op een leefloon valt, doet niet aan pensioenopbouw ... En het belonen van langer werken komt vaker neer op het straffen van wie niet langer kan werken. Wie geen volledige loopbaan kan bewijzen, komt op een pensioen dat ver onder de armoedegrens kan liggen.

De tweede pijler kan een belangrijke rol spelen om het behoud van de levensstandaard van voor de pensionering te garanderen, maar lijkt niet geschikt om algemeen te zorgen voor een hoger pensioen voor iedereen. De zwakkere arbeidssectoren hebben tot op vandaag geen tweede pijler en wie in zijn arbeidsloopbaan niet aan de slag was door werkloosheid, invaliditeit, zorg voor familie of kinderen... geniet er niet van. In andere gevallen wordt de bijdrage tot de tweede pijler stopgezet bij het overstappen naar een andere werkgever, langere periodes van ziekte of andere veranderingen gedurende de arbeidsloopbaan.

De derde pijler: het eigen pensioensparen

De derde pensioenpijler omvat het eigen pensioen-sparen. Eigenlijk is dit geen echt pensioen maar een spaarproduct. Pensioensparen wordt fiscaal gestimuleerd door de overheid via belastingvoordeel. Hierdoor zet men mensen aan om zelf een spaarpot aan te leggen op lange termijn om zo te voorzien in een eigen, aanvullend pensioen.

Vanuit sociaal oogpunt hebben we hier bedenkingen bij. Aangezien onze wettelijke pensioenen zeer laag zijn, de kosten van de vergrijzing eraan komen en bijvoorbeeld eigendomsverwerving sterk fiscaal gestimuleerd wordt, kan je ernstige vragen stellen bij dit belastingvoordeel. In principe is er niets mis mee dat de overheid sparen aanmoedigt, maar laten ze zo de zwaksten niet in de kou staan? Moet de overheid zich niet concentreren op een stevige eerste pijler? De fiscale stimulansen bij het pensioensparen, maar ook deze voor wie een huis koopt, zijn extra's voor een groep die al meer middelen heeft. Dit terwijl heel wat pensioenen onder de armoedegrens liggen.

Drie stelsels: werknemers, zelfstandigen en ambtenaren

Ons pensioensysteem telt niet alleen drie verschillende pijlers, er zijn ook drie stelsels. Die zijn van belang in de eerste, wettelijke pensioenpijler. Onze sociale zekerheid is gebaseerd op de aard van tewerkstelling: als werknemer, ambtenaar of zelfstandige. Uiteraard zijn er heel wat mensen die tijdens hun carrière in verschillende stelsels gewerkt hebben. Voor hun pensioenberekening zal een combinatie gemaakt worden van de drie stelsels.

“Ik vind dat de overheid iets moet doen om ervoor te zorgen dat mensen toekomen met hun pensioen. Ik kom op voor andere mensen. Zonder geld kan je niets doen. De overheid kan beter geld geven aan mensen die het nodig hebben. Mijn pensioen is redelijk maar voor andere mensen is het een zorg. Wat komt er voor mezelf in gevaar? Gezondheidszorg en medische kosten. Ik heb verschillende keren in het ziekenhuis gelegen en dan voel je de kosten hoog oplopen. Er zijn mensen die dat niet durven zeggen.”

Figuur 15: De minimumpensioenen op 1 september 2013.

Om het wettelijk pensioen te berekenen bij werknemers en zelfstandigen kijkt men hoeveel iemand per jaar heeft verdiend gedurende de hele carrière (een volledige loopbaan zou 45 jaar zijn). Voor een werknemer neemt men de brutolonen, voor een zelfstandige het netto belastbare beroepsinkomen. Deze inkomsten worden vervolgens aan de welvaart aangepast. Het uiteindelijke pensioen zal dan 60% van deze totaal som bedragen als je een alleenstaandenpensioen ontvangt en 75% als je een gezinspensioen ontvangt.

Voor ambtenaren is de berekening eenvoudiger. Men neemt 75% van het gemiddelde brutoloon van de laatste 10 jaren van de carrière.

► Minimumpensioen werknemer bij volledige loopbaan*	
Alleenstaande	€ 1.123
Koppel	€ 1.404
Overleving	€ 1.106
► Minimumpensioen zelfstandige bij volledige loopbaan	
Alleenstaande en overleving	€ 1.061
Koppel	€ 1.404
► Minimumpensioen overheid wegens leeftijd of anciënniteit	
Alleenstaande	€ 1.237
Koppel	€ 1.546

* Een volledige loopbaan bestaat uit 45 jaar. Slechts weinig mensen komen aan de volledige loopbaan. Wanneer dat niet het geval is, wordt het bedrag verminderd met de breuk 'aantal loopbaanjaren gedeeld door 45'.

● **HOGERE KOSTEN EN LAGE INKOMENS LEIDEN TOT ONDERBESCHERMING**

Uit bovenstaande informatie zou je kunnen besluiten dat er weinig problemen zijn voor ouderen en hun inkomen. Hoewel de armoedegrens officieel nog op € 1.000 voor een alleenstaande en € 1.500 voor een koppel ligt, is ze in werkelijkheid al hoger. Niet enkel lopen deze cijfers altijd 2 jaar achter op de evolutie van de lonen, bovendien is de armoedegrens niet meer geüpdatet sinds oktober 2012. Problemen met de laatste EU-SILC enquête, waarop die grens gebaseerd is, liggen aan de basis. Het armoederisico bij ouderen ligt op 20,2% (Vlaanderen: 18,1%) terwijl dit gemiddeld 15,3% is in België (Vlaanderen 9,8%).

Het is echter niet zo eenvoudig om het armoederisico bij ouderen goed te meten en in te schatten. De berekening over inkomensarmoede gebeurt op basis van het inkomen, vergeleken met het mediaan inkomen van een land. Een grote groep ouderen bezit gelukkig een eigen woning. Hierdoor vermindert weliswaar de woonkost, welke sterk weegt op een gezinsbudget, maar een eigen woning betekent niet noodzakelijk dat er geen extra kosten of moeilijkheden zijn.

Anderzijds zijn er extra kosten die gepaard gaan met ouder worden. Kosten voor gezondheid, zorg, hulp in het huishouden... zitten evenmin vervat in de berekening van de armoedegrens.

Iemand kan dan wel beschikken over een inkomen dat net boven de armoedegrens ligt, maar na aftrek van alle kosten zeer weinig overhoudt.

Dit gebrek aan middelen resulteert in armoede op alle levensdomeinen: participatie aan de samenleving, huisvesting, gezondheidszorg, enzovoort. Als men krap bij kas zit, bespaart men op noodzakelijke dingen en belandt iemand sneller dan verwacht in armoede en vaak ook eenzaamheid.

● **HOGER ARMOEDERISICO DOOR HERVORMINGEN**

De pensioenen blijven overigens een thema dat, onder de naam vergrijzing, de publieke opinie blijft beroeren. We zouden allemaal langer moeten werken om onze pensioenen betaalbaar te houden, er is discussie over de gelijkgestelde perioden en of deze wel mee moeten tellen voor de pensioenberekening. Sommige partijen willen mensen die vervroegd uittreden straffen met een pensioenmalus, anderen willen dan weer een bonus voor wie langer werkt ...

Hoewel de armoedecijfers het laatste jaar voor de groep 65+ opnieuw gestegen zijn, trekt men zich op aan een daling die tijdens de voorbije jaren zichtbaar was. De daling van de armoede bij ouderen is te wijten aan een betere inkomensbescherming door het IGO, extra tegemoetkomingen zoals de Vlaamse Zorgverzekering maar ook de hogere werkzaamheidsgraad van vrouwen tegenover vroeger. Men vergeet echter de mogelijke negatieve gevolgen van de huidige beleidsopties. Allemaal langer moeten werken gaat voorbij aan de slechtere gezondheidstoestand van kwetsbare groepen. Gelijkgestelde periodes zorgen er nu voor dat periodes van werkloosheid meegeteld kunnen worden voor de pensioenrechten ...

Maatregelen die goedbedoeld lijken kunnen een gevaar voor onderbescherming inhouden. Zo zou men de tweede pijler graag veralgemenen. Daarbij moet opgemerkt worden dat sommige tweedepijlerpensioenen zeer laag blijven, anderzijds bouw je dat niet op wanneer je werk zoekt, wanneer je invalide bent ... Opnieuw zal de kloof tussen rijk en arm toenemen, tenzij men hier een solidaire verzekering van zou maken, maar in de huidige vorm lijkt dit weinig waarschijnlijk.

“Ik reken altijd uit hoeveel geld ik ter beschikking heb. Per uitgavenpost heb ik een enveloppe waarin ik in het begin van de maand een bedrag steek. Bijvoorbeeld een enveloppe ‘gezondheid’ of ‘verplaatsingskosten’. Met het geld dat ik in die enveloppe steek probeer ik een maand rond te komen. Dit lukt zeker niet altijd. Ik schrik vaak op het einde van de maand!”

GETUIGENIS LOKAAL DIENSTENCENTRUM FORUM

Gezinsbijslagen

● DE RKW EN DE ZESDE STAATSHERVORMING

De gezinsbijslag is een belangrijk instrument om gezinnen met kinderen financieel te ondersteunen. De bekendste vorm van gezinsbijslag is ongetwijfeld de kinderbijslag. Daarnaast is er nog de wezenbijslag, de forfaitaire bijslag voor kinderen geplaatst bij een particulier (pleegzorg), het kraamgeld en de adoptiepremie. We concentreren ons hier op de kinderbijslag met de sociale toelagen die erbij horen. De 'gewaarborgde kinderbijslag' zit in het bijstandssysteem en zullen we daar behandelen.

De kinderbijslag, geboortepremies en adoptiepremie worden in het kader van de zesde staatshervorming overgeheveld naar de gemeenschappen. Wanneer dit dossier verschijnt, zal volop onderhandeld worden over de concrete invulling van deze hervorming. Daarom gaan we in dit deel niet enkel kort beschrijven wat er nu is, maar ook naar de toekomst kijken.

De kinderbijslag wordt uitbetaald door 16 kinderbijslagfondsen gekozen door de werkgevers. Het beheer van het stelsel gebeurt door de Rijksdienst voor Kinderbijslag, de RKW. In totaal gaat het over ongeveer 4,4 miljard euro aan kinderbijslag voor 1,1 miljoen gezinnen en nog eens 1 miljard euro gezinsbijslagen voor 250.000 gezinnen.

Duizelingwekkende bedragen en aantallen. Toch slaagt de kinderbijslag erin om zonder al te veel administratieve rompslomp het juiste bedrag bij het juiste gezin te krijgen. Zowel het Interfederaal steunpunt, het Netwerk tegen Armoede, Welzijnsschakels, maar ook de grote

vakbonden en mutualiteiten kennen zeer weinig probleemsituaties. Op dit vlak is de kinderbijslag een voorbeeld. Bij de komende regionalisering moet het behoud hiervan absolute prioriteit zijn.

De kinderbijslag is voorafgaand aan de regionalisering gelijkgetrokken voor alle stelsels. De zelfstandigen krijgen nu evenveel als de werknemers (via een sociaal verzekeringsfonds of de Nationale Hulpkas (CNH)). Bij ambtenaren is dit de RSZPPO, de overheid zelf of de RKW die de uitbetaling verzorgt.

● RECHTHEBBENDE, RECHTGEVENDE EN BIJSLAGTREKKENDE

De huidige kinderbijslagregeling werkt, ondanks de grote complexiteit. Niet alleen zijn er veel verschillende toelagen, waarover straks meer, maar ook het openen van het recht op kinderbijslag is op zich al vrij ingewikkeld. Er spelen drie personen mee: de rechthebbende, de rechtgevende en de bijslagtrekkende.⁷¹

Rechthebbende: diegene die door zijn arbeid het recht op kinderbijslag doet ontstaan. Werklozen, gepensioneerden, zieken, invaliden ... kunnen onder bepaalde voorwaarden recht hebben op kinderbijslag, eventueel met een sociale toeslag. Je kan rechthebbende zijn als verlaten echtgeno(o)t(e), weduwe/weduwnaar, student of leerling of jonge werkzoekende tijdens de wachttijd ... Wanneer er meer dan één rechthebbende is binnen het gezin dan is er een voorrangregeling bepaald waarbij de wees eerst komt, daarna wie instaat voor de opvoeding van het kind. In een klassiek gezin heeft de vader als rechthebbende voorrang op de moeder. Het belang van het kind staat steeds

voorop. Zo kregen zelfstandigen vroeger minder kinderbijslag dan werknemers. In geval dat de vader een zelfstandige activiteit uitoefende en de moeder als werknemer een hogere kinderbijslag zou krijgen, dan werd de moeder rechthebbende.

Bijslagtrekkende: diegene die de gezinsbijslag ontvangt. In de werknemers- en ambtenarenregeling is dit in eerste instantie de moeder, bij zelfstandigen de vader (bij echtscheiding heeft de moeder voorrang).

Rechtgevend kind: de belangrijkste voorwaarde voor kinderbijslag is uiteraard een kind hebben, de rechtgever. Een rechtgevend kind moet een verwantschap hebben met de rechthebbende en de bijslagtrekkende. De meest logische groepen zijn dan de eigen kinderen, adoptiekinderen of pleegkinderen. Kleinkinderen, achterkleinkinderen, neven en nichten kunnen rechtgevend zijn wanneer zij binnen het gezin worden opgevoed. Broers of zussen zijn ook mogelijk, net als geplaatste kinderen en kinderen van wie men het ouderlijk gezag uitoefent na een vonnis van de rechtbank.

Alle kinderen geven recht op kinderbijslag tot 31 augustus van het jaar waarin ze 18 worden. Enige voorwaarde is dat de kinderen nog ten laste zijn. Tot 25 jaar geeft het kind recht op kinderbijslag als het nog studeert, stage loopt voor een ambt, leerjongen of-meisje is, thesisstudent of in de wachttijd zit. Kinderen met een handicap geven tot 21 jaar altijd recht op kinderbijslag.

In het kader van de regionalisering denken de meeste partijen aan een kinderbijslag die het recht moet zijn van het kind. De ingewikkelde

constructie met rechthebbenden, rechtgegenden en bijslagtrekkenden zou dan wegvallen. Het kind en zijn woonplaats zou daarbij de basis zijn. Verderop komen we nog terug op de regionalisering en de mogelijke problemen met schijnbaar eenvoudige regelingen.

● SOORTEN GEZINSBIJSLAGEN EN TOESLAGEN⁷²

Er zijn zes soorten gezinsbijslag: het kraamgeld, de adoptiepremie, de gewone kinderbijslag, de forfaitaire bijslag voor kinderen geplaatst bij een particulier, de wezenbijslag en de bijkomende bijslagen.

Het kraamgeld (€ 1.223 voor het eerste kind, € 920 voor de volgende kinderen) of de adoptiepremie (€ 1.223) wordt toegekend bij de geboorte.

Basiskinderbijslag

Sinds de gelijktrekking van de kinderbijslag in de verschillende regelingen krijgen kinderen dezelfde bedragen, los van de stelsels van ambtenaren, zelfstandigen of werknemers. Het bedrag van de bijslag hangt af van de rang van het kind. Het eerste kind (rang 1) ontvangt € 90,28. Voor het tweede kind is dat € 167,05 en voor het derde en volgende € 249,41. Voor wezen ligt de bijslag altijd op € 346,82.

Leeftijdstoelagen

Bovenop de basistoelage krijgen kinderen een leeftijdstoelage op 6 jaar, 12 jaar en 18 jaar.

Voor:

- ▶ kinderen met een toeslag voor gehandicapten,
- ▶ kinderen met verhoogde wezenbijslag,
- ▶ kinderen met een sociale toeslag op basis van de situatie van het gezin,
- ▶ kinderen met gewaarborgde gezinsbijslag,
- ▶ tweede en volgende kinderen in het gezin, die de gewone kinderbijslag krijgen,
- ▶ oudste en enige kinderen in een eenoudergezin met recht op de verhoging van € 22,97

bedraagt de leeftijdsbijslag:

- ▶ € 31,36 van 6 tot 11 jaar
- ▶ € 47,92 van 12 tot 18 jaar
- ▶ € 60,93 vanaf 18 jaar

Voor oudste en enige kinderen:

- ▶ € 15,73 van 6 tot 11 jaar
- ▶ € 23,95 van 12 tot 18 jaar
- ▶ € 27,60 vanaf 18 jaar

Toeslag voor eenoudergezinnen

Voor eenoudergezinnen is er een extra toeslag bij de kinderbijslag. Deze bedraagt € 45,96 voor het eerste kind, € 28,49 voor het tweede kind en € 22,97 voor het derde en daaropvolgende kinderen. Deze toeslag valt weg wanneer iemand hertrouwt of opnieuw gaat samenwonen met een partner. Ook is er een inkomenslimiet verbonden aan deze toeslag, voor werknemers ligt deze op € 2.230,74 bruto per maand.

Sociale toeslagen

De kinderbijslag dekt niet volledig de kosten van een kind. Op zich hoeft dit geen probleem te zijn, je kiest immers voor kinderen en wil daar als ouder in investeren. Moeilijker wordt het natuurlijk wanneer je eigen inkomen al laag ligt en de extra kost van kinderen moeilijk om dragen is. Daarom dat eenoudergezinnen bepaalde toeslagen krijgen. Hetzelfde geldt voor bepaalde andere categorieën die recht hebben op een sociale toeslag: pensioengerechtigden, volledig uitkeringsgerechtigde werklozen (vanaf de zevende maand) en arbeidsongeschikte werknemers (vanaf de zevende maand). De vorige bladzijden kon u al lezen dat een te lage uitkering vaak samenhangt met een situatie van niet (meer) kunnen werken.

De sociale toeslagen bedragen:

Voor kinderen van invalide werknemers:

- ▶ € 98,88 voor het eerste kind,
- ▶ € 28,49 voor het tweede kind,
- ▶ € 5,00 voor elk kind vanaf het derde (geen eenoudergezin),
- ▶ € 22,97 voor elk kind vanaf het derde in een eenoudergezin.

Voor kinderen van gepensioneerden en van langer dan 6 maand werklozen:

- ▶ € 45,96 voor het eerste kind,
- ▶ € 28,49 voor het tweede kind,
- ▶ € 5,00 voor elk kind vanaf het derde (geen eenoudergezin),
- ▶ € 22,97 voor elk kind vanaf het derde in een eenoudergezin.

Toeslagen voor kinderen met ziekte of handicap

Een laatste categorie van toeslagen zijn deze voor kinderen die door een handicap of aandoening extra zorg nodig hebben of minder zelfredzaam zijn. Om dit te meten wordt er een beroep gedaan op de medisch-sociale schaal. De arts van de FOD Sociale Zekerheid evalueert de handicap of aandoening van het kind aan de hand van 3 pijlers:⁷³

- ▶ de lichamelijke en geestelijke gevolgen van de handicap of aandoening;
- ▶ de gevolgen ervan voor de deelname van het kind aan het dagelijkse leven (mobiliteit, leervermogen, lichaamsverzorging, ...);
- ▶ de gevolgen voor het gezin (medische behandeling, noodzakelijke verplaatsingen, aanpassing leefomgeving ...).

Hij kent aan iedere pijler punten toe. Het kind heeft recht op een toeslag als het minstens 4 punten behaalt in pijler 1 of minstens 6 punten in de 3 pijlers samen. Afhankelijk van het aantal punten wordt de toeslag berekend en varieert deze van € 79,17 tot € 527,80.

● ONDERBESCHERMING VAN GEZINNEN IN ARMOEDE

De armoedecijfers voor kinderen zijn niet hoopgevend. In België leeft bijna één op vijf kinderen in armoede. In Vlaanderen is dit 10%. Bij eenoudergezinnen leeft op Belgisch niveau meer dan 38% in armoede, in Vlaanderen is dit meer dan 22%.⁷⁴

De indicatoren van Kind en Gezin laten voor Vlaanderen een nog somberder beeld optekenen en spreken van een verdubbeling van de armoede bij pasgeboren kinderen het voorbije decennium. Kinderarmoede is dan ook een thema dat de samenleving én het beleid beroert. Het gevolg daarvan zijn onder meer kinderarmoedeplannen op regionaal en op federaal niveau en projectmiddelen om her en der te werken aan kinderarmoedebestrijding.

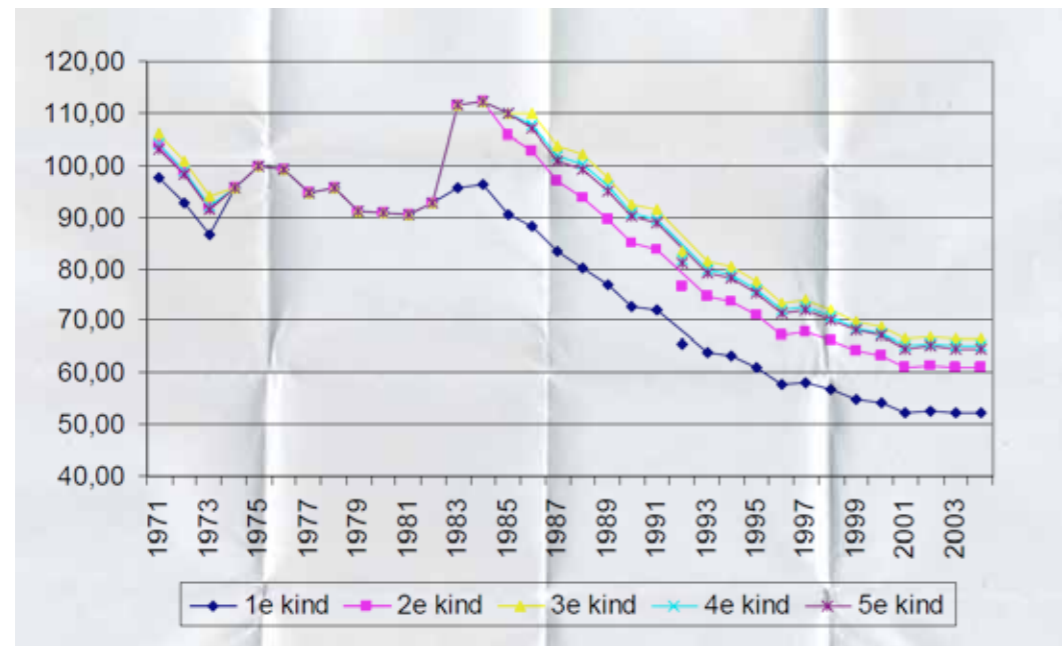
Men gaat echter vaak voorbij aan de twee belangrijkste dingen: kinderen groeien op in een gezin, het zijn geen op zichzelf staande individuen en wanneer dat gezin een manifest gebrek aan

inkomen (en een manifest teveel aan uitgaven) heeft dan los je dit niet op met allerlei projecten die in begeleiding en ondersteuning voorzien.

De kinderbijslag is bij uitstek een systeem dat horizontaal herverdeelt. Gezinnen zonder kinderen zijn solidair met gezinnen met kinderen. Je hebt steeds recht op kinderbijslag, ongeacht je inkomen. Dit is geen probleem volgens de principes van de sociale zekerheid. Je zorgt zo voor een groot draagvlak voor herverdelingsmechanismen. Voor wie een laag inkomen heeft doet de kinderbijslag iets extra, de sociale toeslagen proberen een beetje tegemoet te komen aan de extra nood, zowel door een laag inkomen (sociale toeslagen) als door hoge kosten (door bv. een handicap).

Een andere vaststelling is de geleidelijke ontwaarding van de kinderbijslag. Sinds de jaren '70 is de waarde van de kinderbijslag gemiddeld met 30 tot 40% gedaald (zie figuur 15). Binnen de sociale zekerheid daalden de uitgaven van de kinderbijslag van meer dan 23% in 1960 tot 7,2% in 2004. Ook ten opzichte van het Bruto Binnenlands Product (BBP) zien we deze daling. Van 2,3% van het BBP in 1960 tot 1,7% in 2004.

Figuur 15: Welvaartsevolutie van de basisbedragen in de kinderbijslag t.o.v. 1975.⁷⁵

De algemene ontwaarding van de kinderbijslag zorgt ervoor dat de universele sokkel van de kinderbijslag gedeeltelijk uitgehold wordt. In dezelfde toespraak naar aanleiding van 75 jaar kinderbijslag zegt professor Bea Cantillon terecht: *"We stoten hier op de grote paradox van het sociaal beleid in het algemeen en de kinderbijslag in het bijzonder. Sociale herverdeling die gestoeld is op een 'rechten'-discours (i.c. de rechten van het kind) en derhalve een universele architectuur kent (universele kinderbijslagen voor rijk en arm) blijken zeer performant te zijn in armoedebestrijding, hoewel dat niet hun eerste doelstelling is. Welvaartsstaten daarentegen die zoals typisch Angelsaksische landen gericht zijn op het waarborgen van een minimale levensstandaard gestoeld op een armoede-discours en derhalve vooral selectieve uitkeringen voorzien uitsluitend voor lage inkomensgezinnen, blijken daarentegen veel minder performant te zijn in de armoedebestrijding."*⁷⁶

Deze vaststelling is van belang voor de kinderbijslag en voor het geheel van het sociaal beleid. Wanneer de kinderbijslag geregionaliseerd en hervormd wordt, zullen we de universele sokkel moeten bewaken en, waar nodig, de selectiviteit versterken.

● DE KINDERBIJSLAG EN DE ZESDE STAATSHERVORMING

De kinderbijslag is de eerste (en voorlopig enige) tak van de sociale zekerheid die geregionaliseerd zal worden. De beslissing hierover is genomen met de zesde staatshervorming, de eigenlijke uitvoering zal heel wat tijd in beslag nemen.

De kinderbijslag gaat over naar de gemeenschappen, wat betekent dat er in Brussel een regeling moet uitgewerkt worden tussen de Nederlandstalige en de Franstalige regering. Hier zal de Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie (GGC) bevoegd zijn.

In november 2013 formuleerde Welzijnzorg, samen met de partners van Decenniumdoelen 2017, een gemeenschappelijk standpunt over de hervorming van de kinderbijslag. We geven het in het kaderstuk integraal weer.

De kinderbijslag na de regionalisering, standpunt Decenniumdoelen 2017

Door de zesde staatshervorming krijgt Vlaanderen een bevoegdheid bij die tot dan tot het federale pakket van de sociale zekerheid behoorde: de kinderbijslag. Dit opent voor Vlaanderen de mogelijkheid om een coherent beleid rond jongeren en kinderen te voeren. Een beleid dat aanvullend is op de federale sociale zekerheid.

Dit houdt niet alleen in dat de principes van herverdeling en solidariteit tussen rijk en arm behouden blijven en versterkt worden, maar ook dat de kinderbijslag nooit dé oplossing zal bieden voor het falen van de sociale bescherming in andere delen van de sociale zekerheid. Een structurele verhoging van de laagste uitkeringen tot boven de armoederisicogrens is daarom noodzakelijk. Daarnaast is het belangrijk te werken aan goede lonen in de strijd tegen armoede. Kinderbijslag moet wel voldoende hoog zijn om effectief te zijn.

Het Vlaams kinderen- en jongerenbeleid bestaat dan uit enerzijds diensten en voorzieningen zoals kinderopvang, diensten van Kind en Gezin, opvoedingsondersteuning ... en anderzijds een bijdrage tot het inkomen van gezinnen via de kinderbijslag. Daarnaast dient Vlaanderen in diverse domeinen (huisvesting, werk, gezondheid, arbeid, mobiliteit...) structurele maatregelen te nemen om armoede terug te dringen.

Uitgangspunten

1. Elk kind heeft recht op kinderbijslag. Kinderbijslag wordt geopend door het kind. Het is gebonden aan het kind en dient voor de kosten gemaakt voor het kind. Dit recht veronderstelt dat elk kind en het huishouden, waarin het leeft, in welke situatie ook, kinderbijslag krijgt. De Vlaamse regelgeving mag geen uitsluiting creëren.
2. Kinderbijslag is onvoorwaardelijk. Het kan niet dienen voor andere diensten of voorzieningen of voor schuldbemiddeling. Het is en blijft een bijdrage om het kind mee te helpen opvoeden waar geen voorwaarden aan gekoppeld worden.
3. Kinderbijslag dient niet om ontoereikende uitkeringen te compenseren. Het optrekken van alle uitkeringen en inkomens tot boven de armoedegrens blijft ontzettend belangrijk in de strijd tegen armoede.
4. Kinderbijslag wordt zo automatisch mogelijk verkregen. De overdracht en een nieuwe regelgeving mogen het uitkeren van kinderbijslag niet in het gedrang brengen. Daarom is het zinvol om de aanwezige kennis te valoriseren. Het systeem moet transparanter en eenvoudiger zijn. We vertrekken van het vandaag bestaande systeem dat we behouden en aanvullen. Het bestaande systeem kent weinig problemen, is performant en bereikt bijna elk kind. Wijzigingen aan het huidig systeem moeten daarom vooraf grondig onderzocht worden op de mogelijke effecten op

de huishoudens en vooral op de huishoudens met een laag inkomen.

5. De overdracht van de kinderbijslag naar de gemeenschappen lijkt niet zonder budgettaire gevolgen te zullen zijn. Er is de verdeelsleutel van de financieringswet, er zijn de kosten voor de administratieve reorganisatie. Indien blijkt dat het huidige niveau van bescherming van de gezinnen niet kan aangehouden worden met de bestaande budgetten, dan dient in bijkomende financiering te worden voorzien.

Concrete voorstellen

1. Kinderbijslag draagt bij tot het verminderen van het welvaartsverlies van huishoudens met kinderen. Kinderbijslag moet daarom minstens een gelijke tred houden met de groei van de welvaart.
2. Kinderbijslag bestaat uit een forfaitair bedrag dat voor elk kind gelijk is. Dit bedrag wordt aangepast aan de reële kostenevolutie van de kinderen waardoor de effectiviteit van de kinderbijslag op peil blijft.
3. De kinderbijslag wordt verhoogd in functie van het sociale statuut van het huishouden. Een sociale toeslag, na sociaal onderzoek, is mogelijk wanneer de ouder werkloos (na 6 maanden), ziek of invalide of gepensioneerd is, een Inkomens garantie voor Ouderen geniet of wanneer het kind leeft in een eenoudergezin, of de ouder een leefloon ontvangt.
4. Huishoudens die in een collectieve schuldenregeling zitten kunnen eveneens een verhoging van de kinderbijslag krijgen.
5. Huishoudens die zich in een gelijkaardige sociaaleconomische situatie bevinden, moeten ook een sociale toeslag kunnen krijgen. Belangrijke voorwaarde hierbij is wel dat de sociaaleconomische situatie van deze huishoudens op een objectieve manier wordt vastgesteld. Bij een stijging van het aantal rechthebbenden op een sociale toeslag dient het budget dat beschikbaar is voor kinderbijslag, evenredig te stijgen met het aantal rechthebbenden op zo'n sociale toeslag.
6. Het bedrag dat binnen het budget aan sociale toeslagen besteed wordt, wordt verdubbeld.
7. Het huidige uitdoofstelsel voor gezinnen die een beter sociaal statuut krijgen, blijft behouden. Zo vermijden we werkloosheidsvallen.
8. De kinderbijslag wordt verhoogd omwille van de leeftijd van het kind, de zorgnood van het kind en omwille van de gezinsgrootte.
9. De Vlaamse regeling moet antwoorden op moeilijke situaties mogelijk maken. We denken hier aan een regeling inzake de verdeling van kinderbijslag voor kinderen die geplaatst worden waarbij de ouders de mogelijkheid krijgen om het kind mee op te voeden. We denken ook aan kinderen van dakloze gezinnen.

De jaarlijkse vakantie

Voor de volledigheid van dit deel vermelden we graag ook de 'jaarlijkse vakantie' als laatste onderdeel van de sociale zekerheid. De Rijksdienst voor Jaarlijkse Vakantie (RJV), betaalt de jaarlijkse vakantie voor arbeiders en kunstenaars. Voor bedienden en ambtenaren wordt dit door de werkgevers betaald.

Voor dit dossier is de jaarlijkse vakantie van minder belang, hoewel mensen met een laag inkomen of financiële problemen het vakantiegeld misschien gebruiken om noodzakelijke kosten te financieren, eerder dan mee op vakantie te gaan.

Goed om weten is dat het vakantiegeld bestaat uit 2 delen: het enkel en het dubbel vakantiegeld. Het enkel vakantiegeld is het geld dat je krijgt omdat je loon wordt betaald gedurende die dagen (normaal 20 dagen voor een voltijdse betrekking), het dubbel vakantiegeld is wat je extra krijgt op je loonbrief.

Je verdient deze rechten het jaar voordien. Wie het voorgaande jaar niet gewerkt heeft, heeft dus geen recht op betaalde vakantie. Er bestaat wel een regeling voor jongeren die wanneer ze beginnen te werken na hun studies een gedeeltelijk betaalde vakantie kunnen krijgen.

3. De sociale bijstand

a. Uitgangspunten en principes: a. vangnet onder de sociale zekerheid

De vorige pagina's gingen allemaal over de sociale zekerheid: een sociale solidaire verzekering waar je ofwel in principe altijd verplicht bij aangesloten bent, zoals de gezondheidszorg, ofwel verplicht bij aansluit door je situatie. Wie werkt opent zo zijn recht op werkloosheidsverzekering.

Maar, wat als je niet aangesloten bent bij de verplichte verzekering, wat als je nog niet voldoende rechten hebt opgebouwd, wat als die verzekering je schorst, wat als je er om één of andere reden toch uitvalt? Dan kan je terecht bij de sociale bijstand. Je kan hier ook een beroep op doen wanneer je wél nog steun hebt uit de sociale zekerheid, maar deze ontoereikend is.

De sociale bijstand is het laatste vangnet van onze welvaartsstaat. Het zou iedereen in ons land tenminste een leefbaar inkomen moeten garanderen.

In tegenstelling tot de sociale zekerheid, heb je bij de sociale bijstand niet te maken met een verzekeringsprincipe. Waar je in de sociale zekerheid wanneer je werkloos wordt steeds een uitkering krijgt, onafhankelijk of je nu in armoede leeft of miljonair bent, in de bijstand komt er steeds een inkomensonderzoek. Je wordt pas geholpen wanneer je 'behoefstig' bent.

Ook wordt de sociale bijstand op een andere manier gefinancierd. Waar de sociale zekerheid ook vandaag zijn middelen nog grotendeels haalt uit bijdragen van werkgevers, werknemers en zelfstandigen, wordt de sociale bijstand helemaal gefinancierd uit belastingen. Verderop bij de verschillende onderdelen zal je zien dat bijvoorbeeld het leefloon gedeeltelijk betaald wordt uit lokale middelen.

Waar de paraplu van de sociale zekerheid grote gaten vertoont waardoor mensen onderbeschermd zijn of zelfs helemaal uit de boot vallen, moeten we vaststellen dat in de bijstand die gaten mogelijk nog groter zijn.

De uitkeringen liggen nog lager. Wie moet rondkomen met een minimumuitkering uit de bijstand zit vaak in diepe armoede. Het is niet onlogisch dat deze uitkeringen lager liggen dan in de sociale zekerheid. Het probleem ligt erin dat deze op zich al te laag zijn.

De sociale bijstand moet zo de gaten proberen dichten die in de sociale zekerheid vallen. Bij een regeling zoals de inkomensgarantie voor ouderen (IGO) is dat zelfs expliciet de bedoeling, het pensioen aanvullen tot een bepaalde grens. Maar binnen de bijstandsregeling zitten ook allerlei vormen van aanvullende steun. Deze zijn op maat van de cliënt, als je het positief formuleert, gebaseerd op een zekere willekeur, als je het negatief wil zien.

b. Onderdelen in de sociale bijstand

De sociale bijstand kent 4 verschillende onderdelen:

- ▶ Leefloon
- ▶ Inkomensgarantie voor Ouderen (IGO)
- ▶ Tegemoetkoming Personen met een handicap
- ▶ Gewaarborgde gezinsbijslag

Daarnaast wordt er in de sociale bijstand ook extra, aanvullende steun geboden. Zo is er de dringende medische hulp voor mensen zonder papieren of voor wie uit de gezondheidszorg getuimeld is, aanvullende steun voor zorg of voor andere kosten zoals studies, overbruggingsmogelijkheden bij discussie over een sociale zekerheidsuitkering ...

● HET LEEFLOON

De meest bekende bijstandsuitkering is ongetwijfeld het leefloon. Hoewel de bekendheid soms niet verdergaat dan de naam en het feit dat het leefloon uitgekeerd wordt door het OCMW.

Recht op maatschappelijke integratie

Het leefloon is een bijstandsuitkering, maar dit wordt toegekend in het kader van de wet betreffende het recht op maatschappelijke integratie (RMI-wet) van 26 mei 2012. Met de invoering van deze wetgeving is niet enkel de naam 'leefloon' ontstaan, vroeger sprak men over het bestaansminimum, maar is ook het principe erachter opgenomen. De titel van de wet zegt het al: de doelstelling is de maatschappelijke integratie.

De wetgeving maakt een onderscheid tussen mensen onder en boven de 25 jaar. Het voornaamste verschil is dat bij -25-jarigen steeds de koppeling gemaakt wordt met een 'geïndividualiseerd project voor maatschappelijke integratie', bij +25-jarigen is dit niet verplicht.⁷⁸

Belangrijk hierbij is dat het gaat over een recht. Het is het recht van iedere persoon om geholpen te worden bij de maatschappelijke integratie. Er staat ook duidelijk in de wetgeving welke voorwaarden gekoppeld zijn aan dit recht. Voor +25 jarigen staat dit in Artikel 11:

”§1. Het recht op maatschappelijke integratie kan worden gerealiseerd door ofwel de toekenning van een leefloon, ofwel een tewerkstelling door middel van een arbeidsovereenkomst bedoeld in de artikelen 8 en 9.

§ 2. De toekenning en het behoud van een leefloon kunnen gepaard gaan met het sluiten van een geïndividualiseerd project voor maatschappelijke integratie bedoeld in artikel 11, § 1 en 3, ofwel op verzoek van de betrokkene zelf, ofwel op initiatief van het centrum.

§ 3. De in artikel 6, § 3, voorziene bepalingen zijn van toepassing wanneer in het kader van zijn recht op maatschappelijke integratie aan betrokkene een tewerkstelling of een geïndividualiseerd project voor maatschappelijke integratie wordt voorgesteld.”

Wat onthouden we hieruit? Het recht op maatschappelijke integratie hoeft niet te betekenen dat iemand een leefloon ontvangt, ook een tewerkstelling is perfect mogelijk (bijvoorbeeld via het gekende Artikel 60.). Daarnaast is er de mogelijkheid om een individueel traject uit te stippelen, op vraag van het OCMW of de cliënt. Zo'n traject moet in onderling overleg opgemaakt worden zodat het op maat is van de persoon in kwestie, realiseerbaar en haalbaar is. In zo'n traject kunnen opleiding, taallessen, medische hulp, tewerkstelling en vrijwilligerswerk een plaats hebben. Het traject moet altijd wel tot doel hebben om te zorgen voor de maatschappelijke integratie.

Dit komt erop neer dat een OCMW niet gewoon standaard iedereen mag verplichten om in ruil voor een leefloon taallessen te volgen, of verplicht klusjes mag laten opknappen. Wat niet wil zeggen dat, bij een gebrekkige kennis van het Nederlands, taallessen geen essentieel onderdeel kunnen zijn van een geïndividualiseerd traject.

De laatste maanden worden er meer en meer straffe verklaringen afgelegd over het recht op maatschappelijke integratie. Al even vaak wordt er later op teruggekomen nadat de arbeidsrechtbank, waar mensen in beroep kunnen gaan tegen beslissingen van het OCMW, hen keer op keer terugfluit.

De perceptie dat een leefloon een blanco cheque is waar niks tegenover staat klopt niet. Binnen de huidige wetgeving is er een evenwicht gezocht tussen enerzijds het ondersteunen van de cliënten en anderzijds een activeringstraject dat moet leiden naar maatschappelijke integratie. Soms wordt er (bijna) niet geactiveerd door een OCMW

“Het eerste jaar onder Artikel 60 heb je geen recht op verlof. Niemand die eraan denkt hoe moeilijk dat is voor een alleenstaande moeder in geval van vakantie en ziekte. Er wordt vanuit gegaan dat je een netwerk hebt. Als je dat niet hebt, kom je van de regen in de drop.”

omdat ze daar zelf geen werk van maken, op andere plaatsen geven mensen in armoede aan dat er net teveel druk gezet wordt om zo snel mogelijk van die uitkering weg te zijn. Tenslotte zijn er heel wat goede praktijken waar effectief een geïndividualiseerd traject opgezet en gevolgd wordt dat aansluit bij de noden van de mensen.

Het leefloon: te laag

Dé belangrijkste kritiek op het leefloon is dat je er eigenlijk niet van kan leven, enkel overleven. Zoals al gezegd is er een voorafgaand middelenonderzoek. Wie een leefloon ontvangt beschikt verder over zo goed als geen eigen middelen. Wanneer je er wel over beschikt, bijvoorbeeld met een eigen huis, dan wordt daar rekening mee gehouden bij het bepalen van je leefloon.

Figuur 16: Bedragen van het leefloon op 01/09/2013⁸⁰

Hoogte van het leefloon vanaf september 2013	Alleenstaande	Samenwonende	Gezinshoofd met alle personen ten laste
Bedrag	€ 817,36	€ 544,91	€ 1089,82

De bedragen van het leefloon liggen allemaal ver onder de armoedegrens. Dit is al zo sinds de invoering van het leefloon en was niet anders bij de voorloper het bestaansminimum. Het bedrag van het leefloon wordt regelmatig geïndexeerd en soms volgt er een aanpassing aan de welvaart. Een echte verhoging blijft echter uit waardoor de waarde blijft variëren tussen 64 en 83% van de armoedegrens zoals te zien in figuur 1. Het hoeft weinig uitleg dat je met een bedrag dat tot 36% onder de armoedegrens ligt niet kan rondkomen

of een menswaardig leven kan opbouwen. Meer zelfs, een uitkering die mensen in de armoede duwt zorgt ervoor dat de kansen op maatschappelijke integratie verkleinen. De hoogte van het leefloon, of de eerder de laagte, belemmert dus de eigenlijke doelstelling: de maatschappelijke integratie.

Door het schromelijk tekortschieten van het leefloon moeten de OCMW 's vaak bijspringen met aanvullende steun, waarover later meer.

In tegenstelling tot de sociale zekerheidsuitkeringen en de bijstandsuitkeringen die we verder nog behandelen, is de lokale overheid bij het leefloon een belangrijke actor én financier. Het OCMW moet niet enkel oordelen over de nood aan een leefloon, ze dragen zelf ook een deel van de kost voor dat leefloon (en de volledige kost voor aanvullende steun).

Vanaf juli betaalt de federale overheid standaard 55% van de leeflonen terug aan de gemeenten. Dit kan oplopen tot 60 of 65% in steden en gemeenten met meer leefloners. Dit is een stijging van de terugbetaling met 5%.⁸¹

Ondanks de verhoging van dit percentage blijft het een maatregel die vragen oproept. De gemeentelijke budgetten hebben het niet gemakkelijk. De budgettaire last die met het leefloon samenvalt komt daarbovenop. Dit terwijl een gemeentebestuur zelf weinig invloed heeft op de algemene sociaaleconomische situatie in het land of op beslissingen zoals de versterkte degressiviteit in de werkloosheidsuitkeringen die meer mensen naar het OCMW drijft. Toch moeten zij opdraaien voor 40% van die kosten.

Veel gemeenten proberen dit zo goed mogelijk op te vangen, de leeflonen te betalen en eventuele aanvullende steun te voorzien waar nodig. Maar niet alle gemeenten doen dit. Soms zijn er zware budgettaire moeilijkheden, soms is het een bewuste keuze om zo weinig mogelijk voorzieningen te hebben voor de armste groep. Op die manier komen ze niet naar hun gemeente maar kloppen ze wel ergens anders aan. Een bewuste asociale politiek. Hetzelfde verhaal kennen we als we kijken naar het aantal sociale woningen in een gemeente.

Wij pleiten ervoor om de leeflonen net als andere uitkeringen solidair te betalen, vanuit de federale overheid. Op die manier dient het OCMW niet tegelijk rechter (de toekenning) en partij (een deel van de kosten dragen) te zijn. Wel vragen we bij deze maatregel garanties dat de gemeenten investeren in meer kwalitatieve dienstverlening, waarover in het volgende deel meer.

Het leefloon: voor wie?

Om een leefloon toegekend te krijgen moet je voldoen aan een aantal voorwaarden. Zo moet je:

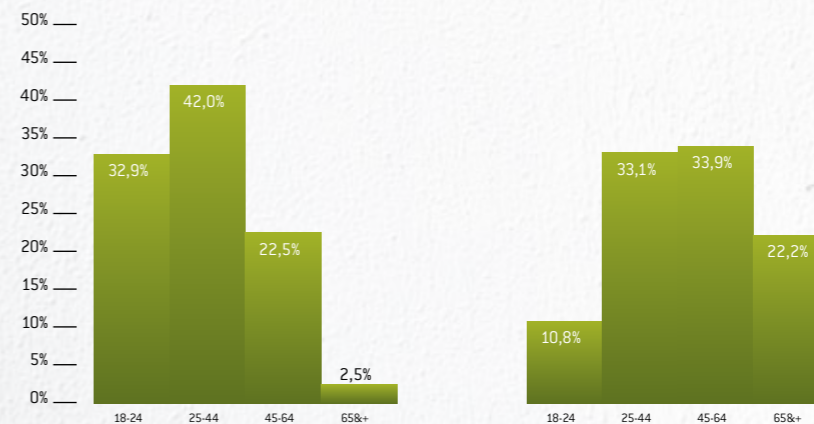
- ▶ in België verblijven
- ▶ meerderjarig zijn
- ▶ de Belgische nationaliteit hebben, EU-burger zijn, als vreemdeling in het bevolkingsregister ingeschreven staan, staatloos zijn of erkend als vluchteling
- ▶ niet over toereikende middelen beschikken
- ▶ bereid zijn te werken (tenzij de gezondheid of andere billijkheidsredenen dat verhinderen)
- ▶ geen recht hebben op andere uitkeringen (bijvoorbeeld werkloosheidsuitkeringen) of deze uitputten (bv. slechts zeer beperkt recht op uitkering waardoor je nog steeds onvoldoende middelen hebt)

In 2013 kende België gemiddeld 104.937 ontvangers van een leefloon. 26.789 hiervan woonden in Vlaanderen, 29.335 in Brussel en 48.814 in Wallonië.⁸²

Het aantal mensen met een leefloon is dus ongelijk verdeeld over de regio's. Maar ook andere breuklijnen zijn zichtbaar. Zo zijn er verhoudingsgewijs meer vrouwen dan mannen die een beroep doen op het leefloon. Vooral in de categorie van mensen met gezinslast ligt hun aandeel veel hoger

Op basis van leeftijd is er nog een grotere discrepantie tussen het aantal mensen met een leefloon en de totale bevolking.

Figuur 17: Leefloners en bevolking, verdeling naar leeftijdsklasse, 2013.⁸⁴

Ongeveer één derde van de leefloontrekkers zijn jonger dan 25. Deze groep bestaat deels uit studenten. In 2013 waren dat er gemiddeld 12.081 per maand of 12,3% van het totaal aantal leefloners, een verdrievoudiging tegenover 10 jaar geleden.⁸⁵ Verder zijn er heel wat jongeren die na hun studies (nog) geen inschakelingsuitkering ontvangen en geen eigen middelen hebben om van te leven. De recente wijziging in de inschakelingsuitkering zal dit aantal vermoedelijk nog sterker doen toenemen in de toekomst.

De meeste mensen met een leefloon zijn Belgen (74,8%), 8,8% zijn mensen uit de Europese Unie en 16,4% komen van buiten Europa.⁸⁶

Problematische toegang tot het leefloon

Het is vaak moeilijk voor mensen om een goede toegang tot het leefloon te krijgen. Verschillende elementen spelen hier een rol.

Je moet bewijzen dat je behoeftig bent en dat je geen aanspraak kan maken op andere uitkeringen. Soms is er een onduidelijkheid tot het recht op bijvoorbeeld een werkloosheids- of invaliditeitsuitkering. Niet elk OCMW is dan flexibel genoeg om, alvast in afwachting van een definitieve uitspraak in het dossier, een leefloon toe te kennen. Wat mensen dan in de praktijk zonder inkomen zet.

Ook de werkbereidheid kan een drempel zijn. We houden hier geen pleidooi op het recht op luiheid, maar voor veel mensen is het verschil tussen willen werken en kunnen werken moeilijk duidelijk te maken. Bovendien komen mensen die geschorst worden uit de werkloosheidsverzekering terecht bij het OCMW. Dit is geen uitsluitingsgrond van het leefloon, maar kan zorgen voor wantrouwen tegenover de werkbereidheid. Het is van belang dat steeds de maatschappelijke integratie voorop blijft staan. Ondanks de soms erg moeilijke situaties moet gekeken worden hoe men het best komt tot een haalbaar en door beide partijen gedragen individueel traject.

Tenslotte is ook de problematiek van zelfstandigen zeer moeilijk. Eerder hadden we het al over de faillissementsverzekering en de moeilijkheden die daarbij opdoken. Voor het leefloon duiken ook deels dezelfde problemen op. Een zelfstandige in moeilijkheden wacht vaak te lang om hulp te zoeken en te vragen. De maatschappelijk werkers van het OCMW weten niet altijd hoe ze met die specifieke situatie moeten omgaan. Gelukkig zijn er ondertussen opleidingen voor het begeleiden van deze groep, maar nog te weinig maatschappelijk werkers hebben deze gevolgd.

Daarnaast is het bewijzen van behoeftigheid erg moeilijk. Vaak beschikken zelfstandigen nog over onroerende goederen die samenhangen met hun bedrijfsactiviteit, maar hangt hier een grote lening aan vast. De rekeningen van een zelfstandige zijn moeilijker eenduidig te bekijken in functie van de behoeftigheid...⁸⁷ Een samenwerking tussen OCMW's en gespecialiseerde organisaties zoals de vzw's Tussenstap, Efrem en Boeren op een Kruispunt is aan te raden, net als de verderzetting van de opleidingen aan maatschappelijk werkers.

● DE INKOMENSGARANTIE VOOR OUDEREN⁸⁸

Naast de pensioenen, wat sociale zekerheidsuitkeringen zijn, bestaan er ook bijstandsuitkeringen voor gepensioneerden. Het gewaarborgd inkomen voor bejaarden (GIB) werd in 2001 vervangen door de Inkomensgarantie voor Ouderen (IGO). De rechthebbenden op het GIB kregen vanaf toen een IGO, behalve wanneer het bedrag van het GIB hoger lag. In 2013 kregen er nog 7.386 mensen een GIB-toelage.

De IGO voorziet in een minimumuitkering voor 65-plussers. Wie geen pensioen ontvangt of een pensioen dat onder de IGO-drempel ligt, kan beroep doen op de IGO. In tegenstelling tot het leefloon wordt het IGO uitbetaald door de Rijksdienst voor Pensioenen en niet door het OCMW. Ook hier geldt wel dat er eerst een inkomensonderzoek volgt.

De IGO en het GIB zijn aanvullingen op de pensioenen. In de meeste gevallen gaat het dan ook slechts om een beperkt bedrag dat bijgepast wordt bovenop het pensioen.

Zo was dit in 2013 voor 28,5% van de IGO-gerechtigden minder dan € 125. In 39,5% van de gevallen ging het over een bedrag hoger dan € 375.⁸⁹

De Inkomensgarantie voor Ouderen (IGO): wat?

De Rijksdienst voor Pensioenen onderzoekt in bepaalde gevallen automatisch of iemand recht heeft op een IGO (zoals bij een pensioenaanvraag). Personen die een IGO willen bekomen, kunnen echter zelf ook een aanvraag indienen bij de Rijksdienst voor Pensioenen.

Om een IGO te ontvangen worden eerst alle bestaansmiddelen van de betrokkene in kaart gebracht. Er moet ook voldaan worden aan voorwaarden in verband met leeftijd, nationaliteit en woonplaats.

Als de aanvraag aanvaard wordt, zal de betrokkene een bedrag ontvangen dat rekening houdt met zijn gezinssituatie. Het basisbedrag is van toepassing als de betrokkene zijn hoofdverblijfplaats deelt met één of meerdere personen. Het verhoogde bedrag wordt toegekend aan aanvragers die alleen wonen en hun hoofdverblijfplaats dus niet delen met andere personen.

De maximumbedragen resulteren in de volgende maandelijkse uitkeringen:

Datum	Index	Basisbedrag	Verhoogd basisbedrag
01/02/2012	133,42	€ 674,46	€ 1.011,70

Bron: <http://www.onprvp.fgov.be>

De IGO is ongeveer gelijk aan de Europese armoedegrens dankzij een optrekken van het bedrag de voorbije jaren. Dit is een positieve evolutie. Het is belangrijk om deze uitkeringen welvaartsvast te houden, ook in economisch moeilijke tijden. Het voorzien van een inkomen boven de armoedegrens is een van de belangrijkste stappen in de strijd tegen armoede.

Figuur 18: Evolutie van het aantal ontvangers van de IGO en het totaal aantal pensioenontvangers, België, 2002-2011 per 1 januari.⁹⁰

Jaar	Totaal aantal pensioenontvangers	Aantal ontvangers IGO					
		Mannen		Vrouwen		Totaal	
		Aantal	%	Aantal	%	Aantal	% van totaal aantal pensioenontvangers
2002	1.727.153	19.848	27,9	51.268	72,1	71.116	4,1
2003	1.732.724	21.454	29,3	51.681	70,7	73.135	4,2
2004	1.727.273	21.790	30,2	50.326	69,8	72.116	4,2
2005	1.736.238	22.015	31,3	48.277	68,7	70.292	4,0
2006	1.774.111	22.516	32,0	47.949	68,0	70.465	4,0
2007	1.819.927	23.561	32,5	48.844	67,5	72.405	4,1
2008	1.833.378	25.200	32,8	51.541	67,2	76.741	4,2
2009	1.856.017	28.410	33,0	57.789	67,0	86.199	4,6
2010	1.860.493	29.857	33,8	58.368	66,2	88.225	4,7
2011	1.884.221	31.748	34,1	61.251	65,9	92.999	4,9
2012	1.922.163	32.872	34,2	63.377	65,8	96.249	5,0
2013	1.963.308	34.743	34,3	66.670	65,7	101.413	5,2

Toekenning van de IGO: gedeeltelijke automatisering en achterstand

Het IGO wordt niet automatisch toegekend. Wel is er een automatisch onderzoek op de leeftijd van 65. De mogelijke rechthebbenden worden automatisch gevraagd om een aanvraag in te dienen. Hiermee is een grote stap vooruit gezet. Dit is ook te zien aan de stijging van het aantal ontvangers, hoewel dit evenzeer te maken heeft met andere evoluties, zoals de vergrijzing.

Dit wil nog niet zeggen dat het hiermee voor iedereen eenvoudig is om een aanvraag in te dienen. Niet iedereen kan de nodige documenten correct invullen en geeft onmiddellijk de juiste informatie door. Het gevolg hiervan is soms onterechte hoop op een IGO, maar vaak ook vertraging in de aanvraag. Meestal gaat het over onwetendheid of een gebrek aan administratieve vaardigheden. De inhaaloperatie kan dus best vergezeld gaan van een ondersteuning op lokaal niveau. Het OCMW en het middenveld kunnen een belangrijke rol spelen om enerzijds duidelijke informatie te verspreiden en te communiceren en anderzijds de aanvraag mee correct in te vullen.

Enige tijd terug werd de IGO nog niet automatisch onderzocht. Zo zien we een groep die al langer gepensioneerd en verstoken blijft van deze uitkering. Dit kan natuurlijk niet

Het is noodzakelijk dat de pensioendiensten snel een inhaaloperatie inzetten en het automatisch onderzoek naar het recht op een IGO ook uitvoeren voor oudere gepensioneerden. Na de Welzijnscampagne 'Armoede verjaart niet' kondigde de minister van pensioenen aan dat de RVP de inspanningen voor het wegwerken van achterstallige dossiers ging verdubbelen. Dit betekent dat de 13.000 dossier

die eind 2012 op de RVP lagen te wachten op een onderzoek, binnen de 2 jaar kunnen weggewerkt worden. De armoedecijfers bij gepensioneerden doen vermoeden dat er nog een veelvoud van dit getal mogelijk recht zou hebben op de IGO. De RVP is nog niet toe aan het proactief op zoek gaan naar mogelijke rechthebbenden bij de oudere gepensioneerden, daarvoor zijn grotere inspanningen nodig.

Een tweede maatregel was de hervorming van de IGO, waarin enkele positieve evoluties zaten. Daarom reageerden Welzijnscampagne, Okra en het Netwerk tegen Armoede ook positief hierop:

"De pas goedgekeurde hervorming zet enkele belangrijke stappen vooruit. Zo zal de verhuis naar een woonzorgcentrum (WZC) niet langer een verlaging van het IGO met zich mee brengen. Dit was voorheen vaak wel het geval wanneer één van beide partners thuis blijft en de ander diende te verhuizen naar een WZC. Hiermee wordt een lacune in de regelgeving hersteld. Ook voor samenwonen met derden (niet gehuwd of wettelijk samenwonend), wordt de vermogenstoets afgeschaft voor deze derden. Gelukkig, want dit maakte nieuwe samenlevingsvormen voor ouderen met een IGO praktisch onmogelijk. Dit kon betekenen dat ze hun recht op IGO verloren. Dit probleem wordt nu vermeden.

*De verstrenging van de toekenning van de IGO bij samenwonen met gerechtigden op kinderbijslag houdt wel een risico in. Zo kan de zorg voor een inwonend kleinkind een invloed hebben op het recht op de IGO. Dit verdient zeker de nodige aandacht om te evalueren of dit in de praktijk gevolgen zal hebben voor mensen die deze middelen echt nodig hebben. Als dat zo is verwachten we dat de regering dit aanpakt. Deze en andere maatregelen moeten de regels eenvoudiger maken. Hierdoor komen op de pensioendienst tijd en mensen vrij om werk te maken van een snellere toekenning van de IGO."*⁹¹

Onderbescherming met de IGO

De IGO haalt min of meer de armoedegrens, afhankelijk hoe recent de laatste verhoging van het bedrag is geweest. Dat is goed nieuws. Ondanks dat, blijken voor ouderen de extra kosten voor gezondheidsproblemen hoog op te lopen. Op deze manier blijven ze balanceren op de rand van armoede. Dit geldt trouwens ook voor wie met zijn pensioen net boven die armoedegrens zit.

Een grotere factor is de onbekendheid van de IGO. Voor nieuw gepensioneerden is dit probleem aangepakt met een automatisch onderzoek, voor de oudere gepensioneerden blijft dit een pijnpunt. Ze kennen de IGO niet of kijken op tegen de administratie die met het inkomensonderzoek gepaard gaat. Zoals hierboven al gemeld blijft een inhaaloperatie van de pensioendiensten voor die oudere gepensioneerden absoluut noodzakelijk, vooral omdat bij deze groep nog heel wat lage pensioenen zijn.

“Het OCMW wil mij geen geld lenen om een moeilijke periode te overbruggen naar het moment dat mijn pensioen in orde is. Ze zeggen dat de kinderen moeten bijdragen, maar dat werkt niet.”

Vanuit de hulpverlening en maatschappelijk middenveld kan wel druk gezet worden op de diensten door zelf op zoek te gaan naar rechthebbenden en samen met hen de aanvraag in te dienen.

Mensen in armoede geven aan dat het IGO een welkome aanvulling is op een vaak erg laag pensioen. Wel signaleren ze soms moeilijkheden bij de toekenning. Dit proces sleept weleens lang aan waardoor mensen moeten aankloppen bij het OCMW om deze periode financieel te overbruggen. Dit is niet evident. Vooral mensen die voorheen nooit een beroep moesten doen op het OCMW moeten een grote drempel overwinnen. Hoewel het hier louter gaat om een voorschot, verloopt de behandeling in een OCMW toch soms moeilijk en traag. Het is belangrijk om deze moeilijkheid verder te optimaliseren bij de Rijksdienst voor Pensioenen en de OCMW 's, en zo verborgen armoede bij senioren terug te dringen. In figuur 17 kan je zien dat 2,5% van de mensen met een leefloon 65+ zijn, hetgeen te wijten is aan problemen met de IGO.

● TEGEMOETKOMING VOOR MENSEN MET EEN HANDICAP: INKOMENSVERVANGENDE TEGEMOETKOMING (IVT) EN INTEGRATIETEGEMOETKOMING (IT)

Ook voor personen met een handicap bestaat er een bijstandsregeling. De Federale Overheidsdienst (FOD) Sociale Zaken, Directie-Generaal voor Personen met een handicap, is verantwoordelijk voor de erkenning van de handicap, de toekenning en de uitbetaling van de uitkering;

IVT en IT: wat?

De tegemoetkoming voor personen met een handicap bestaat uit twee uitkeringen die elke apart of samen kunnen toegekend worden:

- ▶ De Inkomensvervangende tegemoetkoming (IVT) is een uitkering voor personen van 21 tot 65 (uitzonderingen zijn mogelijk voor jongeren die gehuwd zijn of kinderen ten laste hebben, ouderen boven de 65 kunnen deze uitkering ook blijven ontvangen). Wanneer door je handicap je vermogen om te werken en een loon te verdienen beperkt is tot één derde of minder dan een gezonde persoon, dan kan je een IVT aanvragen. Deze tegemoetkoming wordt bepaald door enerzijds je gezinssamenstelling en anderzijds de beperking tot arbeid door de handicap, de ernst en invloed van de handicap op andere vlakken speelt hier geen rol.
- ▶ De Integratietegemoetkoming (IT) is er voor dezelfde groep als de IVT. Het doel van de uitkering is echter verschillend. De IT wordt bepaald door je beperkte zelfredzaamheid in het dagelijkse leven en geeft op basis daarvan een score die de uitkering bepaalt. Het gaat dan over de mogelijkheid om zich zelfstandig te verplaatsen, eten te bereiden en zelfstandig te eten, verzorging, huishouden ...

In 2012 kregen in totaal 163.336 mensen een IVT en/of een IT. Een forse stijging tegenover het jaar 2000 toen er 115.915 mensen deze uitkeringen ontvingen. 51,6% heeft recht op zowel een IVT als een IT, 38% alleen op een IT, 10,4% alleen op een IVT.

Niet alleen zijn de twee uitkeringen voor verschillende doelstellingen, het bedrag en de toekenning ervan verloopt anders. Voor de IVT is enerzijds de gezinssamenstelling een factor en anderzijds het inkomen van de personen binnen het gezin.

Figuur 19: Maximumbedragen IVT per gezinssamenstelling op 1/09/2013.⁹⁵

Uw gezinssituatie	Het maximumbedrag van uw tegemoetkoming ¹ (EUR)	
	per jaar	per maand
U hebt een partner (huwelijk of samenwonen) ▶ categorie C	13.084,40	1.090,37
U hebt co-ouderschap ▶ categorie C	13.084,40	1.090,37
U hebt een kind van minder dan 25 jaar ten laste, dat wil zeggen een kind waarvoor u: • kinderbijslag ontvangt, • onderhoudsgeld ontvangt, • onderhoudsgeld betaalt. ▶ categorie C	13.084,40	1.090,37
U woont in een voorziening voor personen met een handicap of in een instelling maar u behoudt uw domicilie bij uw partner ▶ categorie C	13.084,40	1.090,37
U woont al 3 maanden in een voorziening voor personen met een handicap of in een instelling maar u behoudt uw domicilie bij uw familieleden (bloed- of aanverwanten tot de 1 ^e , de 2 ^{de} of de 3 ^{de} graad ²) ▶ categorie B	9.813,30	817,78
U woont alleen ▶ categorie B	9.813,30	817,78
U woont in een voorziening voor personen met een handicap of in een instelling en u hebt uw domicilie daar ▶ categorie B	9.813,30	817,78
U woont samen met familieleden (bloed- of aanverwanten tot de 1e, 2de of de 3de graad ³) ▶ categorie A	6.542,20	545,18

Voor de IT zijn de bedragen afhankelijk van een puntensysteem waarmee de zelfredzaamheid gemeten wordt. Het gaat over zich kunnen verplaatsen, zelf eten kunnen bereiden en nuttigen, zichzelf verzorgen en aankleden, de woning onderhouden en huishoudelijke activiteiten kunnen doen, gevaar inschatten en vermijden en contacten onderhouden met andere personen. Op elk van deze categorieën kan je van 0 (geen moeilijkheden) tot 3 (onmogelijk zonder hulp van anderen) scoren. Wanneer het totaal aantal punten 7 of meer is, ontvang je een IT.

Figuur 20: maximumbedragen voor de IT op 1/09/2013.⁹⁶

Uw categorie	Het maximumbedrag van uw tegemoetkoming (EUR)	
	per jaar	per maand
Categorie 1 (7 tot 8 punten)	1.148,76	95,73
Categorie 2 (9 tot 11 punten)	3.914,52	326,21
Categorie 3 (12 tot 14 punten)	6.254,92	521,24
Categorie 4 (15 tot 16 punten)	9.112,63	759,39
Categorie 5 (17 tot 18 punten)	10.337,70	861,48

Bij de IT geldt dat de hoogte van de uitkering afhankelijk is van de inkomsten van de andere gezinsleden.

Tegemoetkoming hulp aan bejaarden (THAB)

Voor wie ouder is dan 65 bestaat er de tegemoetkoming hulp aan bejaarden. Deze is eigenlijk hetzelfde als de integratietegemoetkoming. Ook hier gaat het over de zelfredzaamheid die vermindert. De handicap moet eveneens erkend worden door de FOD Sociale zekerheid. Bij 65-plussers kan dit gaan over een sterk verminderde zelfredzaamheid die samenhangt met de ouderdomsproblemen die opduiken.

De erkenning en de toekenning gebeurt op dezelfde manier als bij de integratietegemoetkoming. De bedragen zijn wel verschillend (figuur 21)

Figuur 21: maximumbedragen van de THAB op 1/09/2013⁹⁷

Uw categorie	Het maximumbedrag van uw tegemoetkoming (EUR)	
	per jaar	per maand
Categorie 1 (7 tot 8 punten)	981,68	81,81
Categorie 2 (9 tot 11 punten)	3.747,30	312,28
Categorie 3 (12 tot 14 punten)	4.556,11	379,68
Categorie 4 (15 tot 16 punten)	5.364,69	447,06
Categorie 5 (17 tot 18 punten)	6.589,77	549,15

Net zoals bij de integratietegemoetkoming is de hoogte van de uitkering afhankelijk van andere inkomsten, zowel van de persoon zelf (pensioen, IGO) als van gezinsleden.

De tegemoetkoming hulp aan bejaarden zal worden geregionaliseerd in het kader van de zesde staatshervorming. De integratietegemoetkoming blijft daarentegen federale materie. Er liggen in deze hervorming kansen om de THAB beter af te stemmen met de zorgverzekering en ervoor te zorgen dat de middelen terecht komen bij wie ze het meest nodig heeft. Waarschijnlijk zullen dus ook de toekenningsvoorwaarden aangepast worden in de nabije toekomst. De armoede bij bejaarden is nog zeer hoog. Niet enkel de lage pensioenen spelen hier een rol, maar ook de hogere kosten die bejaarden hebben. De THAB is een van de instrumenten om hier oplossingen voor te bieden. Hopelijk slaagt men erin om op regionaal niveau te komen tot een regeling die werk maakt van het ondersteunen van wie hulp nodig heeft en een betere inkomensbescherming.

In het licht van de regionalisering moet ook het Brussels Hoofdstedelijk Gewest in de gaten gehouden worden. Voor de zorgverzekering geldt nu een aansluiting op vrijwillige basis voor de Brusselaars, mits de betaling van de bijdrage. Wanneer men zou kiezen voor de integratie van de THAB in dit systeem bestaat de kans dat heel wat Brusselaars door de mazen van het net zullen vallen omdat ze zich niet aansluiten. Dit kan zijn door onbekendheid, de prijs van de aansluiting en de ingewikkelde situatie waarbij er in Brussel zowel een Vlaamse als Waalse regeling bestaat.

Onderbescherming met de IVT en IT

Binnen deze categorie uitkeringen is er een grote kans op onderbescherming. Opnieuw zijn de bedragen van de uitkeringen in vele gevallen te laag en vallen mensen met deze uitkering onder de armoedegrens. Voor wie enkel op deze uitkering een beroep kan doen voor hun inkomen kan dit slechts 75% van de armoedegrens zijn voor alleenstaanden en 66% voor een koppel met twee kinderen (zie figuur 1).

Bovendien hebben mensen met een handicap zo goed als altijd extra kosten die samenhangen met de verminderde zelfredzaamheid, zoals hulp in het huishouden of met de verzorging, aanpassingen aan de woning ...

Ook is er een niet-opname van deze uitkeringen. Onbekendheid en de perceptie van het begrip 'handicap' spelen hierbij een rol. Mensen zien zichzelf niet altijd als iemand met een handicap of een verminderde zelfredzaamheid, hoewel dit wel het geval kan zijn. De meest kwetsbare groepen vallen hierdoor het vaakst uit de boot.⁹⁸

Deze uitkeringen worden soms gelijktijdig met andere uitkeringen opgenomen maar vaak is er ook een overgang van de ene naar de andere uitkering. Niet elke handicap is permanent of is permanent van dezelfde invloed. De overgang van het ene systeem naar het andere zorgt dat bepaalde rechten en tegemoetkomingen kunnen wijzigen, wegvallen of net beschikbaar worden. Dit leidt tot ondergebruik en onderbescherming. Het directoraat-generaal voor personen met een handicap werkt daarom aan vereenvoudigde procedures, automatische toekenning en op elkaar afgestemde definities voor handicap.⁹⁹

Hopelijk slagen deze projecten, ook in samenwerking met de gemeenschappen die op andere beleidsdomeinen zoals welzijn vaak bijkomende tegemoetkomingen en regelingen kennen om kosten voor personen met een handicap te vergoeden.

Zoals al gezegd bij het begin van het deel over de bijstandsuitkeringen gaat er een inkomensonderzoek vooraf aan de uitkeringen. Dit betekent dat wanneer je een partner hebt met een inkomen, je uitkering zal verlagen, zelfs al gaat het om een uitkering om de gevolgen van je handicap te vergoeden. Dit wordt de 'prijs voor de liefde' genoemd. Zeker de IVT-uitkering valt bijna volledig weg wanneer een partner een inkomen heeft. Hierdoor komt de persoon in kwestie in een sterke afhankelijkheidspositie terecht aangezien men bijna geen eigen inkomen meer heeft.¹⁰⁰

De combinatie met werk is vooral voor de personen met een IVT niet evident, zeker niet als je je uitkering wil behouden. De tewerkstelling van mensen met een handicap is niet alleen goed voor de economie, maar vooral voor de mensen zelf. Wie kan werken aan zijn mogelijkheden en capaciteiten in een aangepaste job, heeft hiermee heel wat meer sociale contacten en voldoening. Dit geldt niet wanneer je gedwongen wordt om thuis te blijven door een gebrek aan plaatsen op de arbeidsmarkt, of wanneer je financieel gestraft wordt door de regelgeving.

● GEWAARBORGDE KINDERBIJSLAG

Voor gezinnen met kinderen bestaat er een bijstandsregeling voor de kinderbijslag. Wie geen recht op kinderbijslag kan openen in het kinderbijslagstelsel van de sociale zekerheid kan een beroep doen op de gewaarborgde kinderbijslag.

De financiering van dit systeem, de toekenning en de uitbetaling zijn in handen van de RKW. Het bedrag van de gewaarborgde kinderbijslag is gelijk aan de verhoogde kinderbijslag voor langdurig werklozen.

In de eerste helft van 2013 ontvingen 18.587 kinderen gewaarborgde kinderbijslag in 8.700 gezinnen.¹⁰¹ Dit zijn 0,82% van de kinderen in 0,66% van de gezinnen. Dit aantal is relatief laag aangezien er telkens gezocht wordt naar alle eventuele andere rechten die in een kinderbijslagstelsel gelden. Voor de gewaarborgde kinderbijslag geldt, net als voor het hele stelsel, dat het ondergebruik laag ligt en de toekenning of overgang naar andere stelsels vlot verloopt.

● AANVULLENDE STEUN: OP MAAT OF WILLEKEUR?

Als laatste onderdeel van de structurele sociale inkomensbescherming door sociale zekerheid of bijstand, behandelen we de aanvullende steun door de OCMW's. Nochtans maakt die daar strikt genomen geen deel van uit. Eigenlijk dient de aanvullende steun om de grootste gaten in de paraplu van de sociale bescherming te proberen dichten.

De OCMW-wet van 8 juli 1976, artikel 1 stelt immers: "Elke persoon heeft recht op maatschappelijke dienstverlening. Deze heeft tot doel eenieder in de mogelijkheid te stellen een leven te leiden dat beantwoordt aan de menselijke waardigheid. Er worden openbare centra voor maatschappelijk welzijn opgericht die, onder de door deze wet bepaalde voorwaarden, tot opdracht hebben deze dienstverlening te verzekeren."

Over de dienstverlening zelf hebben we het in het volgende hoofdstuk, maar in dit wetsartikel staat een belangrijke passage. Het OCMW moet ervoor zorgen dat iedereen een leven kan leiden in 'menselijke waardigheid'. Zoals we al tot den treure hebben moeten herhalen op de vorige bladzijden, garanderen onze uitkeringen, zowel uit de bijstand

als uit de sociale zekerheid, niet (langer) een leven in menselijke waardigheid. Ze liggen (ruim) onder de armoedegrens en stellen mensen enkel in staat om te overleven. Zelfs met een baan raakt niet iedereen uit die armoedespiraal.

Vanuit hun opdracht om een leven in menselijke waardigheid te garanderen kunnen OCMW's aanvullende steun verstrekken aan wie het nodig heeft. Het gaat dus niet uitsluitend over mensen die een uitkering van het OCMW krijgen.

Het begrip 'menselijke waardigheid' is te vergelijken met de sociale grondrechten. Het is soms moeilijk om concreet in te vullen wat dit juist is en bovendien ook juridisch niet afdwingbaar te maken. Voor ons is armoede een aanslag op de sociale grondrechten en op de menselijke waardigheid.

Aanvullende steun vanuit het OCMW kan verschillende vormen aannemen: het kan gaan over het aanbieden van hulp- en dienstverlening, materiële steun zoals een voedselhulp, het (gedeeltelijk) betalen van grote kosten zoals een ziekenhuisfactuur of extra financiële steun om de dagelijkse kosten te betalen zoals huisvesting.

Vaste regels bestaan er echter niet. Het hangt af van de concrete situatie van de persoon in kwestie, maar ook van het OCMW en de maatschappelijk werker waar je bij terecht komt. Daar bevindt zich het moeilijke evenwicht tussen een gepersonaliseerde aanpak die rekening houdt met de context, wat goed is. Maar aan de andere zijde de al dan niet sociale instelling van het OCMW en het lokale bestuur en de persoonlijke relatie met de maatschappelijk werker. De grens tussen een individuele aanpak en willekeur is dun.

Individuele aanpak noodzakelijk

De situatie van wie hulpbehoevend is verschilt erg. Wat is de gezinscontext, waar woont iemand en welke kosten komen daarbij kijken, wat is het inkomen van die persoon en even belangrijk wat is het reële inkomen na bijvoorbeeld schuldaflossingen of alimentatie ... Dat aanvullende steun op maat mogelijk moet zijn valt niet te betwisten.

OCMW's ondersteunen en reguleren in aanvullende steun

De OCMW's hebben een moeilijke taak, zij moeten een leven in menselijke waardigheid garanderen voor de inwoners van hun gemeenten, maar zijn tegelijk afhankelijk van externe factoren waarop zij individueel weinig of geen invloed hebben. De uitkeringen zijn te laag. Dit zorgt ervoor dat de OCMW's eigenlijk daar al een pak steun moeten verlenen, niet echt aanvullend, maar om de tekortkomingen van de overheden op regionaal en federaal vlak aan te vullen. Bovendien moeten de OCMW's een deel van de leeflonen zelf ophoesten. Ook krijgen OCMW's bevoegdheden van de hogere overheden waar niet altijd de nodige middelen tegenover staan.

Een OCMW zal dus meer kosten wanneer er meer hulpbehoevenden komen aankloppen. De rekening van het OCMW moet door de lokale overheid aangevuld worden. Hierdoor kan bij de toekenning van aanvullende steun of een leefloon, niet enkel de nood van de persoon in kwestie meespelen, maar ook het budget van het OCMW of de wil van de lokale overheid om te investeren in sociaal beleid.

Niet elke gemeente of OCMW is even rijk. Wanneer je een arme gemeente hebt met een arme bevolking, dan lopen de kosten hoog op en blijven de inkomsten achter. Dit kan voor een gemeente een financiële

strop betekenen, en een tekort aan aanvullende steun voor wie het nodig heeft.

OCMW's worden politiek bestuurd en door een politieke gemeenteraad financieel ondersteund. Hierdoor heb je democratische controle, maar ook een beleid dat uitgaat van een bepaalde politieke visie. Dit kleurt het beleid. Wanneer bestuurders overtuigd zijn van het individuele schuldmodel of geloven dat onderbescherming mensen zal activeren op de arbeidsmarkt, dan zullen ze minder geneigd zijn tot het geven van aanvullende steun aan bepaalde groepen. Soms zal aanvullende steun eenvoudigweg (bijna) niet bestaan, in andere gevallen zal de voorwaardelijkheid sterk doorwegen. Terwijl de toekenning van het leefloon gebonden is aan de federale wetgeving, is de aanvullende steun facultatief. Behalve bij het OCMW zelf, kan je dan niet in beroep gaan tegen een beslissing, wat bij het toekennen van het leefloon wel kan.

Een gemeente kan de afweging maken dat een sociaal beleid enkel meer hulpbehoevenden aantrekt. Dit geldt trouwens niet enkel voor OCMW steun maar ook voor bijvoorbeeld het bouwen van sociale woningen. Op die manier verdwijnen de mensen die hulp nodig hebben natuurlijk niet, ze zullen enkel meer druk zetten op een gemeente met een beter sociaal beleid. Met een betere ondersteuning van de OCMW's zou men de ergste financiële noden kunnen lenigen, naast vanzelfsprekend het verhogen van de basisbedragen van de uitkeringen tot boven de armoedegrens. In ruil voor die ondersteuning kan men ook meer verplichtingen opleggen aan de OCMW's voor het objectiveren van de aanvullende steun. Er bestaat sinds kort een tool ontwikkeld door CEBUD (Centrum voor budgetadvies en –onderzoek) waarmee maatschappelijk werkers aan de slag kunnen gaan (zie kaderstuk). Dit kan een goede basis vormen om werk te maken van deze objectivering.

REMI: een online tool voor aanvullende steun op basis van de budgetstandaard

Wat is REMI?¹⁰²

REMI is een online tool met referentiebudgetten¹⁰³ voor een menswaardig inkomen, die op maat van iedere cliëntsituatie, een budgetoverzicht geeft van vaste kosten, leefkosten en noodzakelijke spaargelden dat toelaat een leven te leiden in menselijke waardigheid. De belangrijkste meerwaarde van REMI is dat het instrument toelaat om op maat te werken, maar hierbij vertrekt van eenvormige criteria om mensen gelijk(w)aardig te behandelen over organisaties en hulpverleners heen. REMI zal voor eenzelfde gezinssituatie eenzelfde budget berekenen ongeacht welk OCMW de oefening maakt, maar zal voor twee verschillende leefsituaties twee verschillende budgetten opleveren, ook als deze oefening binnen eenzelfde OCMW gebeurt.

Voor hulpverleners biedt REMI een goed referentiekader om leefsituaties te beoordelen in functie van de menselijke waardigheid en maakt het tevens zichtbaar welke bijkomende voorwaarden moeten worden gerealiseerd betreffende het versterken van individuele competenties en het toegankelijk maken van publieke goederen en diensten. Ook voor de OCMW-raadsleden kan REMI een belangrijke meerwaarde bieden omdat het hen helpt om vanuit een gemeenschappelijke bril te kijken naar de noodzakelijke voorwaarden voor een menswaardig bestaan en hen kan sensibiliseren tot het voeren van een sociaal inclusief beleid, dat oog heeft voor het verzekeren van een menswaardig leven voor een zo groot mogelijk aantal mensen. De mogelijkheid die het instrument geeft om

elektronische dossiers op te slaan en op te volgen, biedt de bijkomende opportuniteit om op geregelde tijdstippen een overzicht te krijgen van de totale OCMW-uitgaven voor aanvullende financiële steun.

Aandachtspunten bij REMI of andere budgettools

Objectiveren en stroomlijnen is goed. Het kan zoals de ontwikkelaars zeggen, zorgen voor een gelijkwaardige behandeling. Er schuilen ook gevaren in zo'n systeem. Het Netwerk tegen Armoede signaleert een aantal aandachtspunten:

1. De budgetstandaard is een ondergrens. Lager gaan betekent armoede. De budgetstandaard vertrekt vanuit de filosofie dat mensen op verschillende vlakken moeten kunnen participeren, vertaald in korven van goederen, vertaald in prijzen. Dat betekent: te weinig geld voor deftige huisvesting heeft gevolgen voor de leefomgeving van kinderen, heeft gevolgen voor mogelijkheden om werk te zoeken, heeft gevolgen voor gezondheid... We zitten bij de uitsluitingsketting die armoede is. Zonder dit bodembedrag is ontsnappen uit armoede gewoon onmogelijk.

Toegepast op de discussie over aanvullende financiële steun: een aantal OCMW's schrikt ervoor terug de budgetstandaard daarvoor als norm in te voeren want dan zou er worden uitgekomen boven het minimumloon en dat zou een werkloosheidsval betekenen. We zeggen al dat we dat minimumloon opgetrokken

willen. Maar los daarvan: het is maar de vraag hoeveel mensen zonder het bodembedrag van de budgetstandaard voldoende stabiliteit in hun gezin kunnen krijgen om te slagen in hun zoektocht naar werk en dat werk ook te houden. Besparen op hun gezinsbudget betekent een enorme hypotheek op hun slaagkansen.

2. De budgetstandaard moet met grote voorzichtigheid worden toegepast en steeds op maat. Rekening houden met lokale toestanden (is er een supermarkt en is die bereikbaar?), met werkelijke huurprijzen van werkelijk beschikbare woningen, met eenmalige uitgaven waar niet zomaar voor kan gespaard worden, met gezondheidsuitgaven, ... met de mogelijkheden en capaciteiten van mensen om hierin keuzes te maken.
3. Een stroomlijning mag geen beweging naar onder zijn. De aanvullende steun is noodzakelijk om de te lage uitkeringen deels te compenseren.
4. Een persoonlijke aanpak moet mogelijk blijven. Niet alle situaties zijn in modellen te gieten.
5. Het mag niet langer dat OCMW's onder het mom van lokale autonomie ver onder de standaard blijven.

Eindnoten

- 1 Dit deel is gebaseerd op: Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting, Sociale bescherming en armoede, een bijdrage aan politiek debat en politieke actie. Tweejaarlijks verslag 2012-2013 het tweejaarlijks verslag van het interfederaal steunpunt, p.12-14. & FOD Sociale zekerheid, Sociale zekerheid, alles wat je altijd al wilde weten, januari 2013, p. 6-9.
- 2 De kinderbijslag wordt geregionaliseerd in het kader van de zesde staatshervorming waardoor die eventueel van wijzigen in de toekomst.
- 3 Toen nog als Rijksdienst voor Maatschappelijke Zekerheid
- 4 Cijfers EU SILC 2001, www.armoedebestrijding.be/cijfers_aantal_armen.htm, tabel 1k.
- 5 Steunpunt ter bestrijding van armoede en sociale uitsluiting, Sociale bescherming en armoede, een bijdrage aan het politiek debat, tweejaarlijks verslag, 2013, p. 20
- 6 Na de recente hervorming van de brugpensioenregeling is niet enkel de naam gewijzigd, zo moeten deze mensen ook beschikbaar blijven voor de arbeidsmarkt.
- 7 Werklozen die de leeftijd van 58 jaar bereikt hebben of die de leeftijd van 50 jaar bereikt hebben en gedurende minstens 1 jaar werkloosheidsuitkeringen ontvangen hebben en ten minste 38 jaar beroepsverleden als loontrekkende aantonen kunnen de maximale vrijstelling genieten. De werkloze is vrijgesteld van stempelcontrole, moet niet meer ingeschreven zijn als werkzoekende, niet meer beschikbaar zijn voor de arbeidsmarkt en is vrijgesteld van ambtshalve inschrijving in een PWA. Bron: FOD Werkgelegenheid www.rva.be
- 8 www.rva.be Statistieken en studies, samenvatting maart 2014.
- 9 Steunpunt ter bestrijding van armoede en sociale uitsluiting, Sociale bescherming en armoede, een bijdrage aan het politiek debat, tweejaarlijks verslag, 2013, p. 44-45.
- 10 Ministerieel besluit van 28/12/2011 tot wijziging van de artikelen 23 en 25 van het ministerieel besluit van 26 november 1991 houdende de toepassingsregelen van de werkloosheidsreglementering in het kader van de passende dienstbetrekking, p. 81944.
- 11 Binnen een afstand van 60 km wordt de verplaatsingstijd niet in rekening gebracht en kan dus in principe nog hoger oplopen.
- 12 Voor de werkloosheidsuitkeringen vanaf 1/09/2013 is de uitkering van een bevoorrecht samenwonende minimaal € 25,43/dag wanneer de uitkering van de partner onder € 33,05 ligt. Bron www.rva.be
- 13 Idem, p. 41.
- 14 Bron: www.rva.be
- 15 Bron: www.rva.be
- 16 Bron: www.rva.be
- 17 Steunpunt ter bestrijding van armoede en sociale uitsluiting, Sociale bescherming en armoede, een bijdrage aan het politiek debat, tweejaarlijks verslag, 2013, p. 48.
- 18 Idem.
- 19 FGTB Walonne, Consequences de la limitation des allocations d'insertion dans le temps, persbericht, november 2013.
- 20 www.armoedebestrijding.be/cijferstewerkstelling.htm gegevens EU-SILC 2011.
- 21 Dierckx, D. e.a., Armoede en sociale uitsluiting, Jaarboek 2013. Acco, Leuven, 2013, p.360.
- 22 <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&pcode=tesov110>
- 23 Idem als 19.
- 24 In Duitsland worden op mini-jobs geen belastingen geheven, maar de werknemer bouwt er ook geen pensioenrechten mee op. Hij krijgt wel ziekteverzekering. De werkgever moet daarvoor enkel een verlaagde SZ-bijdrage betalen. Zo'n job levert maximaal € 450 netto op per maand voor maximaal 15 uren werk per week.
- 25 Steunpunt ter bestrijding van armoede en sociale uitsluiting, Sociale bescherming en armoede, een bijdrage aan het politiek debat, tweejaarlijks verslag, 2013, p. 33.
- 26 Idem, p.37.
- 27 Idem, p. 37-38
- 28 www.zenito.be
- 29 Steunpunt ter bestrijding van armoede en sociale uitsluiting, Sociale bescherming en armoede, een bijdrage aan het politiek debat, tweejaarlijks verslag, 2013, p. 38.
- 30 <http://www.rsvz-inasti.fgov.be/nl/helpagency/socialrights/socialinsur/index.htm>
- 31 Unizo persmededeling 29 maart 2014
- 32 Steunpunt ter bestrijding van armoede en sociale uitsluiting, Sociale bescherming en armoede, een bijdrage aan het politiek debat, tweejaarlijks verslag, 2013, p. 55.
- 33 Idem.
- 34 Brochure: Het RIZIV in de kijker. Rol, partners en ambitie, 2007, p. 10.
- 35 Belspo Federaal wetenschapsbeleid, Gezondheidskloof tussen sociale groepen neemt toe, persbericht 4 mei 2010, p. 4.
- 36 Idem, p. 5.
- 37 RSZ, Jaarverslag 2012, 2013, Brussel.
- 38 RSZ, Jaarverslag 2012, 2013, Brussel.
- 39 Briels, G., Mensen in armoede, Cahier Welzijnsgids, 2012, p. 96-99.
- 40 <https://www.cm.be/diensten-en-voordelen/ziekte-en-behandeling/specifieke-regelingen/verhoogde-tegemoetkoming/voorwaarden.jsp>
- 41 <https://www.cm.be/diensten-en-voordelen/ziekte-en-behandeling/specifieke-regelingen/verhoogde-tegemoetkoming/voordelen.jsp>
- 42 In Wallonië en Brussel bestaan er ook de 'Maisons Médicales' die in grote lijnen op dezelfde manier werken. Ook daar zijn ze voornamelijk actief in stedelijke omgevingen.
- 43 http://www.riziv.fgov.be/citizen/nl/medical-cost/SANTH_4_3_1.htm
- 44 Schokkaert, Erik, e.a., Evaluatie van de effecten van de maximumfactuur op de consumptie en financiële toegankelijkheid van de gezondheidszorg. Equity and patient behaviour (EPB), 2008, Brussel, Federaal Kenniscentrum voor de Gezondheidszorg.
- 45 <https://www.fsmb.be/news/83-geconventioneerde-artsen>
- 46 Vlaams centrum schuldenlast, Onderzoeksrapport Cijfer- en profielgegevens van de Vlaamse huishoudens in budget- en/of schuldhulpverlening anno 2013, 2014, p. 48.
- 47 Steunpunt ter bestrijding van armoede en sociale uitsluiting, Sociale bescherming en armoede, een bijdrage aan het politiek debat, tweejaarlijks verslag, 2013, p. 79.
- 48 Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel-Hoofdstad, Welzijnsbarometer, Brussels Armoederapport 2012, Brussel.
- 49 <http://www.cm.be/diensten-en-voordelen/ziekte-en-behandeling/ziekte-en-invaliditeitsuitkering/voorwaarden/werknemers.jsp>
- 50 FOD Sociale zekerheid, Sociale zekerheid, alles wat je altijd al wilde weten, januari 2013, p. 56.
- 51 Idem. p. 55.
- 52 Steunpunt ter bestrijding van armoede en sociale uitsluiting, Sociale bescherming en armoede, een bijdrage aan het politiek debat, tweejaarlijks verslag, 2013, p. 83
- 53 http://www.liberalemutualiteit.be/c/document_library/get_file?uuid=590dd677-8f47-406f-b63c-8eaec0bb4777&groupId=10138
- 54 Een regelmatige werknemer moet gedurende zes maanden uitkeringsgerechtigd zijn en een aantal gewerkte dagen gedurende een bepaalde periode kunnen bewijzen, ook het loon speelt een rol. Voor correcte informatie over jouw situatie neem je best contact op met je mutualiteit.
- 55 Bron: RIZIV, Cijfers op 1/05/2014, de meest recente cijfers: <http://www.riziv.be/citizen/nl/allowances/amounts/last/allowances01.htm>
- 56 Cijfers RIZIV op 1 september 2013.
- 57 FOD Sociale zekerheid, Sociale zekerheid, alles wat je altijd al wilde weten, januari 2013, p. 56.
- 58 KVG, Studie n.a.v. Europees jaar ter bestrijding van de armoede en sociale uitsluiting, 2010.
- 59 Steunpunt ter bestrijding van armoede en sociale uitsluiting, Sociale bescherming en armoede, een bijdrage aan het politiek debat, tweejaarlijks verslag, 2013, p. 80.

- 60 Bron: www.admb.be
- 61 Vlaams Patiëntenplatform, Knelpuntennota over toegelaten arbeid, maart 2013, p. 2.
- 62 RIZIV, Verklarende factoren met betrekking tot de stijging van het aantal invaliden – loontrekkenden, 2011, Brussel. Dit cijfer is erg globaal en spreekt zich uit over een heterogeen publiek in leeftijd, geslacht, sociale situatie ... en is dus slechts indicatief.
- 63 Steunpunt ter bestrijding van armoede en sociale uitsluiting, Sociale bescherming en armoede, een bijdrage aan het politiek debat, twejaarlijks verslag, 2013, p. 81.
- 64 Wie meer wil weten over de situatie van ouderen in armoede kan het dossier 'Armoede verjaart niet' nog steeds bestellen via www.welzijnszorg.be
- 65 Welzijnszorg, Armoede verjaart niet, campagnedossier, 2012, p. 19-27.
- 66 Ook periodes zoals werkloosheid, zwangerschap, ziekte of tijdskrediet worden gelijkgesteld

- voor de berekening van je loopbaan. Door de berekeningswijze op basis van het laatste loon ontstaat hierdoor weinig verlies voor de betrokkenen.
- 67 <http://www.dekamer.be/FLWB/pdf/53/1411/53K1411003.pdf>
- 68 Pensioenatlas Jos Berghman 2010
- 69 Rijksdienst voor pensioenen, Maandelijks statistiek van de sociale uitkeringen, januari 2013
- 70 Presentatie Prof. Jos Berghman, Colloquium Toereikende pensioenen, Groen, 4 mei 2012, Brussel.
- 71 FOD Sociale zekerheid, Sociale zekerheid, alles wat je altijd al wilde weten, januari 2013, p. 21.
- 72 Bron bedragen: www.rkw.be
- 73 <http://www.rkw.be/nl/Handicaped/who0.php>
- 74 Dierckx, D. e.a., Armoede en sociale uitsluiting, Jaarboek 2013. Acco, Leuven, 2013, p. 360.
- 75 RKW, Toespraken 75 jaar kinderbijslag, 24

- november 2005, Brussel, p. 14.
- 76 Idem, p. 13.
- 77 www.decenniumdoelen.be
- 78 Wet van 26 mei 2002 betreffende het recht op maatschappelijke integratie.
- 79 Idem
- 80 Cijfers: www.armoedebestrijding.be
- 81 <http://www.vvsg.be/Lists/Nieuws/default.aspx?id=2081&Source=http%3A%2F%2Fwww.vvsg.be%2FPages%2Fdefault.aspx>
- 82 Dierckx, D. e.a., Armoede en sociale uitsluiting, Jaarboek 2013. Acco, Leuven, 2013, p. 358.
- 83 POD MI, Statistisch rapport nummer 7, april 2014, p. 12-13.
- 84 Idem, p. 13.
- 85 Idem, p. 15.
- 86 Idem, p. 14.
- 87 Steunpunt ter bestrijding van armoede en sociale uitsluiting, Sociale bescherming en armoede, een bijdrage aan het politiek debat, twejaarlijks

- verslag, 2013, p. 53-54.
- 88 Welzijnszorg, Armoede verjaart niet, campagnedossier, 2012, p. 19-27. Cijfer geüpdatet.
- 89 Dierckx e.a., (red.), Armoede en sociale uitsluiting. Jaarboek 2013, Acco, p. 375.
- 90 Dierckx e.a., (red.), Armoede en sociale uitsluiting. Jaarboek 2013, Acco, p. 374.
- 91 Persbericht Inkomensgarantie voor ouderen (IGO): enkele belangrijke stappen vooruit, maar echte garantie blijft uit, 13 maart 2013, Welzijnszorg, Okra & Netwerk tegen Armoede.
- 92 FOD Sociale Zekerheid, De inkomensvervangende tegemoetkoming en integratietegemoetkoming, brochure 1 september 2013, p. 5.
- 93 Idem, p. 7-8.
- 94 FOD Sociale Zekerheid – Directie-Generaal Personen met een handicap, Jaaroverzicht 2012 in cijfers, 2013, Brussel.
- 95 FOD Sociale Zekerheid, De inkomensvervangende tegemoetkoming en integratietegemoetkoming, brochure 1 september 2013, p. 6-7.
- 96 Idem, p. 9.
- 97 FOD Sociale Zekerheid, De tegemoetkoming hulp aan bejaarden, brochure 1 september 2013, p. 6.
- 98 Steunpunt ter bestrijding van armoede en sociale uitsluiting, Sociale bescherming en armoede, een bijdrage aan het politiek debat, twejaarlijks verslag, 2013, p. 85.
- 99 Idem, p.86.
- 100 Idem.
- 101 Rijksdienst voor kinderbijslag van werknemers, Halfjaarlijkse statistieken 2013/1, 2013, p. 48-49.
- 102 http://www.cebud.be/wetenschap_remi.php
- 103 De referentiebudgetten zijn wetenschappelijk berekende bedragen van wat iemand nodig heeft om minimaal te participeren aan de samenleving. Ze worden samengesteld op basis van goederen en diensten die men nodig heeft op verschillende levensdomeinen. Er bestaan referentiebudgetten voor verschillende gezinstypes. Meer info: www.menswaardiginkomen.be

Aanbevelingen sociale bescherming:

- ❖ Alle uitkeringen en vervangingsinkomens optrekken tot boven de armoedegrens.
 - Het verfijnen van de gebruikte armoedegrens. De armoedegrens dient jaarlijks geactualiseerd te worden op basis van de verwachte evolutie van het BNP, van de daaruit verwachte evolutie van het mediaaninkomen én rekening houdend met de welvaartsvastheid. De adequaatheid van de armoedegrens dient per gezinstype getoetst te worden door middel van de budgetstandaard.
 - Het optrekken van alle uitkeringen tot boven die armoedegrens, rekening houdend met de gezinssamenstelling.
 - Het aanhouden van de indexering. De index mag niet worden uitgehouden. Noch rechtstreeks, door bv. bepaalde prijzen van consumptiegoederen niet mee op te nemen in de berekening van de index, noch onrechtstreeks, door bijvoorbeeld op een niet duurzame manier in te grijpen op de prijs van bepaalde goederen.
 - Het garanderen van de welvaartsvastheid. In de komende regeerperiode betekent dit een supplementaire verhoging van 2x 3% van alle minimumuitkeringen voor 2018.
 - Start een discussie op over het statuut samenwonende en de individualisering van bepaalde rechten en uitkeringen. Samenwonen mag niet langer leiden tot een groter armoederisico.
- ❖ Geef iedereen voldoende tijd om een baan te vinden die voldoet aan hun ervaring en/of diploma.
- ❖ Jongeren mogen niet sneller in een andere job gedwongen worden dan andere leeftijdsgroepen.
- ❖ Schaf de versterkte degressiviteit in de werkloosheidsuitkeringen af.
- ❖ Verkort de inschakelingstijd voor jongeren opnieuw naar negen maanden.
 - Zorg voor een evaluatiesysteem van het zoekgedrag tijdens de inschakelingstijd aangepast aan het profiel van kwetsbare jongeren, met aandacht voor persoonlijk contact en minder administratieve drempels.
- ❖ Investeer in goede arbeidsbemiddeling:
 - Voldoende arbeidsbemiddelaars voor het aantal werkzoekenden.
 - Trajecten op maat van kwetsbare groepen met voldoende tijd en middelen om echt werk te maken van Werk & Welzijn.
 - Persoonlijke dienstverlening op een bereikbare afstand.
- ❖ Het minimumloon optrekken zodat wie werkt uit de armoede blijft en het verschil tussen een uitkering en een loon voldoende hoog blijft.
- ❖ De bijkomende kosten voor mobiliteit, kinderopvang ... die komen kijken bij werk moeten beperkt worden door het voorzien van basismobiliteit voor iedereen en voldoende, betaalbare kinderopvang.
- ❖ Zorg voor een mobiliteitsplan voor industrieterreinen en KMO-zones.
- ❖ De faillissementsverzekering voor zelfstandigen moet omgevormd worden tot een stopzettingsverzekering voor zelfstandigen in moeilijkheden.
- ❖ Stem preventiecampagnes af op mensen in armoede. Doe dit door mensen in armoede en hun organisaties van bij de ontwikkeling van preventiecampagnes te betrekken.
- ❖ Versterk de eerstelijnszorg. Zowel het aanbod van de eerstelijnszorg als de toegankelijkheid moeten aangepakt worden. Uitstel van zorg leidt tot grotere gezondheidsproblemen en –kosten.
- ❖ Versterk de verplichte ziekteverzekering. Private hospitalisatieverzekeringen zijn onbereikbaar voor mensen in armoede en leiden tot een gezondheidszorg met twee snelheden.
- ❖ Ken de verhoogde tegemoetkoming (VT) in de gezondheidszorg automatisch toe. Ook de VT op basis van inkomen moet geautomatiseerd worden.
 - Bij automatisering is er steeds een druk richting vereenvoudiging, dat mag niet leiden tot eenheidsworst of nieuwe uitsluitingen. Bovendien is er het gevaar dat maatwerk niet meer wordt toegelaten.
 - Automatisering mag er absoluut niet toe leiden dat men kiest voor het uithollen van het recht zelf, bv. wegens budgettaire overwegingen of omdat men uit grote verschillen in de huidige praktijk de strengste zou kiezen.
- ❖ Breid de forfaitaire eerstelijnszorg uit door gerichte steun bij de opstart van wijkgezondheidscentra, ook in landelijke gebieden.
- ❖ Voer de maximumfactuur voor de thuiszorg in.
- ❖ Zorg voor de automatische toekenning van de sociale derdebetalersregeling en breid deze uit naar andere zorgverstrekkers.
- ❖ Excessieve winsten van de farmaceutische industrie, dure onnodige onderzoeken ... zetten zware druk op de betaalbaarheid van de gezondheidszorg voor de overheid en voor de patiënt.
- ❖ Hervorm de ziekenhuisfinanciering zodat ziekenhuizen niet langer beroep moeten doen op excessieve ereloon-supplementen om hun eigen rekening rond te krijgen.
- ❖ Zorg voor tariefzekerheid voor de patiënt. De onzekerheid die ontstaat door niet-, gedeeltelijk en volledig geconventioneerde artsen, zorgt voor onverwachte rekeningen en opnieuw een gezondheidszorg op twee snelheden. Verplicht in de toekomst de aansluiting bij de conventie voor alle artsen.
- ❖ Terug aan de slag gaan na een periode van arbeidsongeschiktheid moet aangemoedigd worden. Toch is een terugval niet uit te sluiten. Een financiële straf door een lagere uitkering na een terugval (omwille van een lager loon) moet vermeden worden.
- ❖ Wie aan de slag gaat, kan door een hoger inkomen verschillende sociale voordelen verliezen. Om werken aan te moedigen zijn geleidelijke systemen, zoals bij de verhoogde kinderbijslag waarbij de tegemoetkoming niet onmiddellijk wegvalt, beter. Zo vermijd je werkloosheidsvallen of het verlies van sociale rechten bij tijdelijke tewerkstelling of bij het opnieuw aan de slag gaan na een periode van arbeidsongeschiktheid.
- ❖ Het systeem van progressieve tewerkstelling moet beter bekendgemaakt worden bij werknemers, werkgevers en adviserend geneesheren. Zodat

meer mensen hier een beroep op kunnen doen, maar ook dat de regelgeving goed nageleefd wordt zonder dat de werknemer nadeel ondervindt door meer dan 50% te werken.

- ❖ Zorg voor een eenduidige erkenning van (arbeids) handicaps zodat mensen niet van het ene naar het andere systeem worden gestuurd en ze uiteindelijk noch via het RIZIV, noch via de RVA ondersteund worden.
- ❖ Als we iedereen die wil en kan werken aan de slag willen krijgen dan is er nood aan voldoende arbeidsplaatsen die kwaliteitsvol zijn. Dit geldt zeker voor wie meer kwetsbaar is op de arbeidsmarkt door een lage scholing of een arbeidshandicap.
- ❖ De gezondheidskloof en meer bepaald de beperkte levensverwachting in goede gezondheid voor laaggeschoolden moet meegenomen worden als belangrijk aandachtspunt in de discussie over langer werken.
- ❖ De eerste pensioenpijler versterken. Het wettelijk pensioen is de basis en moet een leefbaar pensioen zijn.
- ❖ De pensioenen automatisch welvaartsvast maken zodat de koopkracht van de gepensioneerden behouden blijft. Prioritair moet er ingezet worden op de laagste pensioenen.
- ❖ Afschaffen van de fiscale aftrek voor de derde pijler (pensioensparen) bij al wie over een tweede pijler beschikt. Met de vrijgekomen middelen wordt de eerste wettelijke pijler versterkt. Dit gaat samen met een veralgemeende gesolidariseerde tweede pijler.

- ❖ Behouden van de koppeling van de IGO aan de Europese armoedegrens.
- ❖ De IGO moet toegekend worden met de minst mogelijk administratieve drempel. Duidelijke informatie en lokale ondersteuning moeten hierbij helpen.
- ❖ De Rijksdienst voor Pensioenen moet versneld het automatisch onderzoek naar mogelijke rechthebbenden op de IGO uitvoeren. Oudere gepensioneerden die dit onderzoek nog niet gehad hebben, moeten dit binnen de twee jaar krijgen.
- ❖ Ouderen hebben vaak hogere kosten omwille van gezondheid, extra zorg, renovatie van de woning... Lokale overheden en middenveldorganisaties moeten extra inspanningen doen om de groep 65-plussers te ondersteunen bij het aanvragen van premies en tegemoetkomingen.
- ❖ De regionalisering van de kinderbijslag mag de vlotte uitbetaling niet in gevaar brengen, noch in Vlaanderen, noch in Brussel.
- ❖ Kinderbijslag draagt bij tot het verminderen van het welvaartsverlies van huishoudens met kinderen. Kinderbijslag moet daarom minstens een gelijke tred houden met de groei van de welvaart.
- ❖ Kinderbijslag bestaat uit een forfaitair bedrag dat voor elk kind gelijk is. Dit bedrag wordt aangepast aan de reële kostenevolutie van de kinderen waardoor de effectiviteit van de kinderbijslag op peil blijft.
- ❖ De kinderbijslag wordt verhoogd in functie van het sociale statuut van het huishouden. Een sociale toeslag, na sociaal onderzoek, is mogelijk wanneer de ouder werkloos (na 6 maanden), ziek of invalide

of gepensioneerd is, een Inkomens garantie voor Ouderen geniet of wanneer het kind leeft in een eenoudergezin, of de ouder een leefloon ontvangt.

- ❖ Huishoudens die in een collectieve schuldenregeling zitten kunnen eveneens een verhoging van de kinderbijslag krijgen.
- ❖ Huishoudens die zich in een gelijkaardige sociaaleconomische situatie bevinden, moeten een sociale toeslag kunnen krijgen. Belangrijke voorwaarde hierbij is wel dat de sociaaleconomische situatie van deze huishoudens op een objectieve manier wordt vastgesteld. Bij een stijging van het aantal rechthebbenden op een sociale toeslag dient het budget dat beschikbaar is voor kinderbijslag evenredig te stijgen met het aantal rechthebbenden op zo'n sociale toeslag.
- ❖ Het bedrag dat binnen het budget aan sociale toeslagen besteed wordt, wordt verdubbeld.
- ❖ Het huidige uitdoofstelsysteem voor gezinnen die een beter sociaal statuut krijgen, blijft behouden. Zo vermijden we werkloosheidsvallen.
- ❖ De kinderbijslag wordt verhoogd omwille van: de leeftijd van het kind, de zorgnood van het kind en de gezinsgrootte.
- ❖ De Vlaamse regeling moet antwoorden op moeilijke situaties mogelijk maken. We denken hier aan een regeling inzake de verdeling van kinderbijslag voor kinderen die geplaatst worden waarbij de ouders de mogelijkheid krijgen om het kind mee op te voeden. We denken ook aan kinderen van dakloze gezinnen.

- ❖ Het OCMW moet altijd werken aan het recht op maatschappelijke integratie.
- ❖ Een geïndividualiseerd traject dient steeds in overleg te worden opgemaakt.
- ❖ Tewerkstelling of vrijwilligerswerk kan deel uitmaken van het traject naar maatschappelijke integratie. Verplicht vrijwilligerswerk of klusjes uitvoeren zonder omkadering draagt niet bij tot dit doel.
- ❖ Het leefloon moet solidair gedragen worden door de federale overheid. De lokale overheden moeten verplicht worden tot een kwalitatieve en toegankelijke hulpverlening.
- ❖ Het OCMW moet bijspringen wanneer mensen hun rechten op andere tegemoetkomingen (tijdelijk) niet kunnen uitoefenen. Bijvoorbeeld door voorschotten te geven voor de toekenning van de IGO.
- ❖ Vergoedingen om de extra kosten van een handicap te compenseren zouden geïndividualiseerd moeten zijn. Zo zorgt het wegvallen van de IVT-uitkering bij vele mensen voor inkomensarmoede en sterke afhankelijkheid van de partner.
- ❖ Aanvullende steun moet objectief toegekend worden. Instrumenten zoals REMI en de budgetstandaard dienen hierbij gebruikt te worden.
- ❖ Harmonisering van de aanvullende steun mag geen nivellering naar onder betekenen.
- ❖ De menselijke waardigheid garanderen moet steeds voorop staan bij het toekennen van aanvullende steun.

Mensen zonder papieren: zwaar onderbeschermd maar niet rechteloos

Mensen zonder papieren hebben niet dezelfde bescherming. Ze hebben geen recht op jaarlijkse vakantie, werkloosheidsuitkeringen, pensioen ... Ze moeten leven in een situatie van zware onderbescherming. Maar dat betekent niet dat ze volledig rechteloos zijn. Ook voor hen gelden nog steeds de mensen- en kinderrechten.

Werk

Wie werkt heeft altijd recht op een loon. Ook als je zwartwerk doet. In principe moet de werkgever steeds het wettelijk minimumloon respecteren. De werkgever moet steeds een verzekering voor arbeidsongevallen afsluiten. Op dat vlak gelden dezelfde regels als voor werknemers met papieren. Ook het doorbetalen van het loon bij ziekte geldt voor deze werknemers.

Althans dit is de theorie. In de praktijk zal er zelden het minimumloon uitbetaald worden en zijn mensen vaak al blij als het loon dat zij met hun werkgever afgesproken hebben, betaald wordt. Ook de verplichte verzekering voor arbeidsongevallen blijft meestal fictie. Wanneer er echter een serieus arbeidsongeval plaatsvindt komt men in grote problemen. De verhalen halen soms de media, mensen die gedumpt worden voor een hospitaal of, nog erger, langs de kant van de weg.

Hoewel mensen zonder papieren een zekere bescherming hebben, is het zeer moeilijk om deze af te dwingen. Zo blijkt ook uit het jaarverslag 2013

van OR.C.A (organisatie voor clandestiene arbeidsmigranten). Er werd bij hen voor € 95.600 achterstallig loon gemeld in 38 zaken. Ze konden daar door bemiddeling of gerechtelijke procedures uiteindelijk € 12.561 van recupereren. Hierbij moet opgemerkt dat het ging om het afgesproken loon (aan het minimumloon was het achterstallig loon nog veel hoger) en dat dit slechts het topje van de ijsberg is. Het valt zeer moeilijk te bewijzen hoeveel je gewerkt hebt en aan welke voorwaarden wanneer er niks officieel op papier staat. Bovendien is de drempel om je rechten af te dwingen hoog. In de campagne 'Werk armoede weg' van 2010 stond Welzijnszorg uitgebreid stil bij de vraag voor een 'veilig loket' zodat mensen zonder papieren ook hun rechten konden afdwingen zonder dat daar negatieve gevolgen voor hun verblijf aan gekoppeld worden.

Meer info: www.orcasite.be

Gezondheid

Mensen zonder papieren hebben geen rechten op arbeidsongeschiktheids- of invaliditeitsuitkeringen. Ook tot de gewone verzekering voor geneeskundige zorgen hebben zij geen toegang. Wel hebben zij recht op 'dringende medische hulp' in volgende gevallen:

- Ze zijn zonder wettig verblijf in het land
- Ze verblijven op het grondgebied van het OCMW
- Ze hebben geen eigen financiële middelen om de medische zorgen te betalen

- Een arts attesteert dat ze nood hebben aan medische zorgen via het aanbrengen van de bewoording 'dringende medische hulp' op een attest.

Als deze voorwaarden voldaan zijn, kan het OCMW van de verblijfplaats een betalingsverbintenis of requisitorium (d.i. een akkoord om de medische zorgen te betalen) afleveren waarmee de betrokkene een zorgverstrekker kan raadplegen. Indien de medische situatie van die aard is dat er geen tijd is om op voorhand een betalingsverbintenis te vragen aan het OCMW van de verblijfplaats dan kan de zorgverstrekker aan het OCMW van zijn woonplaats vragen om de kosten ten laste te nemen.

Het is van groot belang dat de hulpvrager tijdens of onmiddellijk na de zorgen zijn situatie kenbaar maakt want het OCMW heeft maar 45 dagen tijd om het ministerie van maatschappelijke integratie op de hoogte te brengen van een eventuele tussenkomst.¹

¹ www.medimmigrant.be

In principe kunnen mensen zonder papieren ook alle nodige zorgen krijgen. Toch is de realiteit voor deze groep anders:

- Wat is dringende medische hulp? Het OCMW moet zijn goedkeuring geven en de praktijken verschillen op lokale basis. In 2013 won 'De Kraamvogel', een centrum voor perinatale zorg, de Prijs Armoede Uitsluiten van Welzijnzorg. Bij de uitreiking bevestigde de bevoegde staatssecretaris dat perinatale hulp wel degelijk onder de dringende medische hulp valt, voordien was dit niet duidelijk.
- Na een medische behandeling volgen er nog heel wat kosten. Ook wie wel verzekerd is, wordt niet altijd terugbetaald. Als je zonder papieren leeft en zonder inkomen zit, kan je niet altijd die kosten dragen, waardoor de gezondheids-toestand opnieuw verslechtert. Hetzelfde geldt voor slechte huisvesting, gebrek aan kledij aangepast aan het weer ...
- Mensen zonder wettig verblijf zijn niet altijd op de hoogte van het bestaan van de regeling dringende medische hulp. Dit leidt tot uitstel en afstel van zorg. Met alle gevolgen van dien.
- Hoewel dokters en verplegers gebonden zijn aan het beroepsgeheim hebben mensen angst om een beroep te doen op zorg. Ze vrezen ook hier (onterecht) dat er naar hun verblijfspapieren zal gevraagd worden en indien nodig de bevoegde diensten zullen verwittigd worden.
- Er wordt ook melding gemaakt van onterecht doorverwijzen door ziekenhuizen en zorgvers-

trekkers. Dit valt moeilijk te controleren en te verifiëren. De administratieve last of andere barrières worden gemeld als uitvlucht. Dit mag nooit een reden zijn om zorgen te weigeren.

- In principe moet een arts de dringende medische nood vaststellen en moet het OCMW dit aanvaarden, waarop de hulp kan starten. Wanneer het nodig is kan eerst de nodige hulp verstrekt worden (een spoedgeval). Er is soms heel wat discussie tussen de arts en het OCMW waarbij ze beiden naar elkaar kijken voor de nodige documenten en voor de vergoeding van het eerste consult. Op die manier wordt de dringende medische hulp in de praktijk niet gegarandeerd.
- Zeker in Brussel is er dikwijls discussie welk OCMW moet tussenkomen. Mensen zonder wettig verblijf hebben vaak ook geen vast verblijf. Wanneer gemeentegrenzen zo kriskras door de stad lopen leidt dit tot discussies tussen OCMW's. Opnieuw ten koste van de gezondheid van mensen.

In 2012 stelden organisaties zoals Samenlevingsopbouw Brussel, Medimmigrant, Dokters van de wereld, Pigment vzw en JES een memorandum op omtrent dringende medische hulp. Dit is nog steeds downloadbaar op http://pigmentvzw.files.wordpress.com/2012/05/memorandum_nl_scherm.pdf

OR.C.A – organisatie voor clandestiene arbeidsmigranten

02/274 14 31

info@orcasite.be

www.orcasite.be

OR.C.A. wil de werksituatie van werknemers zonder papieren verbeteren. OR.C.A wil dat zij zowel in theorie als in de praktijk aanspraak kunnen maken op hun rechten. OR.C.A gelooft immers dat uitbuiting geen plaats mag hebben in onze welvaartsmaatschappij. Zo bewijzen we een dienst aan alle werknemers op de Belgische arbeidsmarkt.

OR.C.A. bouwt aan een werking op verschillende niveaus: samenwerking met relevante actoren zoals vakbonden, beleids mensen, sociale inspectie, zelforganisaties en NGO's. De werking is uitdrukkelijk beperkt tot het thema 'arbeid'. Discussies over legale mogelijkheden voor arbeidsmigratie volgen we op de voet.

OR.C.A werd opgericht in 2003. Op dat moment was de werksituatie van mensen zonder papieren nog maar weinig gekend. Werknemers zonder papieren – of 'clandestiene arbeidsmigranten' - vonden maar zelden hun weg naar instanties die hun arbeidsrechten zouden kunnen verdedigen, zoals bijvoorbeeld de vakbonden.

Nochtans was het wel duidelijk dat de meeste mensen zonder papieren op de één of andere manier werkten, voor het overgrote deel in het zwart. Zij hebben immers geen andere mogelijkheid om te overleven en hun gezin te voeden.

Opzoekwerk wees uit dat ook werknemers zonder papieren in België over heel wat arbeidsrechten beschikken. Maar omdat ze hun rechten niet kennen, omdat ze bang zijn om uitgewezen te worden, of omdat ze weinig alternatieven hebben om in hun levensonderhoud te voorzien, worden die rechten niet in de praktijk gebracht.

OR.C.A. wil daar verandering in brengen. Daarom informeren ze werknemers (en degenen die hen begeleiden) over hun rechten en staan hen bij wanneer ze die rechten willen afdwingen. OR.C.A. brengt het perspectief van werknemers zonder papieren op tafel telkens er wordt gesproken over 'illegale arbeid', 'arbeidsmigratie', en andere hete hangijzers.

ATD Vierde Wereld Afdeling Limburg

Project: De Papiermolen

goossens.marcus@telenet.be

www.atd-vierdewereld.be

De Internationale Beweging ATD Vierde Wereld is een niet-gouvernementele organisatie (NGO) voor armoedebestrijding.

Ze werd in 1957 door de Franse priester Joseph Wresinski opgericht samen met de inwoners van een sloppenwijk in de Parijse agglomeratie. Omdat Joseph Wresinski zelf in armoede opgroeide had hij een eigen kijk en inzicht in de realiteit van armoede en de wijze waarop ze kan worden bestreden: met de armsten zelf en vanuit hun ervaringen en kennis. ATD is actief in heel België en erkend als landelijke vereniging waar armen het woord nemen.

'Project De Papiermolen'

ATD Vierde Wereld Limburg zette het project "De Papiermolen" op. Ze nemen kennis van de concrete problemen die zich stellen voor de (kans)armen wanneer zij geconfronteerd worden met officiële documenten zoals uitnodigingen om zich bij een publieke overheid aan te bieden, facturen, ingebrekestellingen en eventueel aangezegde beslagen van ondernemingen en nutsbedrijven ... Samen met de mensen zetten ze de nodige stappen om deze problemen aan te pakken.

"De Papiermolen" neemt in naam van de mensen in armoede contact op met de overheids- en privéinstanties, met juridische actoren zoals advocaten, notarissen en deurwaarders. De bedoeling van deze dienstverlening is het probleem dat zich voordoet, op te lossen en aan de kansarme de nodige informatie te geven zodat zij in staat zijn in de toekomst op eigen kracht het hoofd te bieden aan zulke problemen.

Het is het resultaat van een actieve samenwerking tussen Vriendschap vzw en de medestandersgroep ATD Vierde Wereld Limburg.

'De Papiermolen' is momenteel te bezoeken in Café Anoniem, Mouterijstraat, 8 te 3500 Hasselt, elke donderdag van 14u00 tot 17u00.

Deel 2

Toegankelijke en kwalitatieve diensten

1. Recht hebben versus recht krijgen

In het vorige deel werd er een hele opsomming gegeven van allerlei uitkeringen, tegemoetkomingen en premies binnen de sociale zekerheid en de sociale bijstand. Naast die rechten is er nog een veelvoud aan andere tegemoetkomingen op alle mogelijke domeinen en door alle mogelijke instanties en niveaus. Allemaal dingen waar je recht op (kan) hebben. Bovendien heb je in ons land ook recht op allerlei dienstverlening. Dit is een zeer ruim domein: je hebt recht op goede zorgen, je hebt recht op arbeidsbemiddeling, je hebt recht op schuldhulp ...

Er is echter een groot verschil tussen recht hebben en het recht ook krijgen. Het gaat dan zowel over het ontvangen van een bepaalde tegemoetkoming of uitkering, het krijgen van de gepaste hulp en de kwaliteit van die hulp- of dienstverlening.

Het hebben van een recht, zonder het te krijgen, noemen we 'non-take-up'. Deze term omvat heel wat verschillende oorzaken waarom je een recht niet krijgt: gebrek aan kennis, onduidelijke regelgeving, het niet aanvragen wegens te hoge administratieve drempels ...

In de strijd tegen onderbescherming is een goede toekenning van rechten aan al wie er recht op heeft cruciaal. Het hebben van een recht heeft immers geen invloed op je leefsituatie zolang je het recht niet krijgt.

Bekende voorbeelden zijn de verhoogde tegemoetkoming in de gezondheidszorg (op basis van inkomen) waar schattingen zeggen dat slechts de helft van de rechthebbenden hier ook een beroep op doet. Ook voor de toekenning van het leefloon is er een sterk ondergebruik. Onderzoek schat het ondergebruik voor het leefloon tussen de 57 en 76% in België.¹

Onderzoek naar ondergebruik is vaak erg moeilijk, vandaar ook de grote vork in de cijfers over het ondergebruik bij het leefloon. Nog veel moeilijker is het om ondergebruik bij dienstverlening te meten. Je kan niet weten wie er allemaal een beroep zou willen, kunnen of moeten doen op bepaalde diensten. Sommige mensen kunnen zelf hun weg vinden in het administratieve doolhof of vinden alle nodige informatie op het internet, anderen hebben net wel nood aan ondersteuning, willen ze ooit een beroep kunnen doen op bepaalde rechten of diensten.

Je kan als dienstverlener wel tellen hoeveel mensen bij je over de vloer komen, je kan ook meten in hoeverre ze tevreden zijn over de dienstverlening en je kan resultaatmetingen uitvoeren. Wie zijn weg niet vindt naar de hulpverlening, die ken je niet, die kan je niet meten. Het enige wat je kan doen is zorgen voor een maximale toegankelijkheid en een goede kwaliteit van de diensten. Bepaalde andere indicatoren kunnen uiteraard wel helpen om een inschatting te maken van de grootte van je doelgroep.

2. Een brede waaier aan diensten en voorzieningen voor sociale bescherming

Onze sociale bescherming is uitgebreid en ingewikkeld. Voor het beheer, uitbetalingen, hulpverlening, dienstverlening en informatie is er een ingewikkeld kluwen van betrokken organisaties en diensten. Het is onmogelijk om een volledig overzicht te geven van alle mogelijke betrokken organisaties. In het vorige deel werd er al kort ingegaan op de verschillende parastatales die de sociale zekerheid beheren.

Eigen aan ons systeem is dat de diensten en voorzieningen in drie categorieën onder te brengen zijn: overheidsdiensten, middenveldorganisaties en private bedrijven en personen.

a. Overheidsdiensten

Binnen de overheid zijn er de verschillende parastatales die de sociale zekerheid beheren, waarin de werkgevers en werknemersorganisaties vertegenwoordigd zijn. Daarnaast zijn er de overheidsadministraties. Op federaal niveau is de Federale overheidsdienst (FOD) Sociale Zekerheid de overkoepelende administratie.

Ook op het niveau van de gemeenschappen zijn er belangrijke diensten voor sociale bescherming. Zo is er het Vlaams agentschap voor personen met een handicap (VAPH), dat zowel diensten en voorzieningen als personen met een handicap subsidieert. Zo kan iemand via het VAPH een assistentiebudget krijgen om thuis te kunnen

blijven wonen met aanpassingen en hulpverlening in functie van hun handicap. Vanaf 1 januari 2015 wordt ook het systeem van "Persoonsvolgende Financiering" uitgerold.²

De arbeidsbemiddelingsdiensten worden vanuit de overheid georganiseerd. De VDAB in Vlaanderen en Actiris in Brussel zorgen voor arbeidsbemiddeling, en voor opleiding en vorming voor werkzoekenden.

De OCMW's spelen lokaal een belangrijke rol in het tegengaan van sociale onderbescherming. Zij zijn niet enkel verantwoordelijk voor de toekenning en het uitbetalen van het leefloon, maar ook voor aanvullende steun en een waaier van andere hulp- en dienstverlening aan de burger. Zo zijn de OCMW's (bijna allemaal) erkend als dienst schuldhulpverlening, zorgen zij mee voor noodopvang, kunnen ze betrokken zijn in rust- en verzorgingstehuizen of ziekenhuizen, thuiszorg ...

Verderop gaan we in op de toegankelijkheid en kwaliteit die elke dienst zou moeten leveren, en waar ook bij overheidsdiensten soms een gebrek aan is. Hier willen we al een specifiek probleem opmerken geldig voor verschillende van deze diensten: zij zijn tegelijk verantwoordelijk voor de hulp en de voorafgaande controle.

Zo moeten VDAB en Actiris enerzijds werkzoekenden helpen om een passende baan te vinden en er begeleiding voor aanbieden, anderzijds moeten zij aan de RVA signaleren wanneer een werkzoekende onvoldoende inspanningen doet of niet beschikbaar is voor de arbeidsmarkt. Bij een OCMW moet de maatschappelijk werker een hulpverlenende rol vervullen terwijl hij tegelijk moet adviseren over de toekenning van een leefloon en eventuele andere steun.

De individuele hulpverlener staat hierdoor soms in een moeilijke positie tussen zijn opdracht om de cliënt zo goed mogelijk te helpen en de strikte opvolging van de beleidslijnen vanuit de organisatie waarin hij werkzaam is. Voor mensen die hulp zoeken betekent die dubbele functie soms een rem op de vertrouwensrelatie. Mensen in armoede geven aan dat zij niet steeds hun hele verhaal kunnen of durven vertellen, uit angst om gesanctioneerd te worden of een slechte indruk te geven. De zesde staatsvorming voorziet bovendien dat de arbeidsbemiddelingsdiensten ook de sanctionerende bevoegdheid krijgen, terwijl zij nu enkel moeten signaleren aan de RVA. Dit houdt risico's in waardoor de relatie tussen werkzoekende en arbeidsbemiddelaar onder druk komt te staan.

b. Middenveld

Het middenveld in Vlaanderen en België is zeer groot en zeer divers. We legden al uit dat zij bij de ontwikkeling van de sociale zekerheid een belangrijke rol speelden en tot op de dag van vandaag vervullen zij een erg belangrijke rol. Zo zijn zij betrokken in het beheer van de parastatales, onderhandelen vakbonden en werkgevers over een tweejaarlijkse nationale arbeidsovereenkomst en cao's die loon en arbeidsvoorwaarden bepalen, zijn zij verantwoordelijk om een voorstel te doen voor de verdeling van de welvaartsenveloppe om de laagste uitkeringen aan te passen aan de stijgende welvaart ...

Werkgeversorganisaties zijn eveneens betrokken partij. Zowel in het beheer van de sociale zekerheid voor zelfstandigen als bij deze van werknemers.

Binnen het domein van gezondheidszorg spelen de mutualiteiten een grote rol. Zij onderhandelen samen met vertegenwoordigers van artsen de conventie (tariefafspraken), zitten mee in de organen die de terugbetaling van medicatie regelen ... De koepelorganisaties van zorginstellingen zoals Zorgnet of het Vlaams Welzijnsverbond kunnen we eveneens tot het middenveld rekenen, net als patiëntenorganisaties of organisaties die mensen met een handicap vertegenwoordigen.

In het bijzonder de vakbonden en mutualiteiten vervullen een belangrijke rol naar de eindgebruikers: de werknemers of werkzoekenden en de patiënten.

● VAKBONDEN

Vakbonden zijn verantwoordelijk voor de uitbetaling van de werkloosheidsuitkeringen aan hun leden. Wie geen lid is van een vakbond kan terecht bij de

Hulpkas voor werkloosheidsuitkeringen. In ons land is de overgrote meerderheid van de werkzoekenden aangesloten bij één van de drie vakbonden (ACV, ABVV, ACLVB). Voor werklozen heeft dit vooral een voordeel voor de dienstverlening aangezien het kantorennetwerk van de vakbonden veel uitgebreider is dan dat van de hulpkas. Het lidmaatschap van een vakbond vraagt wel de betaling van lidgeld. Hoewel het lidgeld van de vakbonden lager ligt voor bijvoorbeeld personen met een handicap of werkzoekenden, kan deze financiële drempel mensen afschrikken. Voor een bezoek aan een kantoor voor de hulpkas moet je dan weer een langere verplaatsing maken.

Vakbonden zijn ook belangenbehartigers. Ze verdedigen hun leden, zowel werkzoekenden als werknemers, bij problemen met de RVA of bij een ontslag. Daarnaast is er nog de collectieve belangenbehartiging in bedrijven, op sectorniveau in de SERV (Socialeconomische raad Vlaanderen) of binnen het nationale arbeidsoverleg.

Bovendien hebben de vakbonden ook nog werkingen die zich bijvoorbeeld specifiek richten op werkzoekenden. Door opleidingen, gespreksgroepen, sollicitatietraining ... proberen ze deze groep te versterken.

De relatie van mensen in armoede met de vakbond is niet eenduidig. Heel wat mensen in armoede, werkenden, werkzoekenden, gepensioneerden en mensen met een handicap zijn lid van een vakbond. Vanuit het Netwerk tegen Armoede, de sector Samenlevingsopbouw en Welzijnsschakels komen er heel wat signalen over de werking van de vakbonden. De steun van de vakbonden voor bijvoorbeeld het optrekken van de uitkeringen en vervangingsinkomens en andere sociale

maatregelen wordt sterk gewaardeerd.

Toch klinkt er kritiek op de vakbonden. De financiële drempel weerhoudt mensen in armoede soms om lid te worden van een vakbond, of het lidmaatschap te verlengen. Wanneer je door omstandigheden je lidgeld niet kan betalen, schrijf je jezelf automatisch uit als lid. De verlaagde tarieven verlichten dit probleem gedeeltelijk. Mensen geven wel aan dat ze zelf moeten vragen om dit verlaagd tarief en onvoldoende geïnformeerd zijn over de voorwaarden.

De dienstverlening is soms voor verbetering vatbaar. Dit hangt sterk af van omstandigheden en personen. Zo hebben vakbonden minder kantoren dan vroeger en zijn bepaalde diensten meer gecentraliseerd. Dit geeft voor sommige groepen een verminderde toegang. Ook de inrichting van de kantoren, en het gebrek aan privacy krijgt kritiek. Verder is het niet altijd eenvoudig om correcte informatie te krijgen. De situaties van mensen in armoede zijn soms erg ingewikkeld zodat het moeilijk is om steeds de juiste informatie bij de hand te hebben.

Onbekend is onbemind. Meestal kennen mensen in armoede wel de vakbond, maar ze weten niet altijd wat die te bieden heeft. Men kent de vakbond van op televisie of als uitbetalingsinstelling. Het aanbod van de vakbond specifiek voor hen, bijvoorbeeld een werkzoekendenwerking, is vaak onbekend. Betere informatie maar ook een sterk lokaal en regionaal netwerk met organisaties van mensen in armoede en andere hulp- en dienstverleners kan hier zeker aan verhelpen. Op die manier kunnen vakbonden en mensen in armoede partners worden op alle niveaus.

● MUTUALITEITEN

De mutualiteiten zijn, net als de vakbonden een belangrijke speler binnen de sociale zekerheid. Als medebeheerder in parastatales zoals het RIZIV en de bijhorende commissies beslissen ze mee over tarieven en terugbetalingen.

Voor de klant is de mutualiteit, net als de vakbond, verantwoordelijk voor de terugbetaling van prestaties zoals een bezoek aan de huisarts. Iedereen is wel vertrouwd met de klevertjes van de mutualiteit en verschillende systemen om de terugbetaling vlot te doen verlopen zoals een

“Ook de mutualiteit heeft me goed geholpen, voor het Omnio-statuuut hebben ze me zelf gebeld. Kom met uw papieren eens naar hier ... En toen hebben ze dat berekend voor mij.”

brievenbussennetwerk. Daarnaast verstrekt de mutualiteit allerlei diensten aan de klant, gaande van het ontlenen van materialen voor verzorging, over vakanties tot een dienst maatschappelijk werk en ondersteunen en belangenverdediging voor hun leden.

De terugbetaling is het meest zichtbare aspect van de mutualiteit. Voor mensen in armoede is een vlotte terugbetaling van groot belang. Vandaar ook de nood aan de derdebetalersregeling bij deze groep. De reden is eenvoudig, als je in armoede leeft dan heb je elke euro nodig. Wanneer je enkele dagen moet wachten na een doktersbezoek vooraleer je het remgeld terug krijgt, dan betekent dit een lege portemonnee en de onmogelijkheid om medicijnen of een maaltijd te kopen. Naast een correcte toepassing en automatisering van de sociale derdebetalersregeling, moet er gewerkt worden aan de uitbreiding naar andere zorgverstrekkers. Toch moeten ook de mutualiteiten blijven zorgen voor een snelle terugbetaling voor iedereen.

Minder bekend zijn de andere diensten. We hadden het eerder al over het laten nakijken

van je ziekenhuisfactuur, maar ook met andere vragen over gezondheidszorg kan je terecht bij de mutualiteit, net als met vragen over arbeidsongeschiktheid en invaliditeit. Zo kan de dienst maatschappelijk werk onder meer instaan voor aanvragen van persoonlijke assistentiebudgetten, tegemoetkomingen bij de FOD Sociale Zaken of het VAPH, begeleiding van mensen met zelfredzaamheidsproblemen ... Ook voor de aanvraag van de verhoogde tegemoetkoming kan de mutualiteit helpen. Voor thuiszorg, chronisch zieken ... kan de mutualiteit een antwoord bieden. Daarnaast zijn ze actief op het vlak van preventie met een waaier aan folders en cursussen.

Wat betreft de tevredenheid van mensen in armoede over de mutualiteit is het verhaal gelijklopend met dat van de vakbond. Mensen in armoede zien de mutualiteit wel als een bondgenoot, maar merken op dat de dienstverlening vaak nog beter kan.

Zo blijkt de terugbetaling al eens een week op zich te laten wachten. Binnen de kantoren kan

er opnieuw gebrek aan privacy zijn of worden complexe vragen niet altijd snel en goed beantwoord. Opnieuw is dit te wijten aan een communicatiekloof tussen de hulpverlener en de cliënt, aan complexe regelgeving of door een gebrek aan tijd.

Bovendien weten mensen, zeker mensen in armoede, niet altijd waarvoor je allemaal terecht kan bij je mutualiteit. Ze maken te weinig gebruik van diensten waar ze wel recht op hebben. Een goede lokale en regionale samenwerking met organisaties met mensen in armoede kan hier gedeeltelijk een antwoord op bieden. Verder blijven doorgedreven inspanningen nodig om de meest kwetsbare groepen te bereiken. De recente hervorming van de verhoogde tegemoetkoming (VT) geeft de mutualiteit daartoe een expliciete opdracht om de inspanningen om onderbescherming op te sporen voort te zetten en te versterken.

Tenslotte zijn de mutualiteiten ook zorgkassen voor de Vlaamse Zorgverzekering. Zij innen de bijdragen (€ 25 of € 10 voor VT) en doen de uitbetalingen. Vooral bij het innen van de bedragen loopt er voor

mensen in armoede wel eens wat mis. Bij gebrek aan middelen of onduidelijkheid waarvoor men moet betalen (het gaat niet over het lidmaatschap van de mutualiteit), wordt de bijdrage aan de zorgverzekering niet betaald. Dit leidt tot boetes van € 250 of € 100 (VT). Ook al wordt er herinnerd door middel van een aangetekend schrijven, toch blijven mensen in armoede meestal de dupe van dit systeem van inning.

● ALGEMEEN WELZIJNSWERK

Zowel bij vakbonden als mutualiteiten kan je terecht voor ondersteuning, respectievelijk voor werk- of gezondheidsgerelateerde problemen. Vaak zijn er in het leven van mensen in armoede nog meer complexe problemen die het moeilijk maken om het eigen leven in handen te nemen, om te ontsnappen uit de armoede en terug een perspectief te hebben op een betere toekomst.

De Centra Algemeen Welzijnswerk (CAW) kunnen hier soms een oplossing bieden. Er zijn in Vlaanderen en Brussel 11 CAW's. Deze diensten zijn er voor eerstelijns hulpverlening. Dat wil zeggen dat iedereen er terecht kan voor allerlei hulpvragen. Dit kan gaan over eenvoudige informatieve vragen, relatiebegeleiding, opvoedingsondersteuning, psychosociale begeleiding, schuldhulpverlening ... Ook met acute crisissituaties kan je terecht bij het CAW.³

Het CAW heeft een opdracht die niet altijd exclusief bij hen ligt. Zo kan je voor schuldhulp terecht bij het OCMW, zijn er centra voor geestelijke gezondheidszorg, gespecialiseerde diensten en organisaties in allerlei mogelijke problemen. Maar een CAW wil vooral werken als een laagdrempelige instelling die vanuit de vraag van de patiënt kan vertrekken. Zo voelen mensen zich soms beter

bij het CAW dan het OCMW omdat het CAW geen overheidsdienst is en geen controlerende of sanctionerende rol heeft.

Recent is er een fusieoperatie doorgevoerd waardoor het aantal CAW's tot 11 is teruggebracht. Waar de CAW's vroeger lokaal ingebed waren, zijn ze nu bevoegd over een groot divers grondgebied. Het is belangrijk dat de CAW's hun aandacht verdelen en bereikbaar zijn over het hele grondgebied zodat mensen eenvoudig de stap kunnen zetten naar deze hulp.

● OPBOUWWERK, VERENIGINGEN EN ORGANISATIES

Het is onmogelijk om het hele middenveld hier te beschrijven, daarom beperken we ons tot de partners in deze campagne. Heel wat organisaties en verenigingen zoals Samenlevingsopbouw, de verenigingen waar armen het woord nemen, Welzijnsschakels ... hebben geen expliciete dienst- of hulpverlenende rol. Toch zijn ze een essentiële schakel in de strijd tegen onderbescherming.

Eerst en vooral brengen ze elk op hun manier mensen samen, dikwijls mensen die nood hebben aan sociale contacten. Zo creëren ze een veilige omgeving waarin mensen zich goed kunnen voelen. Binnen deze omgeving komen de problemen van onderbescherming vanzelf naar boven of wordt er specifiek rond een bepaald thema gewerkt. Zo vangen deze organisaties heel wat signalen op. Met de kennis die binnen de groepen zelf aanwezig is, kan er heel wat informatie worden uitgewisseld en naar mogelijke oplossingen worden gezocht. Daarnaast kan er ook met de problemen aan de slag gegaan worden om op lokaal, regionaal of nationaal niveau de belangen van deze mensen te verdedigen.

Al deze organisaties zijn van groot belang in lokale netwerken. Niet alleen om samen met hen projecten op te zetten, maar om ongebonden hun kritische stem te laten horen aan de beleidsmakers. Ook andere middenveldorganisaties kunnen in samenwerking met deze organisaties hun rol vervullen. Zo zal een informatiesessie rond gezonde voeding meer mensen in armoede bereiken als dit in samenwerking met een vereniging of welzijnsschakel plaatsvindt, dan wanneer bijvoorbeeld een mutualiteit dit alleen organiseert.

Het belang van een onafhankelijk kritisch middenveld kan in de strijd tegen onderbescherming niet overschat worden. Dit beperkt zich overigens niet tot organisaties die zich specifiek op mensen in armoede richten. Voor andere kwetsbare groepen zoals zieken, ouderen, minderheden ... worden op deze manier belangen verdedigd en steun verleend dicht bij de leefwereld van de mensen.

“Ze moeten kunnen omgaan met mensen. Ze moeten niet denken: ‘daar heb je er weer één’. Als je fatsoenlijk gekleed bent, denken ze dat je het niet nodig hebt. Ze moeten met andere ogen leren kijken: meer met ogen, oren en hart open naar de mensen kijken. Ik blijf dat verwachten.”

c. Private personen en bedrijven

Heel wat private personen en bedrijven hebben een rol in de strijd tegen onderbescherming, meer zelfs dan dat je in eerste instantie zou denken.

● PRIVATE PERSONEN

De eerste groep zijn de artsen, een belangrijke groep voor alles wat met gezondheidszorgen te maken heeft. Volgens Welzijnzorg moeten zij er borg voor staan dat alle patiënten de best mogelijke zorg krijgen aan een betaalbare prijs. Essentieel voor een goede zorgverlening is de communicatie met de patiënt. Sommige opleidingen besteden al langer aandacht om artsen beter te leren omgaan met de diversiteit in de samenleving, maar toch blijft dit een probleem. Een andere leefwereld, een ander taalgebruik ... het maakt het voor beiden niet gemakkelijk.

Er zijn nog andere groepen zoals apothekers die een grote rol spelen in het domein van de gezondheidszorg.

● BEDRIJVEN

Ook private ondernemingen hebben een belangrijke plaats in de sociale bescherming, meestal achter de schermen. Zo zijn er de kinderbijslagfondsen, sociale secretariaten, private verzekeraars voor zelfstandigen ... Ze spelen hun rol in de structuur en de organisatie van de sociale bescherming.

Bij verzekeraars die hospitalisatieverzekeringen aanbieden ligt dit anders. Dit is immers een commercieel product waarmee ze winst willen maken. Dat mensen nood hebben aan een extra private verzekering is een teken aan de wand dat de verzekering voor geneeskundige verzorging versterkt moet worden. Mensen in armoede kunnen geen extra verzekering betalen. Deze verzekeringen zorgen er dus voor dat er een gezondheidszorg op twee snelheden ontstaat waarbij mensen met een hospitalisatieverzekering sneller, met meer luxe geholpen worden en waar de tarieven de pan uitrijzen.

3. Werken aan toegankelijke en kwalitatieve diensten

De belangrijkste vraag om via dienst- en hulpverlening onderbescherming aan te pakken, is hoe de verschillende diensten en voorzieningen toegankelijker en kwalitatiever kunnen werken, in het bijzonder voor de meest kwetsbare groepen in de samenleving.

a. Extra aandacht voor de verhoogde kwetsbaarheid bij bijzondere doelgroepen⁴

Iedereen maakt gebruik van de sociale bescherming en de diensten die hiermee bezig zijn. Voor de meeste mensen verloopt dit goed. Maar er zijn groepen die een extra risico vertonen, zowel op onderbescherming als een hoger risico om de gepaste hulp niet te ontvangen.

● PLATTELANDSBEWONERS

De problematiek van armoede op het platteland werd uitgebreid behandeld in de Welzijnscampagne van 2013 'Armoede (op den) buiten'. De terugtrekkende diensten en voorzieningen op het platteland zorgen ervoor dat hulp- en dienstverlening niet altijd beschikbaar is. Voor vele diensten moet men naar de centrumgemeente of naar de dichtstbijzijnde stad. Deze diensten staan verder af van de mensen op het platteland. De vervoersarmoede die hen treft maakt de toegankelijkheid nog moeilijker.

Daarnaast beschikken de diensten die wel aanwezig zijn zoals het OCMW niet steeds over voldoende draagkracht om een goed antwoord te bieden op

de verschillende vragen en noden die bestaan in de gemeente. Andere diensten zoals CAW's, vakbonden, mutualiteiten, VDAB ... bevinden zich verder van de woonplaats of kennen zeer beperkte openingsuren.

● ZELFSTANDIGEN EN LANDBOUWERS

Armoede bij deze groepen wordt vaak onderschat. Onder meer omdat de armoede bij zelfstandigen en landbouwers vaak verborgen blijft achter de muren van hun huis en hun bedrijf. Er is een groot gevoel van schaamte waardoor ze niet of slechts laat naar de hulpverlening stappen.

De situatie die zich dan aandient voor hulpverleners is zeer complex. Het gaat niet enkel over persoonlijke (financiële) problemen, maar ook over bedrijfsproblemen. Maatschappelijke werkers van het OCMW zijn niet vertrouwd met dergelijke situaties en beschikken meestal niet over de kennis en de middelen om hier gepast op in te spelen.

De voorbije jaren zijn er stappen gezet om de kennis bij hulpverleners te verhogen en om specifieke hulp via gespecialiseerde organisaties aan te bieden. Het is noodzakelijk dat deze inspanningen worden verdergezet.

● GEZINNEN VAN BUITENLANDSE HERKOMST

De armoede bij gezinnen van buitenlandse herkomst buiten de Europese unie, is ontzettend hoog. Bij gezinnen van Marokkaanse en Turkse herkomst is dit maar liefst 55% en 59%. Deze hoge cijfers hangen samen met hun kleinere kansen op de arbeidsmarkt (lagere scholingsgraad, discriminatie) en de te lage uitkeringen voor wie niet kan werken. Groepen uit nieuwe (armere) lidstaten van de EU, zoals Roemenen en Bulgaren, of de Roma die in hun land van herkomst discriminatie ondervinden, dreigen ook in ons land in onderbescherming en armoede terecht te komen.

De hulpverlening bereikt deze groep niet altijd. Taalbarrières kunnen in de weg staan, net zoals vooroordelen van beide kanten. Deze groep 'gekleurde armen' erkent de eigen problematiek zelf niet steeds als armoede. Daarnaast zijn ze ondervertegenwoordigd in structuren en organisaties die proberen om de armoedeproblemen aan te pakken. Ook hier worden inspanningen geleverd om deze groep beter te betrekken, maar de ontzettend hoge armoedecijfers tonen aan dat hier nog veel werk aan de winkel is.

● JONGEREN

Jongeren hebben in toenemende mate te kampen met armoede en onderbescherming. De stijgende kinderarmoede zorgt dat er nog meer jongeren opgroeien in kwetsbare situaties. Dit verhoogt de kansen op vroegtijdig schoolverlaten en verlaagt de kansen op de arbeidsmarkt. Jongeren zijn nu al sterk oververtegenwoordigd in de groep mensen met een leefloon. De verstrengde inschakelingsuitkeringen zullen dit aandeel nog verder verhogen. Op jonge leeftijd is er nood aan stabiliteit en aan toekomstperspectief. Om te vermijden dat jongeren in een armoedespiraal terechtkomen, moeten hulp- en dienstverleners aangepaste ondersteuning bieden.

● MULTIPROBLEEMGEZINNEN

In het begin van dit dossier hadden we het al over het armoedeweb en de complexiteit van armoede. De complexe mix van problemen maakt het voor de hulpverlening niet gemakkelijk. De combinatie van financiële problemen, psychische moeilijkheden, echtscheiding, opvoedingsproblemen ... is moeilijk aan te pakken. Enerzijds is er nood aan een overzicht en geïntegreerde aanpak, anderzijds is er een nood aan gespecialiseerde hulp. Zo dreigt er een wirwar van hulpverleners en organisaties te ontstaan die elk met een deel van de problematiek bezig zijn. De nood aan iemand die de hele gezinssituatie blijft overzien is groot. Bovendien wordt de samenwerking tussen verschillende sectoren niet gestimuleerd door de overheid. Het subsidiëringmodel houdt de schotten tussen sectoren in stand. Netwerking, samenwerking en overleg tussen organisaties en rond een hulpvrager of patiënt wordt niet gesubsidieerd.

b. Proactieve dienstverlening in de strijd tegen onderbescherming⁶

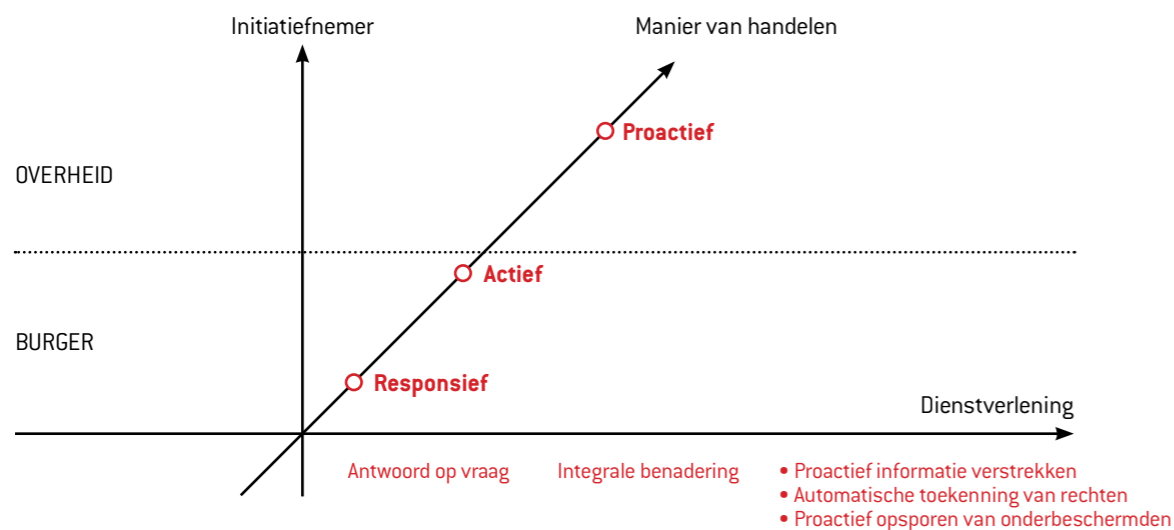
Om situaties van onderbescherming te vermijden en beter aan te pakken als het moet, kan het concept van proactieve dienstverlening een antwoord zijn. Verschillende diensten kunnen werk maken van dit concept, zowel overheidsdiensten als middenveldorganisaties. Voor de verdere uitwerking over proactieve dienstverlening gebruiken we telkens het OCMW als voorbeeld om de praktijk toe te lichten.

Proactieve dienstverlening wordt omschreven als “alle acties van een dienst (in dit geval OCMW) – al dan niet in samenwerking met andere actoren – die kunnen bijdragen tot het verminderen en voorkomen van situaties van onderbescherming.”

Proactieve dienstverlening vereist proactief handelen, maar wat is dit?

- ▶ **Responsief handelen:** een dienst geeft uitsluitend een antwoord op concrete vragen van burgers die hiervoor zelf het initiatief nemen.
- ▶ **Actief handelen:** burgers krijgen meerdere alternatieven aangeboden als antwoord op hun vragen. Ze worden actief geïnformeerd over hun mogelijke rechten en over wat ze moeten doen om een beroep te kunnen doen op die rechten (voordelen, diensten, tegemoetkomingen). De burger moet wel nog zelf initiatief nemen.
- ▶ **Proactief handelen:** een vorm van dienstverlening waarbij de overheid op eigen initiatief een dienstverleningsproces opstart op basis van de informatie over de cliënt die al in haar bezit is. De overheid neemt hier zelf het initiatief.

Figuur 1: Van responsief naar actief en proactief handelen (Hak, Piepers en van Putten, 2001 in Sannen e.a. 2007)⁷

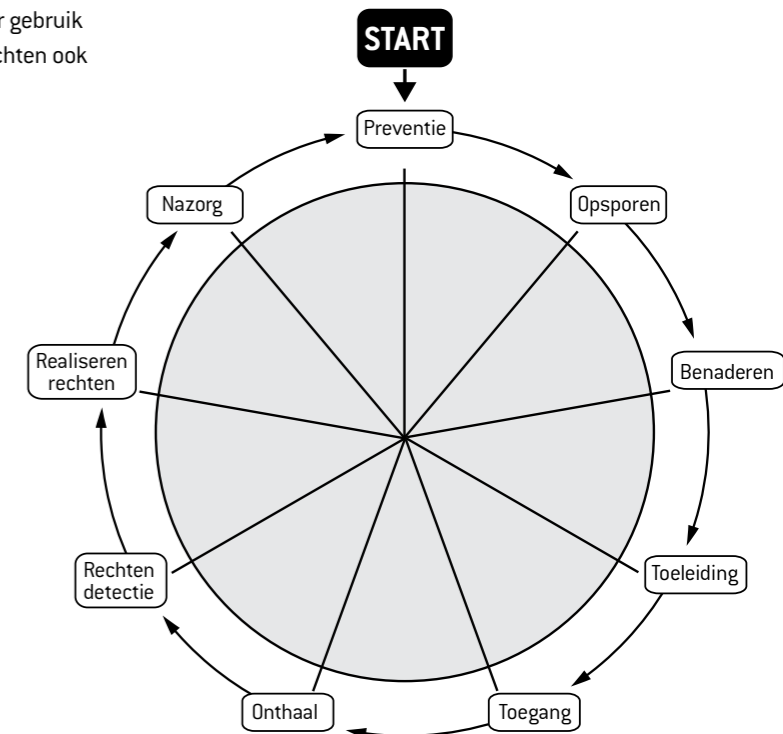
Zowel responsief, actief als proactief handelen worden al in de praktijk gebracht. Zo kan iemand bij het OCMW komen om een leefloon te vragen. Dit toekennen is responsief handelen. Bij actief handelen, zal de maatschappelijke werker ook de rechtenverkenner gebruiken en kijken waar de persoon in kwestie nog meer recht op zou kunnen hebben. Dit zou bijvoorbeeld het aanvragen van verhoogde tegemoetkoming kunnen zijn, andere vormen van aanvullende steun ... Proactief handelen zou betekenen dat het OCMW actief op zoek gaat naar hulpbehoevenden in de gemeente. Hierbij kan een beroep gedaan worden op andere organisaties. Stel dat er bijvoorbeeld bepaalde premies bestaan voor ouderen om hun woning aan te passen, dan kan het OCMW via ouderenorganisaties proberen om de informatie bij de doelgroep te krijgen, aanbieden aan de mensen om samen met hen te kijken of en hoe ze er gebruik van kunnen maken en zorgen dat ze die rechten ook toegekend krijgen.

“Bij de VDAB heb ik het twee keer gehoord dat men sprak over een artikel 60-contract. Ik wist niet dat dat bestond. Niemand op OCMW heeft me daar wat over verteld. Ik zoek werk. Ik lees nu dat je een arbeidstrajectbemiddelaar kan krijgen. Niemand heeft me gezegd dat dat bestaat. Ik heb de info zelf gevonden. Ik werd er niet naartoe geleid.”

Proactief handelen kan in verschillende fases van hulp- en dienstverlening.

De rechtencirkel in figuur 2 toont de verschillende fases in dienstverlening. Bij elk van deze fases kan een vorm van proactieve dienstverlening de kwaliteit verbeteren. De betrokken dienst kan nagaan in hoeverre er specifiek proactief gewerkt wordt naar de meest kwetsbare doelgroepen.

Figuur 1: De rechtencirkel⁸

c. Werken aan toegankelijke diensten

● FYSIEKE AFSTAND EN DREMPELS

Een toegankelijke dienst moet bereikbaar zijn. Dat wil zeggen dat de ligging en de openingsuren aangepast moeten zijn aan ieders mobiliteit. Voor meer gespecialiseerde diensten, die niet in elke gemeente aanwezig zijn, is dat moeilijker. Daar is het dan ook noodzakelijk dat zij ofwel, ook outreachend kunnen werken, ofwel er voor zorgen dat de mobiliteit verzekerd is wanneer er naar hun dienst wordt doorverwezen. Ook voor mensen met een fysieke beperking moeten diensten bereikbaar en toegankelijk zijn.

● OPENINGSUREN

De juiste openingsuren voor een dienst zijn vanzelfsprekend erg belangrijk voor de toegankelijkheid. Maar wat zijn de juiste openingsuren? Hiervoor is overleg met de (mogelijke) gebruikers noodzakelijk. Verschillende groepen hebben immers verschillende noden. Wie voltijds werkt zal moeilijk tijdens de kantooruren kunnen langskomen, wie in ploegen werkt heeft weer andere uren, wie kinderen heeft moet rekening houden met school- en opvanguren, wie de bus moet nemen is afhankelijk van de doorkomsten...

Soms kunnen kleine aanpassingen al een wereld van verschil maken. Vandaar dat er nood is aan overleg met de doelgroep.

● ONTHAAL

Is het duidelijk aangegeven waar het onthaal zich bevindt? Is de onthaalmedewerker goed opgeleid om mensen te ontvangen? Kan hij overweg met mensen die vol stress zitten, onvriendelijk of agressief zijn? Kunnen de mensen in de wachtzaal meeluisteren?

De onthaalmedewerker moet doorverwijzen maar krijgt meestal als eerste de grote lijnen van een probleem te horen. En hoewel de onthaalmedewerker geen hulpverlener is moet ook hij de privacy van iedereen respecteren.

Afhankelijk van de grootte van de dienst is ook het praktisch aanwijzen waar iemand heen moet, wat er zal gebeuren en wat de wachttijd is van belang. Op die manier is alles duidelijk voor de persoon die hulp komt vragen.

● PROCEDURES INTAKE EN DOORVERWIJZING

Na het onthaal volgt meestal een intakegesprek, waarbij de situatie van de cliënt in kaart wordt gebracht om verdere hulp mogelijk te maken. Dit gesprek is zeer belangrijk voor de verdere hulpverleningsrelatie. De situatie van de cliënt moet duidelijk zijn, welke vraag wordt er precies gesteld (responsief), zijn er nog andere onderliggende problemen of facetten van die vraag (actief), kan je de cliënt nog verder helpen om ook op andere domeinen verbeteracties op te zetten (proactief)? Zijn de afspraken en verdere behandeling van het dossier voor beide partijen duidelijk?

Een goede procedure voor intakegesprekken, duidelijke toelichting van de werking, een rechtenonderzoek ... maken allemaal deel uit van een goede intake.

Bij complexe problemen en multiprobleemgezinnen zal er vaak doorverwezen moeten worden naar andere hulpverleners binnen dezelfde of een andere organisatie. De manier van doorverwijzen zal mee de uitkomst van een verder hulpverleningstraject bepalen. Zo haken heel wat mensen af als je gewoon een adres en telefoonnummer meekrijgt en al zeker met de boodschap: hiervoor kunnen wij u jammer genoeg niet helpen. Veel beter is het wanneer er werk wordt gemaakt van een 'warme overdracht' waarbij bijvoorbeeld een gezamenlijk contact met de al vertrouwde hulpverlener en de nieuwe hulpverlener wordt georganiseerd.

“Soms heb je een tijd een vertrouwenspersoon, maar dan is die ineens weg. Ze zouden moeten verwittigen dat je met iemand anders te maken krijgt. Anders gaat je zelfwaarde zo meteen weer de dieperik in.”

● UITVOERINGSNELHEID

Hulp en dienstverlening vraagt soms tijd, net als het toekennen van rechten, tegemoetkomingen ... We ergeren ons allemaal wel eens aan lange wachttijden, administratieve rompslomp en de traagheid van sommige diensten.

Dit is echter nog veel moeilijker wanneer die extra tegemoetkoming of dat formulier, het verschil betekent tussen armoede of net iets meer ademruimte. Efficiënte procedures, snelle maar grondige uitvoering ... zijn van belang voor toegankelijke diensten. Dit geldt eveneens voor de tijd dat iemand moet wachten voor hij geholpen wordt: wachtrijen, wachtzalen ...

De uitvoeringsnelheid moet goed zijn, maar er moet ook tijd kunnen genomen worden voor mensen. Daarom moet de dossierlast beperkt genoeg zijn zodat er tijd is om te luisteren naar het verhaal van de cliënt en te werken aan een beter toegankelijke en kwalitatieve dienstverlening.

“Als een nieuwe begeleider je dossier kent en ernaar verwijst moet je dat vermoeiende proces niet meer doorlopen. Je kan dan vertrekken vanuit het hier en nu.”

“Ze waren in het begin mijn beste vrienden niet, daar bij het OCMW. Tot ik mijn mond heb opengedaan. De begeleidster is nu mijn beste vriendin. Ze hebben regels en richtlijnen en soms botst dat. Ik ben heel braaf, maar ik durf m'n mond open te doen: voor een vol OCMW ben ik eens heel kwaad geworden en eigenlijk heeft het me geholpen. Ik ben niet afgestraft, maar heb nu een veel beter contact. Voor alles kan ik bellen, of ik spring binnen als ik een vraag heb: ze helpen me.”

Zo is het uitputten van rechten bijvoorbeeld cruciaal, maar neemt dat ook tijd in beslag. Een hulpverlener kan ook maar werken met de beperkte tijd die hij heeft per cliënt. De dossierlast mag kwaliteitsvol werk niet in de weg staan.

● E-LOKET EN TELEFOONNUMMERS

De technologie staat niet stil. Tegenwoordig kan je heel wat diensten bereiken via het internet. Niet enkel gewoon via e-mail, maar je kan bijvoorbeeld je hele dossier beheren bij VDAB, bij de gemeente allerlei aanvragen doen ...

Daarnaast zijn er heel wat telefonische diensten: de servicelijn van VDAB, de infolijn van de Vlaamse overheid, de helpdesk bij zowat alle diensten of privé bedrijven ...

Het bestaan van zo'n dienstverlening is positief, voor veel mensen betekent dit een vooruitgang. Toch wordt er bij deze diensten niet altijd rekening gehouden met de toegankelijkheid voor iedereen. Zo is niet iedereen even vertrouwd met het internet,

als je al over een computer met internetaansluiting beschikt. Wanneer het e-loket de enige bron wordt, verklein je net voor de meest kwetsbaren de kans om via de nodige informatie bij de juiste dienstverlening te geraken.

Met een telefoon is bijna iedereen vertrouwd, maar ook daar duiken er problemen op. Veel nummers waar je terecht kan voor hulp- en dienstverlening zijn betalend. De extra kost (zeker wanneer het veel te lang duurt voor je iemand aan de lijn krijgt) zorgt voor uitsluiting. Daarnaast is het niet voor iedereen de beste manier om geholpen te worden. Je moet je vraag kort en helder kunnen formuleren aan de telefoon. Je kan je boodschap immers niet versterken met mimiek of gebaren. De hulpverlener kan aan de telefoon geen lichaamstaal lezen, wat wel kan bij een persoonlijk contact. Hij kan dus niet inschatten of zijn antwoord goed werd begrepen. Heel vaak durven mensen immers niet aangeven dat ze iets niet begrijpen. Dan heb je als hulpverlener enkel in theorie iemand geholpen, in de praktijk blijft hij met z'n vraag zitten.

● KLARE TAAL

Eén van de meest voorkomende, misschien wel de meest bekende maar moeilijk aan te pakken drempel is het taalgebruik. Mensen begrijpen niet altijd wat er van hen verwacht wordt in officiële communicatie. Het gebruik van ambtelijke taal, jargon en ingewikkelde zinsconstructies doet mensen afhaken.

Er zijn al inspanningen gedaan zowel door de overheid als door andere dienstverleners om brochures, folders en documenten te vereenvoudigen. Onder meer de inzet van ervaringsdeskundigen en organisaties die gespecialiseerd zijn om klare taal te gebruiken is

“Mijn man begrijpt niet alle papieren die hij op het werk krijgt. Hij wil die mee naar huis nemen om aan zijn vader voor te leggen, zodat die een woordje uitleg kan geven. Op het werk wilden ze dat hij de papieren meteen ondertekende. Hij weet niet wat hij tekent. Het zou evengoed zijn C4 kunnen zijn.”

aan te raden. Toch blijft een systematische aanpak voor alle communicatie nodig. Dit hangt samen met het vereenvoudigen van regelgeving, het gebruik van eenduidige begrippen en het niet opvragen van onnodige, reeds gekende, informatie. Naast onbegrijpelijke taal is immers ook de omvang van belang om mensen niet af te schrikken. Voor iemand die laaggeletterd is, vormt een tekst van één bladzijde al een hele inspanning, laat staan een hele bundel die moet verwerkt worden. Hulpverleners kunnen het initiatief nemen om mensen te ondersteunen. Dit betekent niet om al het werk in hun plaats te doen, maar wel om samen met mensen formulieren in te vullen of een tekst te bekijken. Ze kunnen uitleggen wat de verschillende termen betekenen of wat precies bedoeld wordt. Dit verhoogt de zelfredzaamheid van de mensen. Vanzelfsprekend hebben anderstaligen het extra moeilijk. Wanneer zij steun zoeken of formulieren moeten invullen en het Nederlands (of Frans) nog niet voldoende beheersten, hebben ze nood aan extra ondersteuning. Meertalige brochures of de mogelijkheid om een tolk te vragen kunnen helpen. De overheid moet hier zeker inspanningen leveren. Tevens kan vanuit het middenveld geholpen worden om te tolken en te helpen bij het invullen van officiële documenten.

“Voor de telefoon heb ik € 10 per week voor een prepaidkaart. Ik heb mijn abonnement moeten opzeggen. Maar, als je naar instanties moet bellen, ben je gauw € 3 of € 4 kwijt. Via e-mail kan het ook? Ik heb geen internet thuis en in de winter kan ik niet naar de bib.”

d. Werken aan kwalitatieve diensten

Wanneer mensen de stap zetten naar hulp of dienstverlening, is het belangrijk dat ze die hulp krijgen en dat die dienstverlening van hoge kwaliteit is. Dit geldt voor iedereen die een beroep wil doen op diensten, maar voor mensen in armoede in het bijzonder. Zij zijn vaker alleen aangewezen op de informatie die ze krijgen van de hulpverlener omdat ze zelf minder gemakkelijk de juiste informatie terugvinden.

Er bestaan heel wat instrumenten om te werken aan een betere dienstverlening. Zo heeft VSG instrumenten voor lokale overheden en worden andere diensten vaak ondersteund vanuit hun koepelorganisaties.

We zetten hier enkele elementen op een rij die de kwaliteit van de diensten kunnen verbeteren voor alle vormen van hulp- en dienstverlening.

● DUIDELIJKHEID

Wie naar de hulp- of dienstverlening stapt, verwacht een antwoord op een vraag of de oplossing voor een probleem. Vaak wordt de hulpvraag uitgesteld tot een crisis onafwendbaar is. De hulpvrager is op dat moment extra kwetsbaar. Dat antwoord moet duidelijk zijn zodat mensen niet buitenstappen met nog meer vragen. Dit is niet zo evident als het lijkt. Het goed om te peilen of de cliënt weet waar hij aan toe is. Het is immers niet vanzelfsprekend om te zeggen dat je iets niet begrepen hebt.

Mensen willen duidelijkheid over hun situatie. Wanneer ze een vraag stellen naar een bepaald recht of een tegemoetkoming, dan heeft het geen zin hen in het ongewisse te laten over hun kansen. Bovendien dient duidelijk gemaakt te worden wat de procedures zijn, hoelang deze in beslag nemen, wanneer er nieuws is ...

Duidelijkheid betekent ook streven naar een gelijkwaardige behandeling van ieder dossier. Goede procedures, het gezamenlijk bespreken van cases, vormingen ... moeten hier mee voor zorgen. Maatwerk blijft absoluut noodzakelijk, maar willekeur moet bestreden worden.

Door duidelijkheid te scheppen kan je er als hulpverlener voor zorgen dat mensen 'mee zijn', dat ze begrijpen wat er zal gebeuren. Het is goed om informatie zo eenvoudig mogelijk te geven, maar het mag ook niet paternalistisch zijn. Mensen krijgen soms te horen dat het wel te ingewikkeld zal zijn om it te leggen, of dat ze het allemaal wel zullen regelen. Hiermee blijven mensen in het ongewisse en zitten ze in een sterke afhankelijkheidspositie.

● OPVOLGING

De opvolging van een dossier is zeer belangrijk, net als de communicatie daarover. Mensen willen weten waar ze staan op welk moment. Sommige procedures duren, jammer genoeg, erg lang. Dit zorgt voor onzekerheid bij mensen: zijn ze wel nog bezig met mijn probleem? Hierover proactief communiceren helpt veel, zelfs als het geen positief nieuws is. Zo weten mensen tenminste waar ze staan, welke stap er verder moet gezet worden ...

Vaak hebben mensen in armoede meerdere problematieken en worden ze geholpen door meerdere diensten. Er is echter een groot risico dat niemand nog het hele plaatje ziet terwijl het in het dagelijkse leven van die persoon wel allemaal samenhangt. Peilen naar de stand van zaken van verschillende dossiers zal helpen voor een kwalitatiever hulp.

“Er is weinig tijd. Er is te weinig personeel, onderbemand. Om de zes weken een afspraak is niet voldoende.”

● CLIËNTOVERLEG

Mensen in armoede kampen vaak met het gevoel dat ze de vat op hun leven kwijt zijn. Wanneer verschillende hulpverleners erbij komen om problemen aan te pakken vergroot dit gevoel soms nog. Mensen voelen zich niet langer betrokken en geven aan dat er van alles voor hen gedaan wordt, maar weinig met hen. Dit vergroot nog het gevoel van afhankelijkheid.

Daarom is een goed overleg met de cliënt belangrijk. Niet enkel om uit te leggen wat er kan gebeuren, maar ook om samen keuzes te maken. Tenslotte kent de cliënt zelf het best zijn problemen, en wat een mogelijke oplossing kan zijn.

Zo'n cliëntoverleg zorgt voor een grotere betrokkenheid en voor meer gedragenheid door de cliënt en kan de kans op succes enkel verhogen. Bovendien bevordert het de relatie tussen de cliënt en de hulpverlener.

“Je wordt gedwongen om hulp te aanvaarden die je uit je vertrouwde omgeving wegrukt.”
“Bij het OCMW word je teveel geholpen als slachtoffer. Niet als een mens die wil geholpen worden. Je bent een ‘gedupeerde’.”

● UITPUTTEN VAN RECHTEN

Mensen komen meestal terecht bij een hulp- of dienstverlener met een concrete vraag of een concreet probleem. Daarbij moet steeds gekeken worden wat de situatie van de mensen in kwestie is en hoe deze kan bijdragen aan de oplossing van het probleem.

Heel wat mensen maken geen gebruik van alle voordelen waar ze recht op hebben. De oorzaken hiervoor zijn divers: zichzelf niet behoeftig voelen, gebrek aan informatie of administratieve vaardigheden, ingewikkelde regelgeving ... Wanneer iemand de stap zet naar hulp- en dienstverlening, moet telkens dat ruimere plaatje bekeken worden, eventueel met een goede doorverwijzing naar de gepaste hulpverlening, bijvoorbeeld bij een OCMW.

Een goed instrument om te kijken of mensen al hun rechten uitputten is de rechtenverkenner. www.rechtenverkenner.be Hier worden alle rechten verzameld, tot op het lokale niveau. Nog niet alle gemeenten hebben hun bijkomende rechten toegevoegd. Je kan als particulier zelf op zoek gaan op deze site, maar kwetsbare groepen moeten hiervoor de nodige ondersteuning en hulp krijgen. Het kan niet dat bijvoorbeeld de verhoogde tegemoetkoming niet onderzocht wordt nadat iemand een hulpvraag bij een OCMW gesteld heeft.

De rechtenverkenner, en het gebruik daarvan, moeten verplicht worden in de procedures die de hulpverlening volgt. Op deze manier wordt ondergebruik tegengegaan.

“Het OCMW vertelt waar ik recht op heb, ze denken met me mee. Ik kan naar het OCMW gaan met mijn ogen dicht. Ik ben gerust als het OCMW mijn papieren doet. Ik ben er blij mee. Het OCMW is een steunpilaar.”

● TEVREDENHEIDSMETING

Een goede tevredenheidsmeting kan helpen om je dienstverlening te verbeteren. Om ook de meest kwetsbare groepen, mensen die vaak minder mondig zijn, te bereiken met zo'n meting is de keuze van het juiste instrument zeer belangrijk. Een uitgebreide schriftelijke vragenlijst of een online formulier zal zelden ingevuld worden. Een mondelinge of telefonische bevraging kan meer opleveren. Het betrekken van organisaties van mensen in armoede kan eveneens een goede manier zijn.

Dit laatste geeft mensen een gevoel van veiligheid. Wanneer bijvoorbeeld het OCMW zo'n bevraging doet, zullen mensen niet snel hun mening geven, uit vrees dat er sancties vasthangen aan een negatieve evaluatie. Zelfs als de bevraging helemaal onafhankelijk verloopt, blijft deze kans groot.

● KLACHTENPROCEDURES

De relatie van de hulpverlener met de cliënt en omgekeerd is niet eenvoudig. Eerder vermeldden we al dat er soms een conflict is tussen de hulpverlenende en sanctionerende rol van de hulpverlener. Maar het kan ook op persoonlijk vlak niet klikken, er kunnen conflicten zijn of geweest zijn die de relatie tussen beiden vertroebeld hebben. Mensen hebben al dan niet terecht het gevoel dat ze niet of onvoldoende geholpen zijn.

Op dat moment moeten mensen de kans krijgen een andere hulpverlener te vragen, of een klacht in te dienen. Dit is niet eenvoudig, omwille van de afhankelijkheidspositie waarin de cliënt zich bevindt.

Om dit deels te vermijden is het goed dat elke cliënt al vooraf informatie heeft gekregen over alle

mogelijkheden. Wanneer je weet dat je bijvoorbeeld het recht hebt om een andere maatschappelijke werker te vragen bij het OCMW en hoe die procedure verloopt, dan zal die stap iets makkelijker zijn. Zo'n procedure moet onafhankelijkheid en soms anonimiteit garanderen. Wanneer een klacht of vraag naar een andere hulpverlener tot gevolg heeft dat je als een 'lastige' cliënt wordt beschouwd, is de kans klein dat je situatie verbetert en zullen er nog weinig klachten volgen.

Ook hulpverleners moeten ergens terecht kunnen met klachten en problemen. Voorts moeten zij ook begeleid worden bij een dergelijke werkwijze. Het gaat bij een vraag naar een andere hulpverlener niet om een oordeel over hun capaciteit, maar vaak over een persoonlijke relatie die mank loopt. In een team mag dit geen spanningen opleveren.

e. Automatische rechtentoekenning

De eenvoudigste manier, althans voor de burger, om zijn rechten te verkrijgen, is de automatische toekenning van rechten. Hierbij geef je mensen op basis van de gegevens die al bij de overheid beschikbaar zijn de rechten die hen toekomen.

Op het eerste zicht lijkt dit gemakkelijk haalbaar. Tenslotte weet de overheid heel wat: ze kent de lonen van werknemers, de uitkeringen en vervangingsinkomens, het bezit van een eigen woning, de gezinssamenstelling ...

Eerder gaven we al mee dat bijvoorbeeld de toekenning van de kinderbijslag deels automatisch verloopt maar dat bij de verhoogde tegemoetkoming in de gezondheidszorg heel wat ondergebruik werd vastgesteld, net als in vele andere tegemoetkomingen.

● STAND VAN ZAKEN OP VLAAMS NIVEAU

De vorige Vlaamse regering stelde een Vlaams actieplan armoedebestrijding (VAPA) op. De automatische toekenning van rechten werd hierin, net als in het regeerakkoord, opgenomen als één van de prioriteiten. Het Meerjarenplan Slagkrachtige Overheid van de Vlaamse regering nam eveneens de automatische rechtentoekenning mee als sleutelproject waarbij 4 mijlpalen werden vooropgesteld :

- ▶ Het inventariseren van het aanbod aan sociale rechten en de mogelijkheden en knelpunten op het vlak van automatische toekenning ervan.
- ▶ Het effectief realiseren van automatische toekenning in concrete dossiers.
- ▶ Het systematisch toetsen van nieuwe regelgeving rond sociale rechten aan de

mogelijkheid tot automatische toekenning ervan.

- ▶ Het uitwerken van een ondersteunend instrumentarium (richtlijnen, modelbepalingen en standaarden in functie van automatische toekenning).

De Vlaamse overheid verzamelde informatie over de stand van zaken en kwam tot 3 groepen rechten: een derde rechten die nu al automatisch toegekend worden, een derde rechten dat niet automatisch kan toegekend worden en een derde rechten waar de automatische toekenning verder moet onderzocht worden. De conceptnota van minister voor armoedebestrijding en innovatie Ingrid Lieten, gaf aan dat volgende rechten al geautomatiseerd zijn:

- ▶ Hoeveelheid gratis elektriciteit voor alle gezinnen.
- ▶ Vermindering onroerende voorheffingen omwille van bescheiden woning, twee of meer kinderbijslaggerechtigde kinderen of met een handicap.
- ▶ Huurpremie voor personen die vijf jaar of langer op de wachtlijst staan voor een sociale woning.
- ▶ Bijdragevermindering in de zorgverzekering van € 25 naar € 10 voor mensen met verhoogde tegemoetkoming in de ziekteverzekering.
- ▶ Gratis Omnipas 65+ De Lijn.
- ▶ Verplaatsingsvergoeding niet-werkende werkzoekenden bij opleiding.
- ▶ Vrijstelling of compensatie van de heffing op de waterverontreiniging voor bepaalde categorieën.⁹

Wat opvalt bij deze rechten is:

- ▶ Dat het gaat over afgeleide rechten zoals de bijdragevermindering in de zorgverzekering Het is het recht op de verhoogde tegemoetkoming die dit recht opent.
- ▶ Dat het gaat over rechten die voor alle gezinnen

gelden zoals de gratis elektriciteit. Het criterium van de gezinssamenstelling dat daar speelt is relatief eenvoudig. Ook de leeftijdsgrens voor een Omnipas is eenvoudig vast te stellen.

- ▶ Dat het gaat om rechten zoals de huurpremie, waarbij gegevens zoals inkomen al via de inschrijving voor een sociale woning gekend zijn.

Voor heel wat andere rechten is het nog wachten op een automatisering. De Vlaamse regering stelde een lijst op van 15 sociale rechten waarvan men wil onderzoeken of men deze kan volledig of gedeeltelijk kan automatiseren door een vereenvoudiging:¹⁰

- ▶ Terugbetaling van de gemaakte kinderopvangkosten tijdens opleiding.
- ▶ Terugbetalen van inschrijvingsgeld en studiekosten bij een opleiding.
- ▶ Korting treinticket voor werkzoekenden die solliciteren.
- ▶ Stimulanspremie tijdens opleiding.
- ▶ Verblijfvergoeding tijdens opleiding.
- ▶ Kortingstarief BLOSO-sportkampen.
- ▶ Vakantieparticipatie.
- ▶ Huursubsidie.
- ▶ Verzekering gewaarborgd wonen.
- ▶ Studiefinanciering.
- ▶ Volwassenenonderwijs – vrijstelling inschrijvingsgeld.
- ▶ MOBIB-kaart.
- ▶ Ouderbijdrage gesubsidieerde voorzieningen Kind en Gezin.
- ▶ Zorgverzekering – ten laste neming mantel- en thuiszorg van € 130 per maand.
- ▶ Thuiszorg – automatische berekening gebruikersbijdrage en maximumfactuur.

De Vlaamse regering beloofde om tijdens de vorige legislatuur al werk te maken van de automatisering van de studiefinanciering. Jammer genoeg is dat niet gelukt ondanks de beloftes. Hoewel de overheid al stappen vooruit gezet heeft. Zo kregen gezinnen die tijdens het schooljaar 2012-2013 een studietoelage ontvingen en die voor het schooljaar 2013-2014 nog geen aanvraag indienden, een 'opt-out' brief.

Zo'n brief wil, met een moeilijke term, zeggen dat als je niet reageert, er automatisch een dossier zal geopend worden. Deze mensen kregen dan een dossier, met deels ingevulde gegevens, om hun aanvraag te doen. Dit is zeker een stap vooruit, maar de beloofde automatische toekenning moet absoluut gerealiseerd worden voor volgend schooljaar.

De Vlaamse regering, die op het moment dat dit dossier geschreven wordt nog niet gevormd is, moet de automatisering van rechten opnieuw hoog op haar prioriteitenlijst zetten. Wij vragen dat ze de bovenstaande 15 rechten de komende legislatuur zo automatisch mogelijk toekent. Wanneer ze elk jaar drie rechten kan realiseren is dit een grote stap vooruit.

De armoedetoets, die de vorige Vlaamse regering invoerde, moet een hulp zijn om nieuwe regelgeving, met nieuwe rechten, direct te screenen op de gevolgen voor mensen in armoede en de mogelijkheden op een automatische rechtentoekenning.¹¹

● STAND VAN ZAKEN OP FEDERAAL NIVEAU

Het federale niveau kent heel wat rechten en tegemoetkomingen voor zowat alle beleidsdomeinen. Het Interfederaal Steunpunt Armoedebestrijding maakte in maart 2013 een uitgebreide nota met de stand van zaken met betrekking tot de automatische toekenning van rechten.¹²

Hierin werd aan de verschillende administraties gevraagd om de stand van zaken te geven, de plannen op korte en lange termijn en de knelpunten waarmee ze kampten. Het volledige overzicht kan je lezen in de nota zelf.

De Kruispuntbank Sociale Zekerheid (KSZ) is de federale instelling die als kerntaak heeft om gegevens te informatiseren en de uitwisseling van gegevens mogelijk te maken. De KSZ is zowel voor federale als voor regionale toekenning van rechten erg belangrijk. De verschillende instellingen van de Sociale Zekerheid, OCMW's, FOD's, CAW's zijn aangesloten op dit systeem. Enerzijds voeren zij gegevens in en stellen ze hun databanken ter beschikking, anderzijds kunnen ze (een deel van) de gegevens raadplegen om zo geen tweemaal gegevens te moeten opvragen bij de burger, of rechten automatisch toe te kennen.

De KSZ werkt ondertussen veel ruimer dan enkel de instellingen uit de sociale zekerheid, zo zijn ook vervoersmaatschappijen, spelers op de energie- of telecommarkt ... aangesloten.

Belangrijk is hierbij uiteraard de privacy. De toegang en verspreiding van gegevens zijn daarom ook strikt bepaald.

De federale overheid heeft al een aantal rechten (gedeeltelijk) kunnen automatiseren:

- ▶ Het sociaal tarief voor elektriciteit en aardgas;
- ▶ Automatisch onderzoek voor pensioenen en IGO;
- ▶ Verhoogde tegemoetkoming op basis van hoedanigheid;
- ▶ Toelatingsvoorwaarden voor toegang tot de werkloosheidsverzekering (aantal gewerkte dagen) en beroepsverleden;
- ▶ Kinderbijslagen in de meeste gevallen;
- ▶ Aanvullende rechten van OCMW cliënteel;

Er staan ook nog heel wat rechten op stapel:

- ▶ Detectie van personen die in aanmerking kunnen komen voor de tegemoetkoming aan personen met een handicap;
- ▶ De toekenning van het sociaal telefoontarief;
- ▶ De toekenning van de verhoogde tegemoetkoming op basis van inkomen;

- ▶ Er zijn ook rechten waar men nog geen werk maakt van automatisering;
- ▶ De kosteloze juridische tweedelijnsbijstand;
- ▶ De kortingskaart voor mensen met verhoogde tegemoetkoming voor het spoor;
- ▶ De kortingskaart voor grote gezinnen voor het spoor;
- ▶ ...

● MOEILJKHEDEN MET DE AUTOMATISCHE TOEKENNING

Er zijn veel redenen waarom de automatische toekenning van rechten soms moeilijk is of zelfs onmogelijk. Sommige redenen zijn heel technisch en specifiek voor een bepaald recht. Andere redenen en oorzaken komen vaak terug en blijven een belangrijk werkpunt:

- ▶ **Budgetten:** Enerzijds zijn er budgetten nodig om verder te werken aan de automatisering, anderzijds zijn er budgetten nodig om de rechten en tegemoetkomingen effectief te kunnen toekennen. Dit vormt een reële drempel. Het is onbegrijpelijk dat wanneer de overheid een recht creëert voor mensen met een specifieke nood, die overheid niet voorziet in een systeem waardoor deze mensen het recht kunnen opnemen.. Soms wordt er zelfs expliciet naar verwezen als voorwaarde om te werken aan automatisering. Het kost inderdaad meer geld aan de overheid om iedereen die bijvoorbeeld recht heeft op een verhoogde tegemoetkoming, die effectief te geven. Wanneer je echter de problemen in de gezondheidszorg kent voor mensen in armoede én de afgeleide rechten die samenhangen met de verhoogde tegemoetkoming, dan mag dit echt geen belemmering zijn.
- ▶ **Eenduidige begrippen en wetgeving:** zeer vaak duiken er problemen op die te maken hebben met de correcte definiëring van categorieën en begrippen. Verschillende definities en meetinstrumenten voor handicap, de gezinssamenstelling, het begrip 'inkomen' dat anders gedefinieerd wordt ... Enerzijds moet hier verder gewerkt worden aan een vereenvoudiging, zoals men nu probeert voor

personen met een handicap. Anderzijds moet de wetgever bij nieuwe regelgeving zorgen dat de juiste termen en definitief gehanteerd worden zodat automatische toekenning mogelijk wordt.

- ▶ **Beschikbaarheid van gegevens:** de KSZ bundelt heel wat gegevens. Het heeft echter lang geduurd voor sommige databanken gekoppeld werden. Zonder deze gegevens kan je niet automatisch toekennen. Daarnaast kennen we niet alle gegevens. Zo hebben we nog altijd geen vermogenskadaster in België. Dit zorgt ervoor dat we geen rechtvaardige belastingen op vermogenswinsten kunnen heffen, maar ook dat de toekenning van een IGO niet eenvoudig is. In het geval van het IGO heeft men geopteerd om automatisch een onderzoek te openen bij nieuw gepensioneerden omdat de automatische toekenning niet mogelijk is.
- ▶ **Staatsstructuur:** ons land zit ingewikkeld in elkaar met verschillende overheden van het federale tot het lokale (en ook de EU wint steeds meer aan belang). Een goede samenwerking tussen deze overheden is cruciaal voor automatisering.
- ▶ **Privacy:** de privacyregels zijn gelukkig vrij streng, we willen niet dat iedereen zomaar alles van iedereen kan weten. Soms zorgt dit voor belemmeringen. Toch moeten we zorgen dat de privacy van mensen gewaarborgd blijft. Maar misbruik van privacy om vermogens niet aan te geven, terwijl mensen die het moeilijk hebben zowat heel hun leven moeten blootgeven, kan niet.
- ▶ **Snel veranderende situaties:** heel wat factoren, die mee bepalen of je al dan niet recht hebt op een tegemoetkoming, kunnen snel veranderen:

je inkomen, woonplaats, gezinssamenstelling, statuut ... Dit maakt dat het niet altijd mogelijk is om rechten automatisch toe te kennen aan iedereen die er recht op heeft. Sommige gegevens zoals je belastbaar inkomen, lopen enkele jaren achter op de realiteit. Dit hoeft niet steeds een automatisering tegen te houden, maar vraagt wel de mogelijkheid om op individuele basis aparte procedures te behouden.

Het is van belang om te streven naar een zo goed mogelijke vorm van automatisering van rechten, naar volledige automatisering waar mogelijk. Op andere dossiers zal een automatisch onderzoek het meest haalbare zijn.

Tegelijk moet er telkens gezocht worden naar goede procedures om een restcategorie toegang te geven tot deze rechten. Zo mag automatisering niet leiden tot uitsluiting van bepaalde specifieke groepen of tot de onmogelijkheid om op korte termijn rechten te openen door veranderende situaties in het persoonlijk leven.

f. Op zoek naar nieuwe concepten om onderbescherming tegen te gaan

Onderbescherming van mensen is een wijdverspreid probleem. De vormen van onderbescherming en de specifieke aandachtsgroepen wijzigen voortdurend in onze samenleving. Daarom is het noodzakelijk dat de hulp en dienstverlening zich hieraan aanpast.

De rode draad daarbij is zeker en vast participatie door de doelgroep. Niet voor niets zijn in deze campagne de belangrijkste vertegenwoordigers van de doelgroep van mensen in armoede en het middenveld mee partner: de sector Samenlevingsopbouw, het Netwerk tegen Armoede, de CAW's, Welzijnsschakels en beweging.net. Allemaal bereiken ze veel mensen die kwetsbaar zijn in onze samenleving. De kennis van zaken is zeker aanwezig bij hen.

Het beleid moet openstaan voor participatie. Dit betekent onder meer samen met de mensen op zoek gaan naar manieren om inspraak te organiseren, maar vooral ook iets doen met die inspraak. Soms is dat confronterend, maar op termijn is een kritisch middenveld een meerwaarde voor de kwaliteit van het gevoerde beleid.

Vanuit dat middenveld groeien, al dan niet in samenwerking met het beleid, nieuwe initiatieven en methodieken van participatie, dienstverlening en outreachend werken om onderbescherming beter tegen te gaan of komen nieuwe risicogroepen onder de aandacht. Hieronder enkele voorbeelden vanuit de sector Samenlevingsopbouw.¹³

● ZORGNETWERK

Zorgnetwerken – een concept dat op het platteland vanaf 2002 groeide in de schoot van Samenlevingsopbouw West-Vlaanderen¹⁴ – zijn in essentie een soort van 'mobiele sociale huizen'. Op het platteland vormen zorgnetwerken de schakel om kwetsbare groepen met de nodige kwaliteit, voldoende comfort en zelfredzaam in hun vertrouwde woning en woonomgeving te laten leven. In de praktijk werd een werkmodel ontwikkeld dat met een relatief kleine investering opmerkelijke resultaten boekt. Het model stoelt op samenwerking tussen lokale besturen, reguliere woon-, zorg- en welzijnsdiensten, vrijwilligers en lokale actoren in de betreffende dorpen. Zorgnetwerken beschikken over een aantal

aspecten die hen uniek maken ten opzichte van de al bestaande diensten:

- ▶ Zorgnetwerken zoeken actief de kwetsbare doelgroepen op. Mensen die de weg niet weten te vinden of hun vraag niet durven te stellen, worden via de verschillende lokale netwerken opgespoord.
- ▶ De netwerkcoördinator slaat bovendien een brug tussen die diverse netwerken en zoekt afstemming tussen hen, zodat er effectief een netwerk van zorg rond de doelgroep kan uitgebouwd worden.
- ▶ Zorgnetwerken vullen tot slot ook leemtes in: ze verschaffen informatie op maat en werken proactief; ze voeren kleine zorgtaken uit met vrijwilligers; ze versterken sociale contacten.

Het concept zorgnetwerken is op het platteland ontwikkeld en is gegroeid van onderuit, vanuit noden en behoeften die op het terrein voelbaar waren en waar de bestaande regelgeving niet op kon inspelen. Het model zelf wordt telkens lokaal ingevuld, op basis van de lokale context. Ook in buitengebieden van steden kan het model toegepast worden, afhankelijk van de lokale situatie. Dat levert dus een grote verscheidenheid aan praktijken op, met eenzelfde achterliggende problematiek en aanpak als gemene deler.

● **ERFBETREDERSNETWERK**

Erfbetreders (veeartsen, ambtenaren, landbouworganisaties, leveranciers) zijn voor landbouwers vertrouwenspersonen. Deze erfbetreders kunnen ideale toeleiders zijn voor landbouwers naar het OCMW. Zij spelen onder meer in op onbekendheid van het aanbod van het OCMW bij landbouwers. Deze erfbetreders worden geïnformeerd over de werking van het OCMW en gemotiveerd om mensen tot te leiden naar het OCMW. Sociale landbouw- en zelfstandigenorganisaties zoals de vzw's Efrem, Boeren op een Kruispunt en Tussenstap kunnen belangrijke partners zijn.

● **SCHARNIERNETWERKEN**

Op verschillende scharniermomenten heeft een persoon meer kans om in onderbescherming terecht te komen: denk maar aan echtscheiding, sterfgeval, werkloosheid, afsluiting van nutsvoorzieningen als water, gas en/of elektriciteit enz. Verschillende instellingen –zoals vakbonden VDAB en RVA, mutualiteiten, ambtenaren, rechtbanken, de Lokale Adviescommissie (LAC) enz. – zijn hiervan op de hoogte. Door de uitbouw van een scharniernetwerk kan het OCMW de contacten met deze instellingen optimaliseren.

Netwerkers zijn vaak de eersten die op de hoogte zijn van personen in onderbescherming. En kunnen daardoor een belangrijke schakel zijn in de toeleiding van deze personen naar het OCMW.

● **MODEM**

ModeM is een laagdrempelige hulpverleningsdienst, een soort 'tussendienst' tussen kansarme hulpvragers (veelal kampend met een meervoudige problematiek) en de reguliere diensten, die uit een project van Samenlevingsopbouw Antwerpen stad (in samenwerking met het CAW Metropool) is gegroeid. Vanuit deze tussendienst tracht men de (wederzijdse) drempels te verkleinen zodat de toegankelijkheid van de hulpverlening stijgt. ModeM gaat hierbij verder dan het louter informeren of doorverwijzen van de hulpvrager naar de juiste dienst. ModeM blijft immers de constante binnen het hulpverleningstraject en biedt een integrale aanpak van de multiprobleemsituatie van de hulpvrager.

● **TUPPERCARE**

Samenlevingsopbouw Gent vroeg aan diverse maatschappelijk kwetsbare individuen (Turkse vrouwen, langdurig werklozen, laaggeschoolden enz.) om als gastheer of -vrouw een aantal mensen (buren, familie, vrienden) uit te nodigen voor een zogenaamde TupperCare sessie. Tijdens deze sessie wordt actief aan de slag gegaan met het online instrument rechtenverkenner (www.rechtenverkenner.be). Er wordt op laagdrempelige wijze algemene informatie gegeven over premies, voordelen en tegemoetkomingen, vervolgens gaan de deelnemers zelf op zoek naar rechten die aansluiten bij hun eigen profiel. Na afloop van de sessies worden structurele drempels in kaart gebracht en gesignaleerd aan de diverse overheden. Momenteel plant

Samenlevingsopbouw Gent een opvolgingstraject waarbij zal onderzocht worden of de deelnemers hun rechten effectief hebben benut en welke drempels zij hierbij ervaren.

● **BRUGFIGUREN**

Individuele vrijwilligers kunnen – daarin weliswaar veelal ondersteund door een organisatie – een brug vormen tussen OCMW's en personen met hulpnoden en op die manier mee de strijd aanbinderen tegen onderbescherming. Zo zijn er projecten waarbij sleutelfiguren (postbode, wijkagent, huisdokter enz.) worden ingeschakeld om onderbescherming en verborgen armoede te signaleren aan OCMW's, wordt door

RIMO Limburg in Hees geëxperimenteerd met de methodiek van dorpsconciërges, worden in Oostende studenten door de vzw De Katrol ingeschakeld voor huistaakbegeleiding bij maatschappelijk kwetsbare gezinnen en wordt in Brussel gewerkt met sleutelfiguren in de verschillende gemeenschappen enz.

Vanuit de verenigingen waar armen het woord nemen zijn er heel wat initiatieven om op lokaal niveau in overleg te gaan met het beleid, de hulp- en de dienstverlening. Zo worden er door de 55 verenigingen op lokaal niveau participatieprojecten opgezet. Een voorbeeld hiervan is het project 'Lokale dialoogondersteuners' dat Welzijnsschakels opgezet heeft in samenwerking met Welzijnszorg.

Lokale dialoogondersteuners versterken de stem van mensen in armoede in Welzijnsschakels

Een goed beleid houdt rekening met ieders stem, zeker de stem van de meest kwetsbaren in de samenleving. Mensen in armoede zijn zo een groep. Het voorbije decennium gebeurde er veel om de stem van mensen in armoede te versterken. Zo zijn er in Vlaanderen heel wat verenigingen waar armen het woord nemen, is er het netwerk tegen armoede, zijn er participatieprojecten van Samenlevingsopbouw, dialoogsessies van het Steunpunt armoedebestrijding ...

Toch bleef er een lacune. In vele gemeenten en dorpen in meer landelijk gebied is er geen aparte vereniging waar armen het woord nemen, en ook andere spelers zijn hier maar af en toe actief. Voor veel gemeentebesturen is het niet evident om op het eigen grondgebied een partner te vinden voor een participatief armoedebestrijdingsbeleid.

Welzijnsschakels is als landelijke vereniging waar armen het woord nemen, actief in 136 lokale groepen. De overgrote meerderheid van de welzijnsschakelgroepen bestaat uitsluitend uit vrijwilligers met en zonder eigen armoede-ervaring.

Welzijnzorg kent als zusterorganisatie van Welzijnsschakels al jaren de kracht van deze groepen. Niet enkel in het verenigen van mensen, in het organiseren van activiteiten van en voor mensen in armoede maar ook in het stem geven aan mensen in armoede. Sinds 2008 voeren Welzijnsschakelgroepen uit het hele land themagesprekken ter voorbereiding van de campagnes van Welzijnzorg. Zij komen naar voor met knelpunten en voorstellen tot oplossing en zijn een bron van inspiratie voor de Welzijnzorgcampagnes.

Geleidelijk aan groeide het idee om meer en meer groepen te activeren voor zo'n traject. Niet noodzakelijk ter voorbereiding van een campagne van Welzijnzorg, maar wel om de lokale problemen op te lijsten en aan te pakken of op het lokaal niveau aan de slag te gaan met de knelpunten uit de Welzijnzorgcampagnes.

Waarom doen we het? Een kansrijk project!

Naast de idee om het aantal welzijnsschakel roepen uit te breiden, kwam stilaan het besef dat de bestaande welzijnsschakelgroepen (extra) ondersteund moeten worden om meer politieke stootkracht te ontwikkelen. Die politieke stootkracht biedt groepen immers kansen om in hun eigen gemeente concrete, haalbare verbeteringen voor mensen in armoede te bepleiten, af te dwingen of mee te helpen realiseren. Zo ontstond het plan om voor die extra ondersteuning vrijwilligers als dialoogondersteuners te gaan inzetten. Het project lokale dialoognetwerken was geboren.

Het project lokale dialoogondersteuners is erop gericht om vrijwilligers op te leiden en in te zetten om in hun regio groepen te begeleiden in een politiek dialoogproces. De keuze voor vrijwilligers is zeer bewust. Welzijnsschakels en Welzijnzorg zijn altijd gebouwd op vrijwilligersinzet. Ook bestaat de overtuiging dat er vrijwilligers zijn die net in deze niche hun interesses terugvinden. Met de steun van zo'n vrijwillige ondersteuner willen we welzijnsschakelgroepen ondersteunen voor:

- ▶ Bekendmaking van de groep met het oog op lokale politieke dialoog
- ▶ Signalen in de groep meer systematisch opvangen en structureren

- ▶ Knelpunten formuleren en daarin een prioriteit aanbrengen
- ▶ Verbetervoorstellen formuleren
- ▶ Signalen, knelpunten en/of verbetervoorstellen aftoetsen in een breder netwerk
- ▶ Meer informatie krijgen rond een specifiek thema dat leeft in de groep
- ▶ Doelstelling en strategie voor de dialoog uitwerken
- ▶ In dialoog treden met het OCMW, het gemeentebestuur en/of andere middenveldactoren
- ▶ De dialoog opvolgen
- ▶ Een lokale vertaalslag maken van de politieke eisen van de Welzijnzorgcampagne
- ▶ ...

De eerdere ervaringen bij Welzijnsschakels leren ons dat dit proces ook versterkend werkt voor de groep en mensen sterker maakt. Daarnaast zijn ook heel wat lokale besturen vragende partij om in dialoog te treden en samen naar oplossingen te zoeken. Vanzelfsprekend zullen de belangen of de oplossingen niet altijd dezelfde zijn. Met de lokale dialoogondersteuners zullen Welzijnzorg en Welzijnsschakels ook lokaal de politieke boodschap van beide organisaties uitdragen. Een structurele bestrijding van de armoede in ons land, met en voor de mensen in armoede.

Meer informatie? Jozefien Godemont, projectmedewerker lokale dialoogondersteuners, jozefien.godemont@welzijnsschakels.be; 02/548 26 78

g. Geïntegreerde basisvoorzieningen: lokale ankerplaats in de strijd tegen onderbescherming¹⁵

Naast een kwalitatieve dienstverlening en aandacht voor diverse vormen van outreachend handelen, vergt proactieve dienstverlening – zowel in landelijke als stedelijke context – de aanwezigheid van lokale ankerplaatsen in de strijd tegen onderbescherming: we noemen dit geïntegreerde basisvoorzieningen.

● GEÏNTEGREERDE BASISVOORZIENING: DEFINITIE EN KWALITEITSCRITERIA

Een geïntegreerde basisvoorziening realiseert een samenwerkingsverband tussen verschillende basiswerkingen. Dit samenwerkingsverband realiseert een samenhangend en toegankelijk basisaanbod en is gericht op de participatie en integratie van maatschappelijk kwetsbare groepen. Een geïntegreerde basisvoorziening bestaat met andere woorden uit een samenhangend geheel van laagdrempelige lokale initiatieven. Diverse maatschappelijk kwetsbare groepen worden er aangesproken en kunnen er op informele wijze samenkomen in een ondersteunende omgeving. De basiswerking speelt in op de directe noden en behoeften van deze doelgroepen.

● BASISCHAKELMETHODIEK

Een inspirerend model voor de vormgeving van een geïntegreerde basisvoorziening is de basisschakelmethode. De belangrijkste functies van deze methode zijn:

Werken aan de basis

- Een laagdrempelige en toegankelijke werking: fysieke en mentale bereikbaarheid van de hulpverlening vormt een centraal aandachtspunt.
- Rechtstreeks contact met de doelgroep.

- Groeiprocessen op maat van de betrokkenen.
- Het werken in combinatie van individuele ondersteuning en groepswork.

Schakelen op micro-, meso- en macroniveau

- Verbinding maken met zichzelf: zich goed in zijn/haar vel voelen (micro)
- Verbinding maken met andere mensen: de uitbouw van een sociaal netwerk met familie, vrienden, kennissen en anderen (meso)
- Verbinding maken met diensten en voorzieningen: zicht hebben op wat er allemaal bestaat in de maatschappij en waar je terecht kan met vragen en noden (meso-macro)
- Verbinding maken met de maatschappij: zich een volwaardige burger voelen, die op een gelijke manier een 'plek' krijgt, beluisterd wordt en deel kan nemen aan het maatschappelijke leven. (macro)

Multi-aspectueel werken

Het is noodzakelijk om te werken rond de verschillende levensdomeinen: werk, gezin, gezondheid, wonen, cultuur en vrije tijd, maatschappelijke dienstverlening, onderwijs, inkomen enz.

Multifunctioneel aanbod en ruimte voor opbouwwerk

Er wordt gewerkt rond vijf functies die op een geïntegreerde manier in werking worden gezet. Dit is nodig om multi-aspectueel te kunnen werken en om een veelzijdige aanpak mogelijk te maken. Deze vijf functies zijn:

- Ontmoeting.
- 'Vrije tijd' maken.
- Vorming.
- Nuldelijns hulpverlening.
- Belangenbehartiging.

Wat die belangenbehartiging betreft, is het belangrijk dat geïntegreerde basisvoorzieningen niet enkel proactief ingrijpen op individuele probleemsituaties en onderbescherming van personen en gezinnen. Er dient ruimte gecreëerd te worden voor de methodiek van het opbouwwerk door in voortdurende samenspraak met maatschappelijk kwetsbare groepen te focussen op participatief tot stand gekomen beleidsvoorstellen als antwoord op collectief ervaren problemen.

● GEÏNTEGREERDE BASISVOORZIENINGEN IN HET BESTUURLIJKE LANDSCHAP

Een geïntegreerde basisvoorziening vormt een uitstekende ankerplaats van waaruit samenwerking tussen Centra voor Algemeen Welzijnswerk, verenigingen waar armen het woord nemen, regionale instituten voor Samenlevingsopbouw en andere partners concreet kan vormgegeven worden. Een dergelijke geïntegreerde basisvoorziening kan – zolang bovenstaande vier belangrijkste functies van de basisschakelmethode worden gerealiseerd – verschillende verschijningsvormen aannemen: buurthuizen, dorpshuizen, verenigingen waar armen het woord nemen,

sociale restaurants en/of sociale kruideniers, inloopcentra, wijkgezondheidscentra enz. Zeker niet elke geïntegreerde basisvoorziening heeft met andere woorden een nieuwe fysieke architectuur: het betreft een doorgedreven samenwerkingsmodel dat bij voorkeur (en uiteraard voor zover deze aanwezig zijn) wordt geënt op bestaande voorzieningen. Een projectmatige en later structurele ondersteuning door de Vlaamse, provinciale en/of gemeentelijke overheid voor de coördinatie van een geïntegreerde basisvoorziening zal in vele gevallen volstaan. Het spreekt voor zich dat er goede contacten zijn tussen de geïntegreerde basisvoorziening en het OCMW. De vraag is echter of het OCMW daarom moet deel uitmaken van de geïntegreerde basisvoorziening. Bekeken door de bril van een geïntegreerd dienstverleningsaanbod zouden we hier ja kunnen op antwoorden. Maar bekeken door de bril van de controlefunctie die een OCMW ook heeft (denk bijvoorbeeld in het kader van activering) zouden we hier eerder nee op antwoorden: de aanwezigheid van het OCMW zou immers de drempel van de geïntegreerde basisvoorziening in aanzienlijke mate kunnen verhogen, wat uiteraard niet de bedoeling is.

Goede (klein)stedelijke praktijk: Ontmoetingshuis De Mozaort in Lokeren¹⁶

Ontmoetingshuis De Mozaort in Lokeren¹⁷ is een warm onthaalpunt met een divers aanbod van ontmoeting, vorming, hulpverlening en dialoog. Uit een bevraging bleek dat het Lokers aanbod van dienstverlening, ondersteuning en vrije tijd te beperkt is of onvoldoende bekend. De Mozaort wil hierop een antwoord bieden.

Verschillende organisaties en diensten maken binnen Ontmoetingshuis De Mozaort samen een geïntegreerde basisvoorziening uit:

- Twee dagen per week is het onthaalpunt van CAW Waasland open voor bezoekers met vragen, voor bemiddeling, financiële of administratieve hulp, korte begeleidingen en crisishulpverlening.
- Het door Samenlevingsopbouw Oost-Vlaanderen wekelijks georganiseerde ontbijt vormt een vast ankerpunt, waarbij de bezoekers kennis kunnen maken met het aanbod van het ontmoetingshuis. Aansluitend vindt er telkens een activiteit plaats: een kookles, een informatievergadering over goedkoop en gezond winkelen, de voorstelling van het aanbod van Leerpunt, een bezoekersvergadering ... Tegen de middag wordt er steevast afgerond met een lekkere kom verse soep.
- Welzijnsschakel Horizon ondersteunt kinderen en ouders op het vlak van school en vrije tijd. Zij organiseren o.a. huistaakbegeleiding en een betaalbaar activiteitenaanbod.
- Samen met Centrum voor Opvoedingsondersteuning De Keerkring uit Sint-Niklaas wordt in De Mozaort een dienst opgericht waar ouders met opvoedingsvragen terecht kunnen.
- Tijdens Babelonië komen Nederlandstalige en anderstalige vrouwen samen en praten ze in

groepjes. De gesprekken gaan over alledaagse dingen: kinderen en ouderen, feesten, ziekte en gezondheid, werk ... Ze trekken er ook regelmatig op uit.

- Niet iedereen beschikt over de middelen en mogelijkheden om een computer en internet te gebruiken. In de openbare computerruimte van De Mozaort staan er 6 computers ter beschikking voor de Lokeraars. Bezoekers kunnen er terecht voor een aanbod bestaande uit open ateliers, cursussen, begeleidings- en vormingsmomenten. Deze activiteiten worden gekoppeld aan het overige aanbod.

Naast een beperkte professionele werking, draait De Mozaort op de inzet van vrijwilligers. Enthousiaste Lokeraars staan mee in voor het bestuur, de programmatie, het activiteitenaanbod ... De Mozaort ondersteunt deze vrijwilligers. Dit aanbod moet mensen sterker en mondiger maken. De bezoekers van De Mozaort moeten kunnen zeggen wat er leeft in Lokeren. De Mozaort ondersteunt hen door samen oplossingsvoorstellen te formuleren: oplossingsvoorstellen voor zowel een verbeterde werking van Ontmoetingshuis De Mozaort als voor een sterk Lokers sociaal beleid.

Eindnoten

- 1 Bouckaert, N., Schokkaert, E., A first computation of non-take-up behavior in the 'leefloon', KUL, 2011; p. 1.
- 2 <https://www.vaph.be/pvfv/>
- 3 www.caw.be
- 4 Samenwerkingsverband maatschappelijke dienstverlening sector Samenlevingsopbouw, Proactieve dienstverlening in de strijd tegen onderbescherming. Beleidsvisietekst, 2011, p. 6-10.
- 5 Oases, Universiteit Antwerpen en CEDEM, Université de Liège, Armoede bij personen van buitenlandse afkomst. Rapport van een onderzoek over de relatie tussen migratie en armoede. Acco, 2007.
- 6 Samenwerkingsverband maatschappelijke dienstverlening sector Samenlevingsopbouw, Proactieve dienstverlening in de strijd tegen onderbescherming. Beleidsvisietekst, 2011, p. 11-12.
- 7 Eeman, L. en Van Regenmortel, T., Automatische rechtentoekenning en proactief handelen. Een verkenning op lokaal niveau met bijzondere aandacht voor mensen met een laag inkomen. Vlas studies 4, 2013, p. 9.
- 8 Sannen, L. e.a. Leven [z]onder leefloon. Deel 2: Methodieboek bij onderbescherming: hefbomen voor proactief handelen vanuit het OCMW. HIVA-KUL, Leuven, 134 p.
- 9 Eeman, L. en Van Regenmortel, T., Automatische rechtentoekenning en proactief handelen. Een verkenning op lokaal niveau met bijzondere aandacht voor mensen met een laag inkomen. Vlas studies 4, 2013, p. 13-14.
- 10 Idem, p. 14.
- 11 Idem, p. 15.
- 12 <http://www.armoedebestrijding.be/publications/automatiseringrechten.pdf>
- 13 Samenwerkingsverband maatschappelijke dienstverlening sector Samenlevingsopbouw, Proactieve dienstverlening in de strijd tegen onderbescherming. beleidsvisietekst, 2011, p. 13-15.
- 14 De Zorgnetwerken worden mee ondersteund door lokale overheden, Cera en de Vlaamse Landmaatschappij (VLM).
- 15 Idem, p.15-16.
- 16 Samenwerkingsverband maatschappelijke dienstverlening sector Samenlevingsopbouw, Proactieve dienstverlening in de strijd tegen onderbescherming. Beleidsvisietekst, 2011, p. 16-17.
- 17 Een Mozaort is een meikever in het Lokers dialect.

Inloophuis de Kom-Af

051 24 29 28

roeland.demeyere@samenlevingsopbouw.be

<http://dekomaf.webs.com>

Inloophuis de Kom-Af is een samenwerking tussen het OCMW Roeselare, CAW Midden-West-Vlaanderen en Samenlevingsopbouw West-Vlaanderen.

De Kom-Af is een laagdrempelig inloophuis waar je met al je (dringende) hulpverlenings- en andere vragen terecht kan. Je kan er sociale contacten uitbouwen tijdens de ontmoetings-, vormings- en ontspanningsmomenten. De Kom-Af wil extra inspanningen leveren om meer mensen te bereiken die momenteel de weg naar de bestaande hulp- en dienstverlening niet vinden. Daartoe gaat een medewerker op huisbezoek om de Kom-Af dichterbij de mensen te brengen.

Laagdrempelig

De Kom-Af is een ontmoetingsplaats voor iedereen die nood heeft aan een babbel. Naast diverse activiteiten, kan iedereen er terecht voor informatie of een gesprek met een maatschappelijk werker.

5 functies

- Ontmoeting
- Nuldelijns hulpverlening
- Info en vorming
- Ontspanning
- Participatie

Samenwerking

De sterkte van de Kom-Af ligt in de samenwerking tussen 3 organisaties die elke vanuit hun eigen expertise een meerwaarde betekenen voor de werking, maar ook samenwerking met andere organisaties waardoor boeiende initiatieven ontstaan.

Mobiel

De Kom-Af wacht niet tot de mensen de weg vinden, maar stapt ook zelf naar de mensen toe. Tweerichtingsverkeer dus. Dit in diverse kansarme buurten in Roeselare. Op deze manier wil de Kom-Af een aanvullend aanbod creëren afhankelijk van de noden in deze buurten en dit vanuit de 5 functies.

Gemiddeld 28 bezoekers komen langs voor een babbel, om te kaarten, iets te drinken of gewoon voor de gezelligheid. Het activiteiten aanbod is zowel vormend als ontspannend, bijvoorbeeld een halloweenfeest, kookactiviteiten, bezoek van een dienst, activiteiten voor ouders en kinderen, een voorstelling van de Kom-Af voor lokale politici, bowlen, proeven tijdens de week van de smaak ...

De Kom-Af is elke maandagnamiddag open van 13u30 tot 16u30.

Welzijnsschakel Puurs:

Project: 'we maken mee'

03 899 40 32

deschakelpuurs@edpnet.be

Hoe kan ik je helpen? Samen puzzelen aan een goede dienstverlening

Bij De Schakel in Puurs groeide al een tijdje de vraag om een dialoog aan te gaan met hulp- en dienstverlenende organisaties van de gemeenten uit de regio Klein Brabant: Puurs, Sint-Amands en Bornem. Om deze dialoog op een toegankelijke manier aan te brengen vanuit de ervaringen van mensen uit de groep, kozen ze voor een traject met Adinda Taelman van Kwadraet en An Vandeveld van Wisper. Zij hielpen de groep om hun ervaringen te verwoorden en vervolgens te verbeelden in scènes: een traject van vijf maanden met regelmatige gespreks- en oefensessies mondde uit in een inspiratiedag op 12 juni in het Cultureel Centrum van Puurs: 'Hoe kan ik je helpen? Samen puzzelen aan een goede dienstverlening'.

De inspiratiedag kon rekenen op een brede opkomst: vertegenwoordigers van de sociale diensten en trajectbegeleidingsdiensten van de drie OCMW's, balie-medewerkers van de gemeenten en medewerkers van hun cultuurdiensten en bibliotheken, medewerkers van de regionale afdelingen van de VDAB, CAW, van Kind en Gezin, sociale huisvestingsmaatschappijen,...

De scènes, gespeeld door mensen van De Schakel, trokken telkens opnieuw geanimeerde gesprekken op gang over de rol van solidariteit in de samenleving, structureel en interpersoonlijk, over het erkennen van de persoon achter de dienstvrager en over het belang van een goede verstandhouding tussen dienstvrager en dienstverlener om tot een positieve samenwerking te komen die echt helpt.

De inspiratiedag leverde genoeg gespreksstof op om vanaf het najaar een verdere dialoog op gang te brengen tussen De Schakel en een aantal van deze diensten, want inspiratie nodigt uit tot actie, en daar maken ze in De Schakel graag werk van!

152

Deel 3

Als onderbescherming
leidt tot schulden

1. Te laag inkomen + te hoge kosten = schuldoverlast

Schuldoverlast kan bijna iedereen overkomen. Een grote tegenslag of niet zo verstandig omgaan met je geld kan zelfs mensen met een relatief hoog inkomen in de schulden duwen. Maar ook en vooral sociale onderbescherming leidt tot schulden. In de vorige delen bekeken we uitgebreid de problematiek van sociale onderbescherming: te lage uitkeringen en vervangingsinkomens, ontoereikende tegemoetkoming, moeilijk toegankelijke diensten ... Zo komen mensen door het verlies van werk, ziekte, handicap, leeftijd ... terecht op een inkomen onder of net boven de armoedegrens. Voor wie net boven de armoedegrens zit, mag er op dat moment niks meer misgaan, voor wie al een inkomen onder de armoedegrens heeft, wordt het een overlevingsstrijd.

Een te laag inkomen dwingt mensen om te besparen, zelfs op noodzakelijke uitgaven zoals gezonde voeding of geneeskundige verzorging. Maar op een bepaald moment kan je niet verder besparen. Als je inkomen 30% onder de armoedegrens ligt, dan is er al snel niks meer over om op te beknevelen. En dan kom je onvermijdelijk in schulden terecht.

In 2013 waren er 503.544 wanbetalingen geregistreerd bij de Nationale Bank, een toename met meer dan 4% op een jaar tijd. In totaal gaat het over 341.416 personen, ook een toename met 3,40%. In totaal gaat het over 2.964 miljoen euro, een toename met 8,90% op een jaar, met maar liefst

60% tegenover 2008.¹

Gelukkig zijn dit niet allemaal problematische schulden en zitten er bij deze cijfers ook gewone vergetelheden. Maar de gestage toename van de cijfers duidt wel op een toenemend probleem voor veel gezinnen.

Wanneer we kijken welke schulden het vaakst voorkomen is er een duidelijk signaal dat onderbescherming en te lage inkomens mee aan de basis liggen. Meer dan 55% van de gezinnen in schuldbemiddeling kampt met 'overlevingsschulden': een te laag, geen of een onregelmatig inkomen.² Meer dan 66% beschikt niet over betaald werk. Slechts 10,69% is eigenaar van een eigen woning, bijna 53% huurt op de private markt.³

Het is duidelijk dat de groepen die ook de grootste kans maken op armoede, de grootste schuldproblemen hebben. Hun financiële reserves zijn onbestaande of zeer klein, ze kampen met structurele tekorten aan inkomens. Daarom dat 'aanpassingsschulden' bij bijna 49,89% van de gevallen voorkomen. Dit zijn schulden die ontstaan door ziekte (meest voorkomende aanpassingsschuld), echtscheiding, overlijden of jobverlies.⁴

Tenslotte zijn er nog twee grote categorieën schulden die vaak voorkomen.

De 'overbestedingsschulden' staan aan de top met meer dan 68% van de dossiers waarin dit voorkomt. Binnen deze categorie vallen twee groepen: mensen met een tekort aan administratieve vaardigheden en mensen wier uitgaven niet aangepast zijn aan hun inkomsten⁵. Dat onderwijs, vorming en begeleiding zeer belangrijk zijn staat buiten kijf. Sommige mensen doen onverantwoorde uitgaven of kunnen niet weerstaan aan de lokroep van reclame. Anderen hun uitgaven zijn niet aangepast aan hun inkomen, omdat dat inkomen te laag ligt. Hier gaat het niet over de aankoop van luxe goederen.

“Mijn inkomen uit invaliditeit wordt volledig in beslag genomen. Ik weet niet wat er mee gebeurt of wat ze er mee doen. Ja, huishuur en elektriciteit, maar dat weet ik zo ook wel! Voor de rest weet ik niet waar het heen gaat.”

2. Verschillende vormen: van budgetbegeleiding tot collectieve schuldenregeling

Wanneer je in schuldoverlast terechtkomt is het best om zo snel mogelijk hulp te zoeken. Misschien is er wel een probleem met je bestedingspatroon, als je wel een voldoende hoog inkomen hebt. Ook wanneer het komt door een structureel te laag inkomen, zoek je best zo snel mogelijk hulp. Jammer genoeg zal dit niet onmiddellijk iets aan die structurele tekorten in de uitkeringen veranderen, maar misschien kom je wel in aanmerking voor andere rechten waar je nog niet van op de hoogte was, of kan er via aanvullende steun bij het OCMW bijgesprongen worden.

In 2013 kregen in totaal 65.894 gezinnen een vorm van begeleiding of hulpverlening omwille van schulden.⁶ Onder dit cijfer gaan heel wat verschillende vormen van begeleiding en hulpverlening schuil:

- ▶ **Budgetbegeleiding:** Dit is de minst ingrijpende vorm van begeleiding. Je kan bij het OCMW of het CAW terecht voor hulp bij het opstellen van je budget. Je kan op die manier leren om beter om te gaan met je inkomsten en uitgaven.
- ▶ **Budgetbeheer:** Wanneer je er niet in slaagt om je uitgaven onder controle te houden (al dan niet omwille van te lage inkomsten om rond te komen) en de schulden zich dreigen op te stapelen. Ook voor wie het moeilijk heeft om zelf rekeningen tijdig te betalen en die administratie bij te houden. Hier is het doel om je beter te leren omgaan met je inkomsten en uitgaven.

Het grote verschil is dat nu de maatschappelijke werker je inkomsten krijgt en je rekeningen betaalt. Zelf ontvang je enkel een 'leefgeld' om voeding en andere dagelijkse noden mee te betalen.

- ▶ **Schuldbemiddeling:** In dit geval bestaat er al een overmatige schuldenlast. Dan kan je terecht in het OCMW of CAW of eventueel bij een advocaat of notaris (dit komt bij deze vorm uiterst zelden voor) om een schuldenregeling te treffen met je schuldeisers over de betaling van je schulden. De schuldbemiddelaar kan bijvoorbeeld afspreken dat je je schulden gespreid mag terugbetalen. De schuldeiser belooft dan dat hij geen andere stappen meer zal ondernemen om de schuld in te vorderen wanneer je je aan de gemaakte afspraken houdt. Een schuldbemiddelaar zal ook nagaan of je schulden terecht zijn, of ze verjaard zijn, of er onwettige kosten aangerekend worden ... Een schuldeiser moet wel akkoord gaan met het afbetalingsplan. Hij kan het dus ook weigeren. Meestal zal schuldbemiddeling samengaan met budgetbeheer of budgetbegeleiding.
- ▶ **Collectieve schuldenregeling:** Dit is de meest verregaande vorm. Het gaat hier over een gerechtelijke procedure bij de arbeidsrechtbank voor iemand die diep in de schulden zit en waar

het geheel van terugbetaling van de schulden vaak onmogelijk is. Soms vergelijkt men dit met een persoonlijk faillissement. Bij de collectieve schuldenregeling zal je door de arbeidsrechtbank een schuldbemiddelaar aanstellen. Dit kan iemand van het OCMW of CAW zijn, maar ook een advocaat, notaris of gerechtsdeurwaarder. Die zal dan proberen een schuldenregeling te treffen met je schuldeisers. De collectieve schuldenregeling duurt tussen de 5 en 7 jaar, tenzij anders gevraagd omwille van bijvoorbeeld het behoud van de eigen woning. Bij de collectieve schuldenregeling worden je inkomsten en uitgaven beheerd door de schuldbemiddelaar en ontvang je zelf enkel een leefgeld. Na afloop van de schuldenregeling ben je schuldenvrij, ook al heb je nooit alle schulden kunnen terugbetalen. Ook de collectieve schuldenregeling kan samen met budgetbeheer of –begeleiding.

Deze verschillende vormen van budget- of schuldhulpverlening zijn erg verschillend. Bij budgetbegeleiding en –beheer is er ook een belangrijk preventief luik: het vermijden van schulden in de toekomst. Schuldbemiddeling en de collectieve schuldenregeling dienen om op te treden bij overmatige schuldenlast.

3. Budget- en schuldhulpverlening als factor in onderbescherming

In dit dossier willen we vooral de link met onderbescherming bekijken. In punt één gaven we al aan dat de onderbescherming door onder meer te lage inkomsten en te hoge uitgaven leidt tot budgetproblemen en schulden.

De begeleiding en hulpverlening zouden moeten leiden tot minder onderbescherming en hulp. Maar is dat ook zo?

a. Budgetbegeleiding

Deze vorm van hulpverlening is de minst ingrijpende vorm. Wanneer je merkt dat in bijna de helft van de schulddossiers een gebrek aan vaardigheden een rol speelt, dan kan je enkel pleiten voor een goede uitgebouwde dienstverlening van budgetbegeleiding. In principe mag iedereen aan budgetbegeleiding doen, maar uiteraard moet de kwaliteit bewaakt worden.

Goede budgetbegeleiding moet eerst en vooral beschikbaar zijn: wanneer iemand aangeeft dat hij/zij begeleiding nodig heeft dan moet die dat onmiddellijk kunnen krijgen. Anders riskeer je om echt in de schulden terecht te komen.

Budgetbegeleiding moet ook voldoen aan de toegankelijkheids- en kwaliteitscriteria die in deel 3 van dit dossier aan bod kwamen. Het moet de bedoeling zijn om mensen vaardigheden bij te brengen, om samen met hen dit probleem aan te pakken en uiteindelijk te zorgen dat ze op eigen benen kunnen staan.

Budgetbegeleiding is een instrument in de strijd tegen overmatige schulden en onderbescherming.

b. Budgetbeheer

Voor budgetbeheer gelden dezelfde kwaliteitsvoorwaarden als voor budgetbegeleiding. Ook bij budgetbeheer is preventie nog zeer belangrijk en is het doel om de persoon in kwestie beter te leren omgaan met het budget. Het fundamentele verschil is dat de maatschappelijke werker het budget beheert. Hier zitten risico's aan verbonden:

- ▶ De begeleiding kan zo in de verdringing komen. Het kan eenvoudiger zijn om het snel allemaal zelf te willen doen als hulpverlener, wat niet de bedoeling is. Het is nog steeds de bedoeling om iemand beter te leren omgaan met het beschikbare budget en te streven naar het stopzetten van de begeleiding.
- ▶ Het leefgeld is hier de eerste keer aanwezig. Een bedrag dat de cliënt krijgt voor de aankoop van voeding en andere kleine uitgaven. Wanneer er enkel sprake is van budgetbeheer en geen (grote) schulden aanwezig zijn, dan kan dit een instrument zijn in het proces van leren omgaan met geld en je dagelijkse uitgaven, maar het neemt een deel van de onafhankelijkheid van de persoon weg. Daarom is het noodzakelijk dat dit in overleg met de cliënt gebeurt. Hoe hoog moet dat leefgeld zijn, wat moet er mee gekocht worden, is er ruimte om iets extra voor jezelf te kopen, hoeveel ruimte ...?

Wanneer de hulpverlener begint met budgetbeheer mag er niet enkel aandacht zijn voor de uitgavenzijde. Ook aan de inkomstenkant moet gekeken worden of daar bijvoorbeeld nog rechten of tegemoetkomingen zijn die kunnen aangevraagd worden. Dit samen aanpakken en samen doen maakt deel uit van een goed traject.

c. Schuldbemiddeling

Bij schuldbemiddeling bestaat er al een overmatige schuldenlast. De toegankelijkheid van deze diensten is van ontzettend groot belang. Schulden groeien exponentieel wanneer men lang wacht om deze aan te pakken. Het is niet mogelijk om te zeggen hoeveel mensen er wachten op schuldbemiddeling. OCMW's mogen in principe geen wachtlijsten kennen en houden ze dan meestal niet bij. De gegevens over wachtlijsten zijn dan ook beperkt. In 2011 hield slechts 25% van de erkende diensten schuldbemiddeling wachtlijsten bij. Het jaar voordien waren dat er nog 42%. De gemiddelde wachttijd bedroeg 3 maanden, maar kon oplopen tot 15 maanden.⁷ Zo lang moeten wachten kan desastreuze gevolgen hebben voor de schuldenlast.

Bij schuldbemiddeling moet een afbetalingsplan afgesproken worden. De cliënt moet hierin betrokken worden. Wat is haalbaar voor hem en het gezin? Is er nood aan budgetbegeleiding en/of –beheer? Tegelijk moet gewezen worden op de nood van het aanzuiveren van de schulden. Hier speelt een goede bepaling van het leefgeld een rol. Verder moet de cliënt goed op de hoogte gehouden worden van de vorderingen. Hoeveel schulden waren er? Hoe worden ze afbetaald? Wat is de stand van zaken? Hoe lang nog te gaan?

Ondanks de situatie van overmatige schulden, mag de menselijke waardigheid niet aangetast worden. Wanneer je inkomsten zeer laag zijn dan zal de terugbetaling van schulden, zeker wanneer het over een groot bedrag gaat, zo goed als onmogelijk zijn. Binnen schuldbemiddeling is er geen kwijtschelding mogelijk, wel een spreiding en het vermijden van verwijlrenten en andere kosten. Wanneer de schuldenberg niet aan te zuiveren is op deze manier, dan is de collectieve schuldenregeling de enige mogelijke oplossing.

“Via schuldbemiddeling ben ik geholpen door het OCMW, als wekelijks leefgeld kreeg ik € 73. Gelukkig kan ik, via de schuldbemiddelaar, de helft van het kindergeld houden, omwille van co-ouderschap. Nu heb ik terug een job gevonden: de inkomsten zijn juist gepast om schulden te betalen. Die schuld is opgelopen tot € 12.000.”

d. Collectieve schuldenregeling

De meest ingrijpende vorm van schuldhulp heeft ook de grootste kans op onderbescherming. Alle voorgaande bemerkingen gelden eveneens bij de collectieve schuldenregeling. Het overleg en de informatie voor de cliënt zijn van groot belang.

Collectieve schuldenregeling is een grote stap. Je komt voor minstens 5 jaar in een situatie waarbij je schuldbemiddelaar plots een groot deel van je leven overneemt. In 2013 zaten in totaal 11.335 gezinnen in een collectieve schuldenregeling. 4.123 daarvan zitten in een collectieve schuldenregeling via één van de 332 erkende instellingen voor schuldbemiddeling, 7.212 zitten bij externe schuldbemiddelaars, meestal advocaten, soms ook notarissen of gerechtsdeurwaarders.⁸

Mensen in armoede in collectieve schuldenregeling klagen dikwijls over het gebrek aan transparantie en communicatie. Ze geven aan dat ze geen enkele grip meer hebben over wat er gebeurt met hun geld en niet op de hoogte zijn van de stand van zaken. De relatie met de schuldbemiddelaar is vaak niet goed, wat de communicatie niet bevordert. Een collectieve schuldenregeling is ingrijpend. Zo zal bijvoorbeeld je werkgever op de hoogte gebracht worden dat je in 'collectieve' zit, je loon wordt immers aan de schuldbemiddelaar gestort en niet langer op je eigen rekening.

Eén van de problemen die opduiken is dat de externe schuldbemiddelaar geen hulpverlener is en, integendeel, weinig of geen voeling heeft met de leefwereld van mensen in armoede. Dit is niet zo verwonderlijk aangezien dit geen deel uitmaakt van hun opleiding aan de universiteit. Sinds kort is er wettelijk bepaald dat er een opleiding moet komen voor collectieve schuldbemiddelaars. De

uitvoering hiervan volgt binnen korte termijn. Het is onontbeerlijk dat deze opleiding georganiseerd wordt in samenwerking met organisaties die gespecialiseerd zijn in het omgaan met mensen in armoede en vormingen hierover aanbieden. Ook de expertise van het Vlaams Centrum Schuldenlast moet bij deze opleiding ingezet worden. Een zuiver juridische vorming, door bijvoorbeeld de orde van advocaten, is onvoldoende.

Leefgeld⁹

Het is belangrijk dat je genoeg leefgeld krijgt. Kijk daarom ook goed na of het leefgeld dat je krijgt voldoende is, vooraleer een aanzuiveringsregeling wordt vastgelegd. Wanneer het te weinig is, bespreek dit dan zo snel mogelijk met je schuldbemiddelaar. Als jij niet akkoord gaat met het leefgeld dat voorzien is in het ontwerp van minnelijke aanzuiveringsregeling, moet je dit binnen de twee maanden melden, ofwel via een aangetekende brief met ontvangstbewijs gericht aan de schuldbemiddelaar, ofwel via een verklaring die je aflegt bij de schuldbemiddelaar.

In de wet zijn bepalingen over het minimale leefgeld opgenomen: het leefgeld moet altijd (zowel in de minnelijke als in de gerechtelijke aanzuiveringsregeling) hoger zijn dan het leefloon vermeerderd met de kinderbijslag. Dit is slechts de minimumgrens: in de praktijk zal de menselijke waardigheid vaak een hoger leefgeld vereisen. Vandaar dat in de minnelijke aanzuiveringsregeling een gedetailleerde en geactualiseerde staat van de inkomsten en de beschikbare middelen van het gezin opgenomen moet worden en dat in een bijlage bij dit plan (die enkel aan de rechter bezorgd wordt) ook een gedetailleerde staat van de lasten en de tegoeden van de schuldenaar en van de lasten en tegoeden van zijn gezin opgenomen moet worden.

De rechter krijgt hierbij de taak toebedeeld om erop toe te zien dat alle posten die onontbeerlijk zijn voor het behoud van de menselijke waardigheid worden ingeschreven in de minnelijke of gerechtelijke aanzuiveringsregeling en dat het leefgeld wordt geïndexeerd (gezondheidsindex). Hiernaast werd de wet aangevuld met een bepaling die expliciet stelt dat de schuldbemiddelaar verantwoordelijk is voor een tijdige uitbetaling van het leefgeld op de data die werden overeengekomen met de schuldenaar of die werden bepaald in de minnelijke of gerechtelijke aanzuiveringsregeling.

Soms kan het zijn dat het leefgeld eerst wel voldoende was, maar door een verandering in je leven (bijvoorbeeld de geboorte van een kind) nu niet meer volstaat. Dan kan je om een aanpassing van je aanzuiveringsregeling vragen bij je schuldbemiddelaar. Je kan je hiervoor, indien je aan bepaalde voorwaarde voldoet, best laten bijstaan door een pro-Deoadvocaat.

Kostprijs

De collectieve schuldenregeling is meestal niet gratis. De advocaat zal ook betaald moeten worden. Dit wordt meegeteld in het totale pakket schulden en de aanzuiveringsregeling.

Leven on hold?

Mensen in armoede geven aan dat je gedurende de jaren in collectieve schuldenregeling weinig toekomstperspectief hebt, behalve dan het eindpunt. Zo kan je bijvoorbeeld werk vinden, waardoor je inkomen hoger wordt, maar zal je hier niets van merken omdat het verdwijnt in de grote pot om je schulden te betalen. Dit leidt tot apathie bij sommige mensen. Wanneer hier geen aandacht voor is, kan dit mensen gedurende die vijf jaar schuldhulp in een grote afhankelijkheidspositie brengen. Dit leidt op langere termijn opnieuw tot

problemen.

Afhankelijkheid van de schuldbemiddelaar
De schuldbemiddelaar regelt al je financiën. Je moet op hem vertrouwen om een zicht te houden op de situatie en zeker te zijn dat hij alle rekeningen correct betaalt.

De aangestelde schuldbemiddelaar zal al je inkomsten ontvangen en zal de afbetaling van jouw schulden in de mate van het mogelijke verzorgen. De schuldbemiddelaar is verplicht om voor de ontvangst van jouw inkomsten een specifieke rekening te openen en jij hebt het recht om geïnformeerd te worden over deze rekening, de verrichtingen erop en het saldo ervan. De schuldbemiddelaar is ook verplicht om (jaar) verslagen op te maken en om jou hiervan een kopie toe te zenden. Deze (jaar)verslagen moeten informatie bevatten over de stand van de procedure, de verrichtingen van de schuldbemiddelaar, de redenen voor de verlenging van de termijnen, de geactualiseerde sociale en financiële toestand en de toekomstperspectieven van de schuldenaar, de stand van de bemiddelingsrekening en alle inlichtingen die de schuldbemiddelaar dienstig acht. Bij deze verslagen moet bovendien ofwel het overzicht van de bewegingen op de rekening ofwel het dubbel van de rekeninguittreksels gevoegd worden.¹⁰

“Een tijdje geleden heb ik de wasmachine aangezet. Er was een lek waardoor het bij de buur onder water liep. Ik belde naar advocaat-schuldbemiddelaar. Volgens hem was de brandverzekering in orde, maar bleek dat ze niet betaald was! Nu moet ik ook opdraaien voor die kosten.”

Mensen in armoede geven aan dat ze niet altijd deze wettelijk verplichte informatie krijgen. Bovendien is dit verslag niet op maat van mensen in armoede. Wanneer zij dit correct ontvangen, hebben ze daarom nog geen zicht op de situatie. Tot een uitgebreide uitleg is de schuldbemiddelaar niet verplicht. De schuldbemiddelaar is een echte onafhankelijke bemiddelaar, hij biedt geen hulpverlening aan en is zeker niet de persoonlijke raadsman van de schuldenaar. Hij zal evenveel rekening moeten houden met de belangen van de schuldenaar als met de belangen van de schuldeisers. Door bemiddeling zal de schuldbemiddelaar proberen tot een minnelijke aanzuiveringsregeling te komen. Als dit niet lukt, maakt hij daar een verslag van op en kan de rechter op basis daarvan een gerechtelijke aanzuiveringsregeling opleggen. In uitzonderlijke gevallen kan er een totale kwijtschelding van de schulden gevraagd worden aan de rechter.

Wanneer er een probleem is met de schuldbemiddelaar, kan je de rechter vragen om op te treden of om een andere schuldbemiddelaar aan te stellen. Een rechter zal dit laatste echter niet snel doen. Het is best je hiervoor te laten bijstaan door een OCMW, CAW of een pro-Deoadvocaat (indien je daarvoor in aanmerking komt, dit geldt niet voor iedereen die in een collectieve schuldenregeling zit).¹¹

Mensen zijn niet altijd op de hoogte van die mogelijkheid en vanzelfsprekend komt daarbij dat je in een sterke afhankelijkheidspositie zit. Wordt je klacht verworpen, dan moet je verder met diezelfde schuldbemiddelaar.

Hulpverlening

Wie onder de collectieve schuldenregeling valt wordt niet automatisch ondersteund door hulpverleners. Nochtans is daar nood aan. Zowel de psychologische impact als de veranderingen in het dagelijkse leven zijn erg ingrijpend voor het hele gezin.

Daarnaast moet tijdens de periode van de collectieve schuldenregeling gewerkt worden aan de periode na de schuldenregeling. Wanneer je vijf tot zeven jaar lang geen verantwoordelijkheid meer droeg voor het betalen van rekeningen, voor het beheren van je budget (de kans is groot dat dit ook ervoor verre van een leien dakje liep), dan zal ook daar hard aan gewerkt moeten worden. Zonder een degelijke ondersteuning en nazorg wordt de schuldenregeling een draaideur en komen mensen snel opnieuw in de problemen.

“Ik ben vervreemd van mijn eigen geldzaken.
Wanneer mag ik terug over mijn financiën
beslissen? Het blijft maar
bij schuldbemiddeling.
Zij zeggen wat ik moet doen.”

4. Onderbescherming door schulden

De onderbescherming door schulden is zeer groot. Het leefgeld is, zelfs als het wettelijke minimum gevolgd wordt, onvoldoende om van te leven. Bovendien kom je niet altijd in aanmerking voor andere voordelen. Wanneer je een relatief goed inkomen hebt, zal je voor heel wat voordelen niet in aanmerking komen, ook al heb je van dat inkomen maar een fractie over door de schuldsituatie.

Voor sommige rechten zoals de verhoogde tegemoetkoming is er al een regeling dat wie in schuldbemiddeling of in de collectieve schuldenregeling zit, deze ook kan krijgen. Voor heel wat andere zaken die afhankelijk zijn van je statuut of van je belastbaar inkomen is dit niet geregeld.

Op deze manier komen mensen met een laag beschikbaar inkomen in een nog verdere situatie van onderbescherming terecht.

De notie 'beschikbaar inkomen' zou, waar mogelijk, een plaats moeten krijgen in de sociale regelgeving. Zo kan deze groep mensen gebruikmaken van rechten en tegemoetkomingen waar ze nu van uitgesloten zijn. Schulden en onderbescherming gaan hand in hand. Onderbescherming leidt tot schulden en schulden leiden tot verdere onderbescherming. Ook deze armoedespiraal moet doorbroken worden.

Eindnoten

- 1 Vlaams centrum schuldenlast, Onderzoeksrapport: Cijfer- en profielgegevens van de Vlaamse huishoudens in budget- en/of schuldhulpverlening anno 2013, mei 2014, p. 4.
- 2 Idem, p. 32.
- 3 Idem, p. 17 en 22.
- 4 Idem, p. 32.
- 5 Idem
- 6 Idem, p. 7.
- 7 Vlaams centrum schuldenlast, Onderzoeksrapport: Cijfer- en profielgegevens van de Vlaamse huishoudens in budget- en/of schuldhulpverlening anno 2011, oktober 2012, p. 14-15.
- 8 Vlaams centrum schuldenlast, Onderzoeksrapport: Cijfer- en profielgegevens van de Vlaamse huishoudens in budget- en/of schuldhulpverlening anno 2013, mei 2014, p. 7.
- 9 <http://www.eerstehulpbijschulden.be/schulden-wat-nu/hulp-nodig/collectieve-schuldenregeling/leefgeld>
- 10 <http://www.eerstehulpbijschulden.be/schulden-wat-nu/hulp-nodig/collectieve-schuldenregeling/schuldbemiddelaar>
- 11 Idem

Aanbevelingen

- ❖ Een waardig inkomen voor iedereen is de beste bescherming tegen overlevingsschulden.
- ❖ Zorg voor voldoende budgetbegeleiding en schuldhulpverlening:
 - Wie hulp vraagt moet direct hulp kunnen krijgen, wachtlijsten zijn uit den boze.
 - Mensen moeten de juiste vorm van begeleiding of hulp krijgen.
 - Het heeft geen zin om schulden weg te werken zonder mensen te begeleiden om beter om te gaan met hun middelen of er voor te zorgen dat men voldoende middelen heeft voor een waardig leven.
- ❖ Communiceer duidelijk over mensen hun financiële situatie. Zorg ervoor dat ze zelf voortdurend zicht hebben op de vermindering van hun schulden, op de inkomsten en de uitgaven en het verdere verloop van het hulpverleningstraject of de schuldenregeling.
- ❖ Verplicht een opleiding aan advocaten, notarissen en deurwaarders die optreden als schuldbemiddelaar in de collectieve schuldenregeling. Deze opleiding moet in samenwerking zijn met gespecialiseerde organisaties voor schuldoverlast en armoedebestrijding.
- ❖ Het leefgeld moet steeds een waardig leven garanderen en tijdig uitbetaald worden. Het leefgeld zou dus ook steeds boven de armoedegrens moeten liggen. Nu is dit in principe minstens het bedrag van het leefloon.
- ❖ Kindergeld dient voor de zorg voor de kinderen en mag niet gebruikt worden voor schuldaflossing.

De financiële gevolgen van detentie en het gebrekkige ‘statuut’ van gedetineerden

Tijdens een gevangenisstraf worden gedetineerden en hun naasten vaak geconfronteerd met financiële problemen. De gedetineerde verliest immers zijn inkomen uit arbeid. Maar ook op het vlak van sociale zekerheid biedt het huidige systeem onvoldoende bescherming aan gedetineerden en hun omgeving.

Een werkloosheidsuitkering ontvangen is niet mogelijk omdat gedetineerden in de gevangenis niet meer beschikbaar zijn voor de arbeidsmarkt. De leefloonwet stelt dat de betaling van het leefloon opgeschort wordt tijdens de periode waarin een persoon in een instelling wordt geplaatst in uitvoering van een gerechtelijke beslissing en tijdens de periode waarin een persoon een vrijheidsstraf ondergaat en ingeschreven is op de rol van een strafinrichting. Gedetineerden ontvangen dus ook geen leefloon tijdens uitgaanspermissies, penitentiair verlof, beperkte hechtenis en elektronisch toezicht (ET). De argumentatie is dat gedetineerden onder elektronisch toezicht is dat zij nog op de rol van een strafinrichting ingeschreven zijn. Voor deze laatste is een regeling vanuit Justitie getroffen. Zelfs voor gedetineerden op pensioen zijn de financiële gevolgen van vrijheidsberoving niet gering. De eerste 12 maanden van ononderbroken detentie (tijdens uitgangspermissies en penitentiair verlof gaat de strafuitvoering ononderbroken door) loopt de uitbetaling van het rustpensioen door. Voor alleenstaanden is dit het volledige bedrag. Bij een gezinspensioen ontvangen de gedetineerde en de partner beiden, afzonderlijk, 50%. De Inkomensgarantie voor Ouderen, bovenop het rustpensioen, wordt niet doorbetaald. Na twaalf maanden stopt de uitbetaling aan de gedetineerde. Bij een gezinspensioen blijft de

partner wel 50% van het bedrag ontvangen.

De achterliggende redenering - dat gedetineerden hun recht op sociale bescherming wel blijven behouden, maar dat de uitbetalingen van sociale uitkeringen worden geschorst omdat zij financieel ten laste van de FOD Justitie zijn - is op zich te begrijpen. Echter, in de praktijk is deze logica soms zoek. Het dagbedrag uitgekeerd door Justitie voor gedetineerden onder elektronisch toezicht ligt bijvoorbeeld lager dan de dagprijs die moet worden betaald in veel onthaalhuizen voor daklozen. Dit dagbedrag wordt jarenlang niet geïndexeerd. Bijgevolg kunnen sommige gedetineerden in die omstandigheden geen onderdak vinden, tenzij dat de betrokken thuislozenvoorziening bereid is om de overige kosten zelf te dekken. Dit legt ook een zware hypotheek op de re-integratiekansen van de gedetineerde in de maatschappij. Zelfs als hij een opvangplaats krijgt, is het sparen voor een huurwaarborg, meubels, € quasi onmogelijk als hij niet snel betaald werk vindt. Daarnaast is de toepassing van de schorsingsmaatregelen niet altijd consequent. Soms worden uitkeringen volledig geschorst, soms gedeeltelijk en soms niet. Soms begint de schorsing van bij de start van de detentie, soms pas na verloop van tijd. Wanneer iemand onrechtmatig aangehouden was - bijvoorbeeld iemand die uiteindelijk niet schuldig wordt bevonden - wordt de uitkering soms wel, soms niet met terugwerkende kracht uitbetaald. Ten slotte heeft een schorsing vaak ingrijpende gevolgen voor het gezin van de gedetineerden dat een andere manier moet vinden om rond te komen. Bovendien gaat een veroordeling gepaard met heel wat bijkomende kosten: het ereloon van een advo-

caat, gerechtskosten, penale boetes en de eventuele afbetaling van een burgerlijke partij. Vanwege de meest recente aanpassing aan de wet betreffende de externe rechtspositie van de veroordeelden wordt een inspanning t.o.v. de afbetaling van de burgerlijke partij nu expliciet vereist om in aanmerking te komen voor voorwaardelijke invrijheidstelling.³ En ondanks de 'gratis kost en inwonen', kost het gewone leven in de gevangenis wel geld: telefoonkaarten en postzegels, huren van een tv-toestel, aankoop van tabak, shampoo en andere goederen van de kantine. Theoretisch zou een gedetineerde in staat zijn om voldoende geld te verdienen tijdens zijn straf door gevangenisarbeid. Echter, zoals we zullen zien, zijn er ook grote problemen op dit gebied. Het gevolg van dit alles is dat heel wat gedetineerden en hun omgeving in reële armoede terechtkomen. Veel gedetineerden kampten al met financiële problemen vóór hun opsluiting door een onstabiele werkgeschiedenis, een laag inkomen en een aanzienlijke schuldenlast. Deze problemen worden nog verergerd door hun gevangenschap.

In de afwezigheid van een breed en visionair wettelijk en beleidsinitiatief (wat überhaupt nodig is) kunnen de OCMW's een gedeeltelijk antwoord op deze problemen bieden. Immers hebben gedetineerden net als iedereen recht op maatschappelijke dienstverlening en kan het OCMW-aanbod voor hen heel wat betekenen. Uitsluiting van een leefloon is wel bij wet geregeld maar een OCMW kan ook materiële en niet-materiële ondersteuning aanbieden. Het probleem is dat, in tegenstelling tot de diensten van de Vlaamse Gemeenschap, de OCMW's tot nu toe weinig bereidheid hebben getoond om hun aanbod binnen de gevangenis muren te organiseren. Dus moet een gedetineerde tijdens een uitgaanspermissie proberen zelf één en ander in de startblokken te zetten maar die mogelijkheid is er voor veel gedetineerden niet. Bijgevolg komen veel gedetineerden vrij zonder de

nodige voorbereiding, wat uiteraard niet gunstig is voor hun terugkeer naar de samenleving.

Gevangenisarbeid

De manier waarop gevangenisarbeid en de sociale bescherming van gedetineerden georganiseerd wordt in België, schiet op verschillende fronten tekort in vergelijking met de Europese en internationale normen. Omdat gevangenisarbeid niet gekoppeld is aan een arbeidscontract, valt het niet onder de RSZ-wetgeving: men draagt via de gevangenisarbeid niet bij tot de sociale zekerheid, en men bouwt via deze arbeid geen sociale rechten op. De arbeidsprestaties in de gevangenis tellen niet mee voor de pensioenberekening van gedetineerden; onvrijwillige werkloosheid binnen de muren leidt niet tot één of andere vergoeding. De wetgeving m.b.t. het minimumloon is niet van toepassing op gevangenisarbeid. Ook bij ziekte of arbeidsongevallen tijdens de detentie vallen gedetineerden niet binnen de reguliere stelsels van de sociale zekerheid. Dit gebrekkige statuut van de gevangenisarbeid heeft dus ook een impact op de sociale bescherming van de gedetineerde, zowel tijdens de detentie als nadien. Actuele informatie over de aard en omvang van gevangenisarbeid is niet gemakkelijk te vinden en wordt niet gepubliceerd in de jaarverslagen van het directoraat-generaal Penitentiaire Inrichtingen. Maar uit een parlementaire vraag gesteld in maart 2011 aan de toenmalige minister van Justitie, bleek dat ongeveer 5.000 gedetineerden waren tewerkgesteld in de gevangenis. Dat kwam overeen met 45 % van de gevangenispopulatie. In augustus 2012 werd een dergelijke vraag opnieuw gesteld aan de minister van Justitie. De minister antwoordde dat op dat moment 3.665 gedetineerden van de totale gevangenisbevolking waren tewerkgesteld wat overeenkwam met 33% van de gevangenispopulatie. Als deze cijfers accuraat zijn, dan waren er in 2012 eigenlijk 27% minder werkende gedetineerden dan in 2011.

Zelfs voor de beperkte groep gedetineerden die wel kan werken is het gemiddelde loon gering. In 2012 lag het gemiddelde loon voor gevangenisarbeid op € 160 per maand volgens de minister, bovendien verdienden 55% van de tewerkgestelde gedetineerden minder dan dit. Het gemiddelde loon voor gevangenisarbeid in 2012 was slechts 11% van het statutaire minimumloon geldig voor werknemers in de vrije samenleving. We veronderstellen dat deze positie intussen niet veranderd is. Samen genomen impliceert dit dat een betekenisvol inkomen verdienen uit gevangenisarbeid niet vanzelfsprekend is. Het systeem zoals het nu georganiseerd wordt, biedt onvoldoende kansen aan gedetineerden om aan hun schuldenproblematiek te werken en hun slachtoffers te vergoeden, laat staan een nieuw startkapitaal voor de toekomst op te bouwen. Het aparte statuut van gevangenisarbeid kan niets anders dan als discriminerend beschouwd worden en is bovendien wettelijk betwistbaar t.o.v. Europese jurisprudentie.⁴

Vanuit het algemeen Welzijnswerk worden concrete aanbevelingen geformuleerd om de positie van gedetineerden op het vlak van sociale bescherming te verbeteren:

- ▶ Een actief beleid op het vlak van sociaal-administratieve rechten van gedetineerden en hun naastbestaanden. De sociale bescherming van gedetineerden vraagt een coherente, samenhangende en toegankelijke regelgeving die dezelfde rechtszekerheid en rechtsgelijkheid garandeert als voor andere burgers. De anomalieën binnen het huidige systeem moeten weggewerkt worden om een succesvolle re-integratie te bevorderen. Op dit vlak is een wetgevend initiatief op federaal niveau nodig.
- ▶ De oprichting van een OCMW-antennepost in elke gevangenis. De brede waaier aan OCMW-dienstverlening moet er ook voor gedetineerden zijn, en dit al van bij de aanvang van de detentie.

- ▶ Gebruik gevangenisarbeid als instrument voor sociale re-integratie. In elke gevangenis moet voldoende gevangenisarbeid georganiseerd zijn, zodat alle gedetineerden in hun eigen onderhoud en van hun gezin kunnen voorzien en de mogelijkheden hebben om ook schulden aan het slachtoffer betekenisvol in te lossen. De kwaliteit van de gevangenisarbeid moet meer gericht zijn op competentieontwikkeling. Hierdoor zou de gevangenisarbeid beter bijdragen tot een verbetering van de positie van gedetineerden op de arbeidsmarkt.

Tekst: Neil Paterson, stafmedewerker detentie en justieel welzijnswerk bij het Steunpunt Algemeen Welzijn. Deze tekst verscheen in een uitgebreider versie als editoriaal in FATIK, februari 2014.

Eindnoten

- 1 Van Limberghen, G. & Van Der Plancke, V, Sociale zekerheid van (ex-)gedetineerden en hun verwanten, Brugge, die Keure, 2008.
- 2 Aan een alleenstaande gedetineerde onder elektronisch toezicht wordt € 20,85 per dag toegekend. De dagprijs voor onthaalcentra voor thuislozen is € 25,50 met inbegrip van € 4,16 zakgeld.
- 3 Wet van 17 mei 2006 betreffende de externe rechtspositie van de veroordeelden tot een vrijheidsstraf en de aan het slachtoffer toegekende rechten in het raam van de strafuitvoeringsmodaliteiten gewijzigd op 19 december 2013, art. 47 § 6, Belgische Staatsblad, 19 december 2013. Vanaf 1 januari 2014 werd een nieuwe voorwaarde t.o.v. voorwaardelijke invrijheidstelling geïntroduceerd: - de door de veroordeelde geleverde inspanningen om de burgerlijke partij te vergoeden, rekening houdend met de vermogenssituatie van de veroordeelde zoals die door zijn toedoen is gewijzigd sinds het plegen van de feiten waarvoor hij veroordeeld is.
- 4 Zie o.a. Strummer Oostenrijk, EHRM, 2007 en Dickson Verenigd Koninkrijk, EHRM, 2007

Brussel: complexe hoofdstad (van onderbescherming)

Brussel komt in meerdere plaatsen in dit dossier aan bod. Meestal om twee redenen: de complexiteit van de regelgeving voor sociale bescherming in Brussel en de schrijnende armoedecijfers in onze hoofdstad.

Grotere armoede en onderbescherming

Met een armoederisicopercentage tussen 27 en 40%, is Brussel de trieste koploper in ons land wat armoede betreft. Bovendien is Brussel ook de stad met de meeste mensen zonder papieren, die bijna altijd in armoede leven maar in geen enkele statistiek zitten.

Brussel staat in zowat elk lijstje aan de top: het aantal mensen met een leefloon ligt het hoogst in Brussel, de werkloosheidsgraad is het hoogst in Brussel, het percentage invaliden is het hoogst in Brussel ...

Het Brussels Observatorium voor Welzijn en Gezondheid omschrijft zelf de situatie in de laatste Armoedebaarometer: "Ongeveer een derde van de Brusselaars (33,7%) moet zien rond te komen met een inkomen onder de armoederisicogrens. Een vijfde (20,5%) van de Brusselse bevolking tussen 18 en 64 jaar is afhankelijk van een vervangingsinkomen of een bijstandsuitkering (pensioenen niet meegeteld). 5,0% van de Brusselse bevolking tussen 18 en 64 jaar krijgt een (equivalent) leefloon, onder de jongvolwassenen is het aandeel 9,5%. Het Brussels Gewest kent een werkloosheidsgraad van 20,1%. Onder de jongvolwassenen stijgt dit aandeel naar 30,9%. In het Brussels Gewest verlaat één jonge man (18-24 jaar) op vier en één jonge vrouw op zes de school vroegtijdig, dit wil zeggen zonder diploma hoger secundair onderwijs.

De cijfers die beschikbaar zijn op gemeentelijk niveau, tonen de bestaande sociaalruimtelijke dualiteit binnen het Brussels Gewest. Er zijn inderdaad grote verschillen tussen de Brusselse gemeenten inzake armoede-indicatoren.

Het sociaal statuut beïnvloedt in belangrijke mate de gezondheidssituatie. In het Brussels Gewest lopen kinderen die geboren worden in een huishouden zonder inkomen uit werk, twee keer meer risico om doodgeboren te worden dan kinderen geboren in een huishouden met twee inkomens. De voor het Brussels Gewest kenmerkende grote sociale heterogeniteit wordt weerspiegeld in belangrijke sociale gezondheidsongelijkheden.

De armoede-indicatoren tonen in het algemeen een zekere stabiliteit, of een lichte stijging. In het kader van een sterke demografische groei, wordt het Brussels Gewest geconfronteerd met belangrijke uitdagingen op vlak van huisvesting, tewerkstelling en scholing zoals aangetoond wordt door de indicatoren van de Welzijnsbarometer.¹

Wat de sociale zekerheid betreft, kent Brussel (voorlopig) dezelfde regelgeving als de rest van ons land. De grotere onderbescherming is te wijten aan de grotere groepen met een risicoprofiel die in de hoofdstad aanwezig zijn. Dit zet heel wat druk op enerzijds de sociale bijstand en anderzijds op de dienstverlening. Zo is de begeleiding voor werkzoekenden door Actiris minder intensief dan bij VDAB en de dossierlast per medewerker ligt er veel hoger.

Ingewikkelde structuren

Brussel is een buitenbeentje in ons land. Het is niet enkel de naam van de stad, maar ook van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, gemakshalve Brussel genoemd. Het gewest bestaat uit 19 gemeenten. Wanneer je in Brussel rondloopt dan merk je dat er heel verschillende buurten zijn, dat het zuiden van Brussel rijker is dan het noorden, dat er mensen van allerlei origine en allerlei sociaaleconomische achtergrond samenleven ... maar je zal zelden merken dat je je in een andere gemeente bevindt, tenzij misschien als je goed op de straatbordjes of ander straatmeubilair let. Sommige grenzen, zoals het kanaal, zijn nog duidelijk. In de meeste gevallen stopt de ene gemeente waar de andere begint, midden in een straat, door een huis ...

We gaan hier in dit dossier niet de hele discussie over gemeentelijke fusies voeren, maar in het kader van de bijstand door OCMW's is dit voor veel mensen problematisch. Binnen een stad, met dure huisvesting, is verhuizen erg normaal. Wanneer je al moeilijk rondkomt, is een iets goedkopere of betere woning welkom. Verhuizen naar de overkant van de straat kan echter al betekenen dat je in een andere gemeente, met een ander OCMW, met andere regels en steun terecht komt. Een nieuw dossier, wachttijden, meer of minder aanvullende steun ... zijn het gevolg.

Die 19 Brusselse gemeenten hebben niet allemaal evenveel mogelijkheden. Net als in Vlaanderen is de ene gemeente rijker dan de andere en is de bevolking in de ene gemeente meer behoeftig dan de andere.

Brussel is dan wel één gewest, voor gemeenschapsbevoegdheden, zoals onderwijs en kinderopvang, zijn de Vlaamse en Franstalige Gemeenschap bevoegd. Voor welzijn en gezondheidszorg wordt de bevoegdheid ook gedeeld met de Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie (GGC). Huisvesting valt dan weer onder de be-

voegdheid van het Brussels Gewest. Dit maakt de situatie niet altijd eenvoudiger en leidt soms regelrecht tot onderbescherming. De discussies tussen gemeenschappen over wie welk deel van de koek krijgt (en moet financieren) zijn gekend. Maar ook andere problemen duiken op. Neem de Vlaamse Zorgverzekering, een instrument dat vooral ouderen een financiële steun geeft wanneer zij zorgnoden hebben. We hadden het in deel 2 al over de moeilijkheden voor de bijdragebetaling en de bijhorende boetes. In Brussel duikt nog een probleem op. Aangezien het gaat over een gemeenschapsbevoegdheid kan je dit niet opleggen en is de aansluiting vrijwillig. Daarom is de keuze gelaten. Wie echter met een structureel tekort aan middelen zit, zal zich niet zomaar vrijwillig aansluiten bij een verzekering die deels solidair georganiseerd is. Dan hebben we het nog niet over het gebrek aan informatie gehad.

Binnenkort wordt trouwens wél een deel van de sociale zekerheid geregionaliseerd: de kinderbijslagen. Dit wordt ook een gemeenschapsbevoegdheid. In Brussel wordt de verantwoordelijkheid hiervoor gelegd bij de Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie. Net als de andere gemeenschappen moet men in Brussel keuzes maken over de modaliteiten van de kinderbijslag. Dit wordt geen gemakkelijke oefening. Brussel kent een jonge bevolking met bovendien heel wat rechthebbenden op sociale toeslagen. De verdeling van de middelen gebeurt op basis van het aantal 0-18 jarigen en houdt geen rekening met de verdeling van kwetsbare groepen. Hoewel dit de eerste tien jaar gecompenseerd wordt door de federale overheid, zal dit in de toekomst Brussel voor een belangrijke uitdaging stellen.

¹ <http://www.observatbru.be/documents/publications/2013-barometre-barometer.xml?lang=nl>

Deel 4

Politieke eisen

Iedereen beschermd tegen armoede!

Politieke eisen

Eén op zeven mensen in ons land leeft in armoede. Zonder sociale zekerheid zou de armoede zelfs meer dan vier op tien mensen treffen. Toch blijkt de paraplu van onze sociale bescherming lek. Wij willen dat iedereen beschermd is tegen armoede. Wij vragen daarom:

1 Een inkomen boven de armoedegrens voor iedereen.

Meer dan 1,6 miljoen mensen in ons land moeten rondkomen met een inkomen dat onder de Europese armoedegrens ligt. Dat is menonwaardig: volwaardig participeren aan de maatschappij lukt niet.

Alle uitkeringen en vervangingsinkomens moeten worden opgetrokken tot minimaal de armoedegrens:

- Pensioenen
- Werkloosheidsuitkeringen
- Wachtuitkeringen
- Ziekte- en invaliditeitsuitkeringen
- Uitkeringen voor beroepsziekten
- Leefloon
- Inkomensgarantie Ouderen
- Inkomensvervangende tegemoetkoming

Deze uitkeringen moeten voor elk gezinstype boven de armoedegrens uitstijgen: alleenstaande, gezins- hoofd of samenwonende.

Eén op vijf mensen in armoede werkt nu al voltijds of deeltijds. Deze werkende armen, werknemers

en zelfstandigen, moeten rondkomen met een inkomen onder de armoedegrens. Het minimumloon moet voor iedereen hoog genoeg zijn om uit de armoede te blijven of te geraken. Bovendien moet het werken ook financieel lonen. Vaak zijn werkende armen het slachtoffer van korte onzekere contracten en weinig kwalitatieve jobs.

Ten slotte: ook wie kampt met overmatige schulden moet menswaardig kunnen leven, onder meer door het toekennen van voldoende leefgeld om als gezin menswaardig te kunnen leven.

2 Mensen geven waar ze recht op hebben: automatisch rechten toekennen

We hebben heel wat aanvullende rechten en tegemoetkomingen voor mensen met een laag inkomen en/of hoge kosten. Maar al te vaak blijven deze mensen verstoken van die rechten. Ze slagen er niet in om al hun rechten uit te putten: door een gebrek aan informatie of aan administratieve vaardigheden, door ingewikkelde regelgeving, door wijzigende persoonlijke situaties, ... We moeten mensen geven waar ze recht op hebben door zo veel mogelijk rechten automatisch toe te kennen.

Federaal moet er prioriteit worden gegeven aan de automatische toekenning van de verhoogde tegemoetkoming (op basis van inkomenscriteria, vroeger het Omnio-statuut) omdat dit statuut de toegangspoort is tot verschillende rechten ruimer

dan de gezondheidszorg, zoals bijvoorbeeld lagere tarieven bij het openbaar vervoer.

Jaarlijks moet de federale overheid de automatische toekenning van 3 rechten realiseren.¹

Ook de Vlaamse regering moet jaarlijks de automatische toekenning van drie rechten realiseren. Ze baseert zich hiervoor op de lijst van 15 sociale rechten² die in de legislatuur 2009-2014 door de Vlaamse Regering werd opgesteld.

Het is volstrekt haalbaar om deze 15 sociale rechten de komende legislatuur te realiseren.

3 Ieders rechten realiseren door kwaliteitsvolle dienstverlening te garanderen

Iedereen heeft nood aan kwaliteitsvolle dienstverlening, zeker mensen in armoede. Heb je recht op hulpverlening of een tegemoetkoming, dan moet je dat ook kunnen krijgen.

Daarom moeten alle diensten bij de overheid, in de hulpverlening, vakbond, mutualiteit ... aan mensen garanderen dat ze al hun rechten kunnen uitoefenen.

We verwachten dat mensen opnieuw kansen krijgen in de maatschappij: dit is de doelstelling van de hulpverlening. Dat lukt alleen als het op een kwaliteitsvolle manier gebeurt:

- Mensen proactief dienstverlening bieden
- Opleiding en vorming van het personeel zodat ze op een goede manier omgaan met de meest kwetsbare mensen
- Klanttevredenheidsmeting
- Gebruik van de rechtenverkenner voor alle cli-

enten

- Outreachend werken
- Gerichtheid van het OCMW op de meest kwetsbaren in de samenleving
- ...

De federale overheid moet het leefloon volledig vergoeden zodat de dienstverlening van de gemeenten niet onder druk komt te staan omwille van het (grotere) aantal hulpbehoevenden. De lokale overheden moeten het vrijgekomen geld investeren in betere dienstverlening.

Zo worden de kwaliteitscriteria behaald en kunnen mensen echt weer perspectief krijgen op een volwaardige deelname aan de samenleving.

¹ Zie hiervoor de nota van het Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting, Automatisering van rechten met betrekking tot de bevoegdheden van de federale staat, maart 2013, 49 p. In deze nota kan je de beleidsdomeinen vinden waarop rechten automatisch toegekend kunnen worden, de reeds genomen stappen en de knelpunten.

² Terugbetaling van de gemaakte kinderopvangkosten tijdens opleiding; Terugbetalen van inschrijvingsgeld en studiekosten bij een opleiding; Kortings-treinticket voor werkzoekenden die solliciteren; Stimulanspremie tijdens opleiding; Verblijfsvergoeding tijdens opleiding; Kortings-tarief BLOSO-sportkampen; Vakantieparticipatie; Huursubsidie; Verzekering gewaarborgd wonen; Studiefinanciering; Volwassenenonderwijs – vrijstelling inschrijvingsgeld; MOBIB-kaart; Ouderbijdrage gesubsidieerde voorzieningen Kind en Gezin; Zorgverzekering – ten laste neming mantel- en thuiszorg van € 130 per maand; Thuiszorg – automatische berekening gebruikersbijdrage en maximumfactuur.

NATIONAAL Welzijnszorg

Huidevettersstraat 165
1000 Brussel
T 02 502 55 75
E info@welzijnszorg.be
www.welzijnszorg.be

Openingsuren:
9u tot 12u30 en 13u30 tot 16u30
Gesloten op woensdag, zaterdag en zondag

REGIONALE DIENSTEN

Antwerpen

Rolwagenstraat 73
2018 Antwerpen
T 03 217 24 90
E antwerpen@welzijnszorg.be

Brussel

Huidevettersstraat 165
1000 Brussel
T 02 213 04 73
E brussel@welzijnszorg.be

Limburg

Tulpinstraat 75
3500 Hasselt
T 011 24 90 20
E hasselt@welzijnszorg.be

Oost-Vlaanderen

Sint-Salvatorstraat 30
9000 Gent
T 09 269 23 40
E gent@welzijnszorg.be

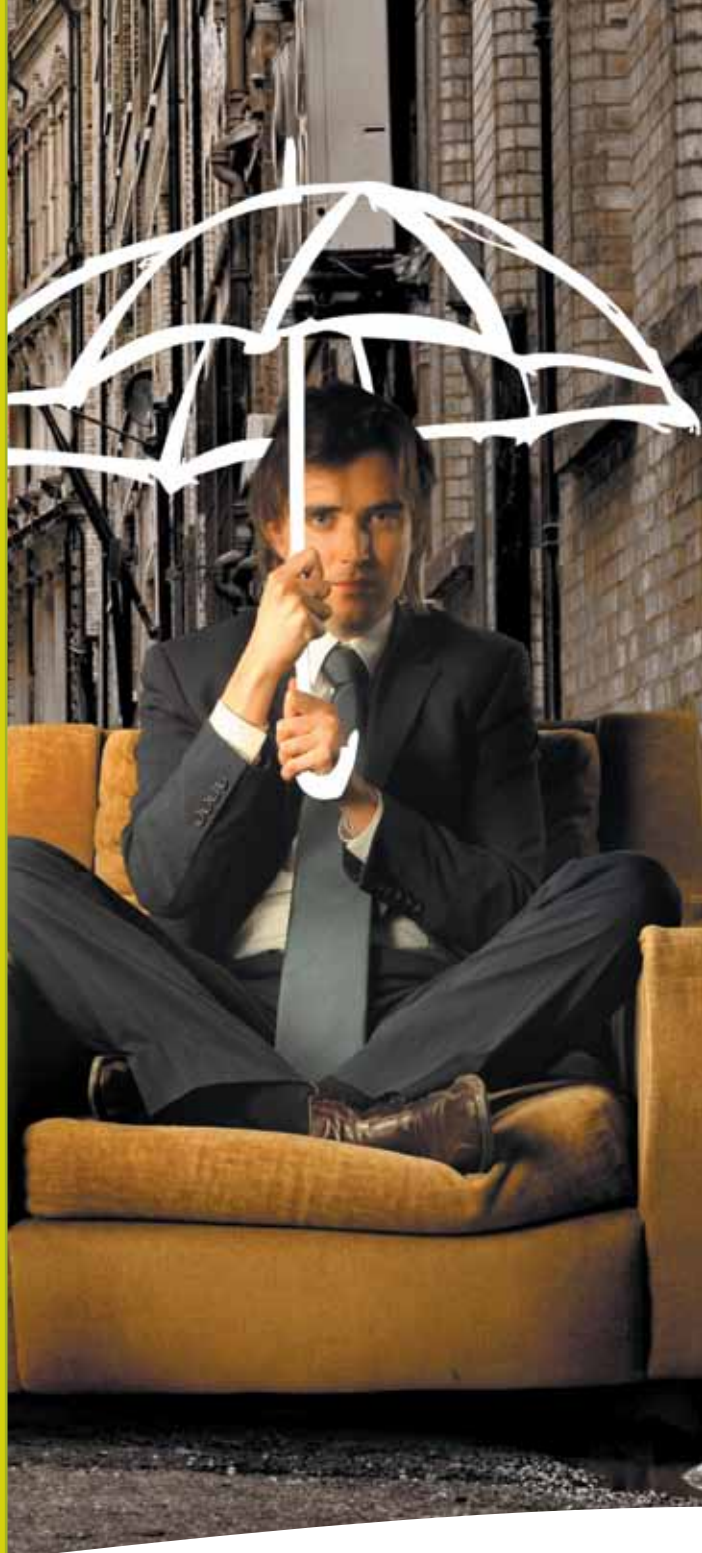
Vlaams-Brabant/Mechelen

Varkensstraat 6
2800 Mechelen
T 015 29 84 58
E mechelen@welzijnszorg.be

West-Vlaanderen

Sint-Jorisstraat 13
8800 Roeselare
T 051 26 08 08
E roeselare@welzijnszorg.be

Openingsuren:
10u tot 12u30 en 13u30 tot 16u30
Gesloten op maandag, zaterdag en zondag

welzijnszorg^{vzw}
samen tegen armoede